

**T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİMDALI
ULUSLARARASI İKTİSAT BİLİM DALI**

**KÜRESEL EKONOMİDE ULUSLARARASI EKONOMİK
KURULUŞLARIN YENİ SORUMLULUĞU VE ROLÜ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Hazırlayan
Esmâ GÜNEŞ GEDİK**

**Tez Danışmanı
Prof. Dr. Mehmet Tomanbay**

Ankara - 2011

**T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİMDALI
ULUSLARARASI İKTİSAT BİLİM DALI**

**KÜRESEL EKONOMİDE ULUSLARARASI EKONOMİK KURULUŞLARIN
YENİ SORUMLULUĞU VE ROLÜ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

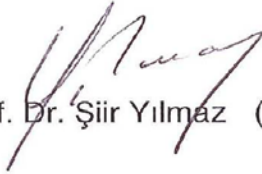
**Hazırlayan
Esmâ GÜNEŞ GEDİK**

**Tez Danışmanı
Prof. Dr. Mehmet Tomanbay**

Ankara - 2011

ONAY

Esma Güneş Gedik tarafından hazırlanan "Küresel Ekonomide Uluslararası Ekonomik Kuruluşların Yeni Sorumluluğu ve Rolü" başlıklı bu çalışma 25/04/2011 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oyçokluğu ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından İktisat Anabilim Dalında Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Şiir Yılmaz (Başkan)

Prof. Dr. Mustafa Altıntaş

Prof. Dr. Mehmet Tomanbay (Danışman)

ÖNSÖZ

Küresel ekonomi, sürekli bir değişim ve devinim içerisinde. Uluslararası ekonomik kuruluşlar da bu değişimin önemli birer parçasıdır; küresel ekonomide yaşanan olaylar, uluslararası ekonomik kuruluşların çalışmalarına yön verirken, diğer taraftan uluslararası ekonomik kuruluşlar da, uyguladıkları politikalarla küresel ekonominin gideceği yönü belirlemede önemli birer unsur olma özelliğini taşımaktadırlar.

Tezde amaçlanan, küresel ekonomide önemli bir yere sahip olan IMF (Uluslararası Para Fonu), WB (Dünya Bankası) ve WTO'nun (Dünya Ticaret Örgütü) ilk kuruldukları yıllardan başlayarak küresel ekonomideki rol ve sorumluluklarını incelemek ve küresel ekonomide ortaya çıkan gelişmeler ve sorunlar sonrasında olası yeni rol ve sorumlulukları hakkında öngörülerde ve önerilerde bulunmaktır. Bretton Woods sonrası dünya ekonomisinin yeniden yapılandırılması kapsamında kurulmuş ve bu çerçevede roller yüklenmiş olan bu kuruluşlar özellikle son yıllarda yaşanan uluslararası ekonomik sorunlar nedeniyle çeşitli eleştiriler ile karşı karşıya kalmışlardır. Küresel ekonomi kapsamındaki işlev ve sorumlulukları konusunda önemli tartışmalar yaşanmış yeniden yapılandırılmaları ya da yerlerine daha etkin ve işlevsel kurumların kurulması konusunda çeşitli görüşler öne sürülmüştür. Tezimizin çıkış noktasını da bu tartışmalar ve görüşler oluşturmuştur.

Tezimin hazırlanmasında sabrı ve hoşgörüsü ile çalışmalarımda bana destek veren değerli tez danışmanın Prof. Dr. Mehmet TOMANBAY'a, iktisadı bana sevdiren, tezim konusunda bana manevi destek sağlayan Gazi Üniversitesi İktisat Anabilim Dalı'nda çalışmalarını sürdüren değerli hocalarıma teşekkürlerimi sunarım.

Ankara 2011

Esma GÜNEŞ GEDİK

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	i
İÇİNDEKİLER	ii
SİMGELER VE KISALTMALAR.....	v
TABLolar	vi
ŞEKİLLER	viii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM KÜRESEL EKONOMİ

1.1. KÜRESEL EKONOMİ VE ULUSLARARASI EKONOMİK İLİŞKİLERLE İLGİLİ TEMEL KAVRAMLAR.....	3
1.1.1. Küreselleşme.....	3
1.1.1.1. Ticari Küreselleşme	5
1.1.1.2. Mali Küreselleşme.....	6
1.1.1.3. Üretimin Küreselleşmesi	6
1.1.2. Liberalizm	8
1.1.3. Uluslararası Ekonomik Kuruluşlar	12
1.1.4. Uluslararası Ekonomik Kuruluşlar	13
1.1.5. GSYİH (Gayri Safi Yurtiçi Hasıla) ve GSMH (Gayri Safi Milli Hasıla) ..	14
1.1.6. Büyüme	15
1.1.7. Kalkınma	17
1.1.8. Satınalma Gücü Paritesi (PPP)	19
1.1.9. Az gelişmiş Ülke, Gelişmekte Olan Ülke ve Gelişmiş Ülke	20
1.1.10. Koşulluluk	21
1.2. KÜRESEL EKONOMİNİN TARİHÇESİ	22
1.2.1. Bretton Woods Altın Sistemi Öncesi Küresel Ekonomi.....	26
1.2.2. Bretton Woods Altın Sistemi ve Küresel Ekonomi	28
1.2.3. Smithsonian Anlaşması Sonrası Küresel Ekonomi.....	30
1.3. KÜRESEL EKONOMİDE BAŞLICA SORUNLAR	32

1.3.1. Gelir Adaletsizliği ve Yoksulluk	32
1.3.2. Dış Borçlar	34
1.3.3. Petrol Fiyatlarındaki İstikrarsızlık	37
1.3.4. Finans Piyasalarındaki Liberalizasyon ve Entegrasyon Hızı	39
1.3.5. Hammadde Talebindeki Artış ve Azalışlar	41
1.3.6. İklim Değişikliği	41
1.3.7. Mali Konularda Ülkeler Arasındaki Koordinasyon Eksikliği	42
1.3.8. Kayıtdışı Ekonomi	43
1.4. KÜRESEL EKONOMİDE AZGELİŞMİŞ ÜLKELER, GELİŞMEKTE OLAN ÜLKELER VE GELİŞMİŞ ÜLKELER	44

İKİNCİ BÖLÜM

KÜRESEL EKONOMİDE ULUSLARARASI EKONOMİK KURULUŞLARIN SORUMLULUĞU VE ROLÜ

2.1. BRETTON WOODS SÜRECİ VE ULUSLARARASI EKONOMİK KURULUŞLARIN ORTAYA ÇIKIŞI	55
2.1.1. Uluslararası Para Fonu ve Dünya Bankası	55
2.1.2. GATT ve Dünya Ticaret Örgütü	60
2.2. KÜRESEL EKONOMİDE ULUSLARARASI EKONOMİK KURULUŞLARIN 1945 – 1970 YILLARI ARASINDAKİ SORUMLULUĞU VE ROLÜ	62
2.2.1 Küresel Ekonomide Gelişmeler	63
2.2.2. Uluslararası Para Fonu ve Dünya Bankasının Gelişen Rolü	66
2.3. KÜRESEL EKONOMİDE ULUSLARARASI EKONOMİK KURULUŞLARIN 1970 – 2000 YILLARI ARASINDAKİ SORUMLULUĞU VE ROLÜ	71
2.3.1. 1973 Petrol Krizi Sonrasında Dünya Ekonomisi	72
2.3.2. Uluslararası Para Fonu ve Dünya Bankasının 1973 Petrol Krizi Sonrası Yaşanan Ekonomik Sorunlara Müdahaleleri	76
2.3.3. Dünya Ticaret Örgütünün Artan Uluslararası Etkinliği	81
2.4. KÜRESEL EKONOMİDE ULUSLARARASI EKONOMİK KURULUŞLARIN 2000 – 2010 YILLARI ARASINDAKİ (YENİ) SORUMLULUĞU VE ROLÜ	83
2.4.1. Dünya Ticaretinde Ortaya Çıkan Gelişmeler	84

2.4.2. Uluslararası Kuruluşların Küreselleşmenin Olumsuz Etkilerini Önlemeye Dönük Girişimleri	86
2.4.3. Uluslararası Para Fonu'nun Ülke Kotaları ve Kredi Sisteminde Yeni Yapılanma	89

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ULUSLARARASI EKONOMİK KURULUŞLARA YÖNELİK YAPILAN BAŞLICA ELEŞTİRİLER VE KÜRESEL EKONOMİDE OLUŞTURULABİLECEK YENİ ULUSLARARASI EKONOMİK KURULUŞLARA İLİŞKİN DEĞERLENDİRMELER

3.1. ULUSLARARASI EKONOMİK KURULUŞLARA YÖNELİK YAPILAN BAŞLICA ELEŞTİRİLER.....	98
3.1.1. Uluslararası Ekonomik Kuruluşların Politikalarına Yönelik Yapılan Eleştiriler.....	98
3.1.2. Uluslararası Ekonomik Kuruluşların Yapısal Uyum Programlarına ve Koşulluluğa Yönelik Yapılan Eleştiriler	101
3.1.3. Uluslararası Ekonomik Kuruluşların Antidemokratik Yapısına Yönelik Yapılan Eleştiriler	103
3.1.4. Uluslararası Ekonomik Kuruluşların Küresel Çevre Tahribatı Konusundaki Eleştiriler	105
3.1.5. Uluslararası Ekonomik Kuruluşların Hız ve Sıralama Unsurlarına Yönelik Eleştiriler	106
3.1.6. Uluslararası Ekonomik Kuruluşların, Ülkelerin Kendi Kurum ve Kalkınma Önceliklerini Engellediğine Yönelik Eleştiriler	106
3.1.7. Dünya Ticaret Örgütü'nün Fikri Mülkiyet Haklarının Adaletsizliğine Yönelik Eleştiriler	107
3.2. KÜRESEL EKONOMİDE OLUŞTURULABİLECEK YENİ ULUSLARARASI EKONOMİK KURULUŞLARA İLİŞKİN DEĞERLENDİRMELER	108
SONUÇ	116
KAYNAKÇA	118
ÖZET	129
ABSTRACT	131

SİMGELER VE KISALTMALAR

ABD	ABD
AGÜ	Az gelişmiş Ülkeler
CCL	Kredi Hattı
CFF	Uluslararası Finansman Kolaylığı
ECF	Uzatılmış Kredi Kolaylığı
EFF	Genişletilmiş Fon Kolaylığı
ESAF	Genişletilmiş Yapısal Uyum Kolaylığı
FCL	Esnek Kredi Dizini
GATT	Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması
GE	Geçiş Ekonomileri
GOÜ	Gelişmekte Olan Ülkeler
GSMH	Gayrisafi Milli Hasıla
GSYİH	Gayrisafi Yurtiçi Hasıla
GÜ	Gelişmiş Ülkeler
HIPCs	Yüksek Borçlu Yoksul Ülkeler
IBRD	Uluslararası Yeniden Yapılanma ve Kalkınma Bankası
IMF	Uluslararası Para Fonu
PRGF	Yoksulluğu Azaltma ve Büyüme Kolaylığı
RCF	Hızlı Kredi Kolaylığı
SAF	Yapısal Uyum Kolaylığı
SCF	Ek Kredi Kolaylığı
SDR	Özel Çekme Hakları
SRF	Uluslararası Ek Rezerv İmkânı
STF	Yapısal Dönüşüm Kolaylığı
SSCB	Sosyalist Sovyet Cumhuriyetler Birliği
yy	Yüzyıl
WB	Dünya Bankası
WTO	Dünya Ticaret Örgütü
UNCTAD	Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansı
USSR	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği

TABLOLAR

Tablo 1.1. Dış Borçlar (Milyar \$).....	35
Tablo 1.2. 1989-2001 Arası Bazı Ülke ve Ülke Gruplarına Göre Dış Borçlar (Mal Ve Hizmet İhracatının Yüzdesi)	35
Tablo 1.3. 1970 – 2009 Enflasyon ve Döviz Kuru Dahil Petrol Fiyatları	38
Tablo 1.4. Bazı Ülkelerin Kayıtdışı Ekonomi Oranları	43
Tablo 1.5. Gelişmiş Ülkelerin Dünya Hasılası, Mal ve Hizmet Ticareti ve Nüfusu İçerisindeki Payı.....	46
Tablo 1.6. Gelişmekte Olan Ülkelerin Dünya Hasılası, Mal Ve Hizmet Ticareti Ve Nüfusu İçerisindeki Payı.....	47
Tablo 1.7. 1990 – 2009 Arası G0ü ve Gü'lerin Dünya Nüfusundaki Payları	48
Tablo 1.8. 1980 – 2009 Arası Dünya İhracatı (F.O.B) (Milyon \$)	48
Tablo 1.9. 1980 – 2009 Arası Ülkelerin Dünya İhracatı İçindeki Payları (%)	49
Tablo 1.10. İhracat ve İthalatın Yıllık Ortalama Büyüme Oranları (%)	49
Tablo 1.11. 1980 – 2009 Yılları Arasında Dünya Gsyih'si (Milyon \$).....	51
Tablo 1.12. Çin, Abd, Hindistan ve Brezilya'da 1980 – 2009 Arası Dış Ticaret Hacimleri (Milyon \$)	54
Tablo 2.1. IMF ve WB'ye Üye Olan İlk Ülkeler	56
Tablo 2.2. Bretton Woods Konferansına Temsilcisi Katılan Ülkeler.....	57
Tablo 2.3. 1945 Sonrası Küresel Ekonomide Temel Göstergelerdeki Değişim	64
Tablo 2.4. 1948, 1953 ve 1963 Yıllarında Bölge ve Seçili Ülkeye Göre Dünya Mal İhracatı (Milyar \$ ve %)	65
Tablo 2.5. 1948, 1953 Ve 1963 Yıllarında Bölge ve Seçili Ülkeye Göre Dünya Mal İthalatı (Milyar \$ ve %).....	66
Tablo 2.6. 1973, 1983, 1993 Ve 2003 Yıllarında Bölge Ve Seçili Ülkeye Göre Dünya Mal İhracatı (Milyar \$ ve %)	74
Tablo 2.7. 1973, 1983, 1993 Ve 2003 Yıllarında Bölge Ve Seçili Ülkeye Göre Dünya Mal İthalatı (Milyar \$ ve %).....	75

Tablo 2.8. 1980 – 1996 Döneminde Bazı Ülkelerde Uygulanan Imf Program Sayısı Ve Süresi	78
Tablo 2.9. Sdr Değerleme Sepeti %.....	79
Tablo 2.10. 2000-2009 Dönemi Dünya Toplam İhracatı Ve Gsyih'sindeki Değişim (%)	84
Tablo 2.11. 1993, 2003, 2008 Ve 2009 Yıllarında Bölge ve Seçili Ülkeye Göre Dünya Mal İhracatı (Milyar \$ ve %)	85
Tablo 2.12. 1993, 2003, 2008 Ve 2009 Yıllarında Bölge Ve Seçili Ülkeye Göre Dünya Mal İthalatı (Milyar \$ Ve %).....	86
Tablo 2.13. Dünya Bankası'nın 2000 – 2005 Döneminde Kredi Verdiği Alan Ve Sektörler (Milyon \$)	87
Tablo 2.14. Imf'ye Üye Bazı Ülkelerin Kota ve Oy Hakkı.....	90
Tablo 2.15. Bazı Ülkelerin Imf'deki Payları ile Oyları Arasındaki İlişki	90
Tablo 2.16. 2010 Yılı İtibariyle Imf'nin Aktif Olan Kredi Türleri	93
Tablo 2.17. 1953-2005 Imf Kredileri Sayısı ve Miktarı	93

ŞEKİLLER

Şekil 1.1. 1997-2000 Döneminde Kişibaşına Düşen Gelirin Ülkeler ve Bireyler Arasındaki Adaletsizliği (1993 PPP \$)	33
Şekil 2.6. 1946 – 1998 Döneminde İmf Kotalarının Küresel Ticarete Oranı (%)	70
Şekil 2.7. 1970’lerden Sonra Bankacılık Krizlerindeki Değişim	72
Şekil 2.8. Krizlerin Ülke Ekonomilerine Maliyeti	73
Şekil 2.9. 1995 ve 2006 Yıllarında Gelişmekte Olan Ülkelerin Küresel Çıktı İçindeki Payları	75
Şekil 2.10. 1970-2007 Arası Gelişmekte Olan Ülkelerde Büyüme	88
Şekil 2.11. 2000-2009 Döneminde Kredi Türüne Göre Yapılan Anlaşma Miktarları (Milyar SDR).....	92

GİRİŞ

Uluslararası ekonomik kuruluşlar, küresel ekonomiye yön veren önemli unsurlardır. 1944 yılında gerçekleşen Bretton Woods Konferansında oluşturulan IMF, en genel söylem itibariyle, küresel finansal istikrarı sağlamak amacıyla kurulmuşken, WB da, ülkelerin yapılanma ve toparlanma süreçlerinde kalkınma konularına ağırlık vermiş ve kalkınma amaçlı kredi olanakları yaratmıştır. WTO ise, başlangıç noktasını, 1947 yılında oluşturulan GATT'dan almakta olup, gerek GATT gerekse de kurumsal nitelik taşıyan WTO, küresel ticari ilişkileri yönetmek hedefiyle faaliyetlerine başlamışlardır.

IMF, WB ve WTO, kuruluş anlaşmaları çerçevesinde, belli amaçlar doğrultusunda faaliyetlerine devam ederlerken, küresel ekonomide yaşanan birtakım olaylar, uluslararası ekonomik kuruluşların rol ve sorumluluklarında meydana gelecek değişimlere ilişkin ilk sinyalleri vermeye başlamıştır; zamanla küresel ekonomide önceleri belirlenen politika uygulamaları yetersiz kalmaya başlamış ve kuruluşlar gerek amaçlarında gerekse de politikalarında birtakım değişiklikler yapma yolunda ilk adımlarını atmaya başlamışlardır.

Tez çalışmamızın amacı da, küresel ekonomide adigeçen uluslararası ekonomik kuruluşların, 1940'lı yıllardan itibaren küresel ekonomide vuku bulan değişimlerle birlikte, rol ve sorumluluklarını inceleyerek günümüzdeki rol ve sorumluluklarını anlayabilmektir. Tezle birlikte, küreselleşmenin kendini hergün daha da fazla hissettirmesiyle, küresel ekonomiyi düzenleyen bu kuruluşların, eski rol ve sorumluluklarının büyük bir bölümünü geride bırakarak, zamanla yeni rol ve sorumluluklar benimsemeleri ile bu bağlamda kuruluşlara yöneltilen eleştirilerin irdelenmesi hedeflenmiştir.

Çalışmada ilk olarak, küresel ekonominin genel özelliklerine yer verilecektir. Bu bağlamda da, tezimizin anlaşılabilirliğini kolaylaştırmak için öncelikle, ilgili bazı kavramların tanımlanmasına gerek duyulmaktadır.

Sonrasında ise, Bretton Woods Altın Sistemi baz alınarak küresel ekonominin tarihçesinden bahsedilecektir.

Küresel ekonominin tarihçesinin yer aldığı bölümünün ardından, küresel ekonominin karşılaştığı temel sorunlarla teze devam edilecektir. Tezin bu kısmında amaçlanan, uluslararası ekonomik kuruluşların, küresel ekonomik istikrarı sağlamak için ne tür sorunlarla başetmeleri gerektiğini görebilmektir; zira ancak bu şekilde küresel ekonomideki yeni sorumlulukları anlaşılabilir.

Tezde birinci bölümün son kısmında ise, AGÜ, GÜ ve GÜ'lerin genel özellikleri ile küresel ekonomideki durumları incelenmek istenmiştir. Bu kısım ile ulaşılmak istenen amaç, küresel ekonomiyi, ülke grupları bazında incelemektir. Uluslararası ekonomik kuruluşların politika önerilerinde bulundukları ülkelerin gelişmişlik düzeyleri ve demografik özellikleri, kuruluşların rollerini anlamada önemli bir yere sahiptir.

Tezin, küresel ekonomi hakkında genel bilgiler veren birinci bölümünden sonraki ikinci bölümünde, tezimizin odak noktası olan, uluslararası ekonomik kuruluşların rol ve sorumluluklarına değinilecektir. 1940'lardan günümüze kadar 66 yıllık süreçte, küresel ekonomide birçok değişim yaşandığından, bölüm, tarih aralıkları baz alınarak üç kısma ayrılmıştır: 1945-1970, 1970-2000 ve 2000-2010. Uluslararası ekonomik kuruluşların yeni sorumluluğu ve rolü ise, 2000-2010 yıllarını içeren kısımda irdelenecektir.

Son olarak tezin üçüncü bölümünde, küresel ekonomide uluslararası ekonomik kuruluşlara ve bu kuruluşların rol ve sorumluluklarına yönelik eleştiriler ile olası yeni kuruluşlara ilişkin değerlendirmelere yer verilecektir.

Tezin sonuç kısmında ise, tezin amacından başlanarak, incelemeler neticesinde tezin ilgili bölümlerinden ulaşılan sonuçlara kısaca değinilerek, tezde varılan çözüme yer verilecektir.

BİRİNCİ BÖLÜM

KÜRESEL EKONOMİ

1.1. KÜRESEL EKONOMİ VE ULUSLARARASI EKONOMİK İLİŞKİLERLE İLGİLİ TEMEL KAVRAMLAR

Her bilimsel çalışmada konuyla ilgili çeşitli kavramlar kullanılmakta ve tanımlar yapılmaktadır. Çalışmanın bilimsel yeterliliği açısından bu tanımlara yer verilmesi ve konu içinde yerinde kullanılması çok büyük önem arz etmektedir.

Küresel ekonomide uluslararası ekonomik kuruluşların yeni rolünü incelediğimiz tezimizde de, konu ile ilgili bazı kavramlar kullanılmış ve tanımlar yapılmıştır. Analizlerimizin doğruluğu, tezimizin anlaşılabilirliği ve bilimsel yeterliliği açısından önemli bulduğumuz bu kavram ve tanımlara değinmekte fayda bulunmaktadır.

Tezimizde sıkça karşılaşacağımız en önemli kavramların başında gerek medya gerekse kişisel sohbetlerimiz ve günlük yaşantımızda sık sık duymaya alışık olduğumuz ve tezimizin temelini dayandığı “küreselleşme” kavramı gelmektedir.

1.1.1. Küreselleşme

Küreselleşme, üzerinde çok sayıda tartışmaların yapıldığı ve bunun neticesinde de tam bir uzlaşmaya varılamayan bir kavram olarak dünya ekonomik gündemini oldukça fazla meşgul eden bir özelliğe sahiptir. Sosyologlar ve ekonomistler tarafından farklı şekillerde ifade edilip yorumlansa da, küreselleşmeyi, ekonomik, siyasal ve kültürel süreçlerin herhangi birine indirgenemeyen, fakat bu süreçler arasında çok boyutlu, çok nedenselli ve

çelişkiler içeren ilişkiler tarafından kurulmuş tarihsel bir süreç olarak tanımlamak doğru bir yaklaşım olacaktır (Dikkaya, Özyakışır; 2008: 2). Dikkaya ve Özyakışır'ın tanımına göre küreselleşme, mal ve hizmetlerin, üretim faktörlerinin, teknolojik birikimin ve finansal kaynakların ülkeler arasında serbestçe dolaşabildiği ve faktör, mal, hizmet ve finans piyasalarının giderek bütünleştiği bir süreçtir.

Emperyalizmin 21. yy'daki adı olarak da nitelendirilebilecek olan küreselleşme, Gary Dean tarafından, tek bir pazar yaratan ticaret, finans ve bilginin entegrasyonu olarak ifade edilmiştir. (<http://okusi.net/garydean/works/Globalisation.html>). Diğer taraftan, Jacques Adda küreselleşmeyi, kapitalizmin dünyaya yayıldığını söylemekle eş değerde olarak görmüş ve bu yayılmanın, devletlerarası bir sistem yerine ulusötesi bir mantığı yerleştirdiğini ifade etmiştir (Adda, 2002: 18).

Genel bir bakış açısıyla, küreselleşme, ulaşım ve iletişim maliyetlerini azaltmak hedefiyle ülkelerin ve dünya halklarının bütünleşmesini ve mallar, hizmetler, sermaye, bilgi ve (daha az ölçüde) insanların sınırları aşması önündeki yapay engellerin kaldırılmasını ifade etmektedir (Stiglitz, 2006: 31). Kısacası küreselleşme, uluslararası ticaretin serbestleşmesi, dünyanın dört bir yanıyla iletişimi çok daha kolay ve etkin hale getiren teknolojik gelişmelerin her yerde üretim yapmayı mümkün hale getirmesi, mal nakliyatının kolaylaşması, hızlanması ve ucuzlaması ve pek çok üretim sektöründe innovasyon sonrası aşırı kapasite ve emtialaşma sürecinin yaşanmasıdır (Özel, 2008: 88).

Görüldüğü üzere, küreselleşme ile ilgili olarak çeşitli tanımlamalar yapılabilmektedir. Bu tanımların yanısıra, pekçok farklı iktisatçı ve sosyal bilimci tarafından farklı şekillerde ifade edilen tanımlara da rastlamak mümkündür.

Küreselleşmenin ilk olarak ortaya çıkış tarihi ve şekli ile ilgili bilgiler de en az tanımında olduğu kadar, tartışılmış ve hâlâ da tartışılmaktadır. Kavramın ilk ortaya çıkışına yönelik düşünceleri iki grupta toplamak mümkündür.

Küreselleşme'nin ortaya çıkışı ile ilgili olarak öne sürülen düşüncelerden ilki, Kanadalı bilim adamı Marshall Mc Luhan ile Colombia Üniversitesi'nde araştırmalarda bulunan Amerikalı bilim adamı Zbigniew Brzezinski tarafından 1960'lı yıllarda kullanılmaya başlandığı üzerinde yoğunlaşmaktadır (Ziegler, 2004: 32). Kanadalı bilim adamı Mc. Luhan, televizyonda ilk kez canlı olarak izlediği Vietnam Savaşı'ndan ders çıkartarak aynı anda her yerden görülebilen medya şeffaflığının silahlı çatışmaları zorlaştıracacağını ve sanayileşmiş ülkelerin gelişmelerine katkıda bulunacağını düşünmüş, diğer yandan Zbigniew, elektronik devrimin en üst kademesine ulaştığını görerek, o dönemde süper güç olan Amerika'nın kendisini tarihte ilk küresel toplum olmaya adanmış olduğunu öne sürerek "İdeolojilerin Sonu" tezini geliştirmiştir.

Küreselleşme ile ilgili diğer düşünce de, tezimiz dahilinde incelediğimiz Dünya Bankası'nın da kabul ettiği şekliyle, kavramın ilk olarak 1980 yılında ortaya çıktığı ve yaygın bir şekilde kullanılmaya başlandığı yönündedir. Küreselleşmeden bahsedilirken sıklıkla 1980 sonrasındaki gelişmeler dikkate alınmaktadır.

Küreselleşme sıklıkla 1980 yılı sonrasındaki siyasi ve ekonomik olayların bir yansıması olarak tanımlansa da 1980 öncesi dönemde de gündemde olması kavramın çok boyutlu yapısından kaynaklanmaktadır. Bu bağlamda, ekonomik anlamda küreselleşmenin, ticari küreselleşme, mali küreselleşme ve üretimin küreselleşmesi olmak üzere üç boyutu dikkatimizi çekmektedir (Seyidoğlu, 2009: 216)

1.1.1.1. Ticari Küreselleşme

Ticari küreselleşme, 1947 yılında kurulan GATT çerçevesinde gümrük tarifeleri ile kotalar gibi ticari engellerin kaldırılarak uluslararası ticaretin serbestleşmesini ifade etmektedir. GATT çerçevesinde uluslararası ticarete

ilişkin düzenlemelerin yapılması ve iletişim ile haberleşme başta olmak üzere teknolojik gelişmelerin yaşanması, taşıma maliyetlerini düşürmüş ve uluslararası pazar daha kolay izlenir hale gelmiştir.

1.1.1.2. Mali Küreselleşme

Mali küreselleşme, 1980'li yıllarda Doğu Bloku'nun yıkılması ve Sovyetler Birliği'nin dağılması sonucu tek kutuplu dünyadan iki kutuplu dünyaya geçilmesi ve kapitalist bir dünya düzeninin oluşması ile ortaya çıkan küreselleşmedir. Küreselleşmenin bu mali boyutu, ülkelerin uzun ve kısa vadeli sermaye akımlarıyla ilgili olarak uygulamakta oldukları engel ve kısıtlamaları kaldırıp yurtiçi piyasalarını dünya piyasaları ile bütünleştirmelerinin bir sonucudur. Küreselleşme kavramı, özellikle mali küreselleşme ile birlikte yaygınlık kazanmıştır.

1.1.1.3. Üretimin Küreselleşmesi

Üretimin küreselleşmesi ise, üretim faktörünün elverişliliği ve fırsat maliyetleri dikkate alınarak üretimin belli aşamalarının değişik bölgelerde gerçekleştirilmesi biçiminde ortaya çıkan küreselleşme boyutudur. Dünya üretiminin büyük bir kısmının çokuluslu işletmeler tarafından ana ülke sınırları dışında gerçekleştirildiğini ifade eden üretimin küreselleşmesi, küresel pazara yönelik üretim yapılmasını sağlamaktadır. Teknoloji ve bilişim sistemlerindeki hızlı gelişmeler, küreselleşmenin boyutunda değişimlere yol açmıştır. Özellikle son çeyrek yüzyılda, bilgisayar teknolojisindeki gelişmeler, ticaret önündeki engellerin kaldırılması ve çokuluslu şirketlerin politik ve ekonomik güçlerinin artması küreselleşme sürecine hız kazandırarak farklı bir niteliğe bürünmesine yol açmıştır.

Teknolojinin gelişmesi, ekonomik alanda üretim faktörlerinin uluslararası boyutta dolaşımı ve değişiminin serbestleşmesini ve ulusal düzeyde sınırların öneminin azalmasını beraberinde getirmiştir (Özdemir, 2008: 20) İletişim ve ulaştırma teknolojisinde yaşanan gelişmeler ayrıca, bilgiye daha hızlı bir şekilde ulaşılmasına yol açarak üretimde bulunan herhangi bir firmanın üretmiş olduğu malı hakkında reklam vb. pazarlama teknikleri ile dünyadaki milyonlarca kişiyi bilgilendirme imkanı bulmuştur (Özdemir, 2008: 27) Bunun yanısıra iletişim ve ulaşım maliyetlerinde de hızlı bir düşüş yaşanmıştır. Örneğin, ilk ticari uydu 1969 yılında uzaya fırlatılırken, bugün dünyanın değişik bölgelerine bilgi taşıyarak hizmet veren 200'den fazla uydu bulunmaktadır; 1950'lerin sonlarına kadar Atlantik ve Pasifik'i tamamen geçen tek bir iletişim kablosu bulunmazken bugün kabloların sayısı bir milyonu aşmaktadır. 2000'li yıllara gelindiğinde küreselleşme, internet teknolojisi, uydu iletişimi ve dijital dünya kavramlarıyla 1990'lı yıllarda taşıdığı vizyonu geliştirmiştir (Aydemir, Kaya,2007: 260-282).

1980'li yıllarda küreselleşme sürecinin tamamlayıcı kavramı, elektronik ticaret olmuştur. Hisse senetleri, hazine bonoları, döviz işlemleri, mal ve hizmet dolaşımı, bankacılık ve borsa işlemleri, fiili finans piyasaları yerine elektronik piyasalarda ve bankacılık ortamında gerçekleşmiştir; uluslararası şirketlerin, ulaşım iletişim ve teknolojinin başka ülkelerde yapmak istedikleri yatırımlar kolaylaşmış, bu şirketlerin çıkardıkları hisse senetleri ve mali fonlara bilgisayar ve internet vasıtasıyla rahatlıkla ulaşmıştır. Günümüzde ise özellikle sermaye, gelişen teknoloji ve iletişim araçları sayesinde tüm dünyada sınır tanımadan dolaşmaktadır. Bu anlamda küreselleşme ulusal pazarların ve teknolojilerin birleştiği, her türlü mal, hizmet ve kalifiye insan gücünün rekabet koşullarını sağlayacak düzeyde standartları yakalamak zorunda olduğu, kamu yönetimi ve siyaset kurumları açısından kendine özgü davranış kalıplarının yarattığı bir sürece dönüşmüştür (Aydemir, Kaya, 2007: 260-282). Teknolojide ve iletişim alanındaki gelişmeler küreselleşmeyi derinleştirmiştir.

Kısacası küreselleşme ile birlikte sanayi toplumu yerini bilgi toplumuna bırakmıştır. Bu yeni toplumda, maddi sermaye ve maddi üretim toplumun temeli olma özelliğini kaybetmiş, yerini ise bilgi ve hizmet üretimi almıştır (Akolaş, 2004: 35). Bilgi ve hizmet, üretimde üretkenliği düşük işgücü yerine üretkenliği yüksek makineler kullanılmasına yol açmıştır. Böylelikle verimlilik seviyelerinde artışlar yaşanmış ve bu da kaliteyi tetikleyici unsur olan rekabeti arttırmıştır.

Diğer yandan, hızla gelişen teknoloji, toplumsal ve kurumsal örgütleri de etkin hale getirmiştir. Buna karşın bu örgütlerdeki hiyerarşiyi de yok etmiştir. Bunun nedenini, kullanılan bu sistem ve teknolojilerin bir zamanlar hiyerarşiler üzerinden akan bilginin doğrudan kişilere ulaşmasını sağlarken, kablolanmış bir dünyada planlama, bütçelendirme ve denetleme gibi yönetim işlerinin posta, telekonferans veya grup yazılımları gibi araçlarla aradaki mesafe farkını kaldırması ve ağlarla silinen şirket sınırlarına aldırış etmeden birlikte çalışma imkanı vermesi teşkil etmektedir (Akolaş, 2004: 30).

1.1.2. Liberalizm

İlk olarak 19. yy'da siyasi terminolojiye giren ve günümüzün önemli kavramlarından biri olan liberalizm, herşeyin merkezine bireyi oturtarak onun her alanda özgür olması için çalışmasını ifade eden bir olgudur (Çetin, 2002: 84). Kavram, farklı düzlem ve alanlarda tartışılmakla birlikte bazen ekonomi kitaplarında ekonomi politikası olarak belirlemekte bazen de insan haklarına kadar genişletilmektedir. Dolayısıyla da genellikle siyasal liberalizm ve ekonomik liberalizm olmak üzere ikiye ayrılarak değerlendirilmektedir. Siyasal liberalizm, liberal demokrasinin temel felsefesini oluştururken ekonomik liberalizm de kapitalizmin ideolojisi olma özelliğini taşımaktadır.

Ekonomik anlamda Liberalizm'in en ünlü teorisyeni İngiliz iktisatçı Adam Smith'dir. Adam Smith 1776 yılında yazdığı Ulusların Zenginliği (Wealth Of

Nations) adlı kitabında, ekonomik liberalizmin temellerini atmış ve ünlü deyişi "Bırakınız yapsınlar bırakınız geçsinler" ile de ekonomik liberalizmi özetlemiştir. Bu düşünceye göre devlet, ekonomiye hiçbir şekilde müdahale etmemelidir çünkü ekonomi görünmez bir el sayesinde zaten doğal dengesine tekrar kavuşacaktır. Yapılan her tür müdahale doğal uyumu ortadan kaldıracaktır ve bu ise bireylerin özgürlüklerinin kısıtlanması ve birtakım bireylerin diğerlerini baskı altına alması anlamına gelmektedir. Özgürlüğün kısıtlanması ve baskı uygulanması da toplumsal ahenk yerine toplumsal çatışma ortamının varolduğu anlamını taşımaktadır. Oysa ki "homo economicus" olarak adlandırılan rasyonel bireyler, kendi faydalarını maksimize ederlerken aynı zamanda toplumsal anlamda da bir refah artışına neden olacaklardır.

Liberalizmin başlangıcı, Batı Avrupa'da feodalizmin ve kilisenin her alana hakim olduğu ortaçağ düzeninin yıkılmasına dayanmaktadır. Toplumu şövalyeler, soylular ve rahipler olmak üzere üç tabakaya ayıran feodalizm, bu tabakalar arasında herhangi bir hareketliliğe fırsat vermeyerek, siyasal iktidarın bir toplumsal onamaya ihtiyaç duyması için gereken şartlara sahip olmamaktaydı. Toplum, bir bütün olarak, egemen iradelere boyun eğme durumundaydı ve kendisini bir değer olarak gerek toplumdan gerekse siyasal iktidardan ayırma sağlayabilecek bireyin varlığı da bu şartlar altında mümkün değildi. Siyasal iktidarın meşruiyetinin bireyin iradesinden ve eylemlerinden oluştuğu fikri ise henüz çok erken karşılanmaktaydı. Kilise ise diğer taraftan her türlü otoriteden çok daha güçlü, yaygın, eski ve sürekli olma özelliğini taşıyarak toplumsal olayların tümünü yönetmekteydi. Bu bağlamda liberalizm bireyin sosyal, siyasal ve ekonomik hayatını kısıtlayan, sınırlandıran ve bu alanlardaki özgürlüğünü yok eden her türlü olguya karşı mücadelenin tarihi olarak nitelendirilmekteydi.

12. yy'da ticaret ve kent yaşamının gelişmeye başlaması ile birlikte, kentler herhangi bir bireyin gücünü aşan ve maddi ve ahlaki kaynaklar hakkında ortaklaşa bir bilinçlenmenin belirdiği merkezler haline gelmişlerdir. Kentin, insanı

özgür yapan yapısı ortaçağa damgasını vurmaya başlamış ve kentlerin siyasal bakımdan önem kazanmaları ile birlikte eskinin kişisel tabiiyet kavramı yerini belli bir ülke parçasını esas alan yeni bir yönetim anlayışına bırakmıştır. 13. yy'da parasal araçların yayılması, ekilen alanların genişlemesi ve nüfusun artması toplumu dünyevileştirerek kilisenin toplum üzerindeki etkisini azaltmıştır.

15. yy'da ise orta sınıf güçlenmiş ve bununla birlikte kral iktidarını güçlendirmiştir. Karşısındaki tek rakibi kilise olduğu bu dönemdeki reform hareketleriyle insan ile Tanrı arasında herhangi bir aracının girmesine gerek olmadığı belirtilerek insanların özgürleştirilmesine çalışılmıştır ve böylelikle Avrupa'da her yönüyle tarihsel bir dönüşüm süreci başlamıştır. Rönesansın ortaya çıkışı ile, insanın cemaat, aile, veya toplumsal tabakaların önceden verili hiyerarşik ve değişmez kalıplarının dışında, ayrı bir varlık olarak anlaşılmasının kökleri atılmıştır; toplumsal bağlarından soyutlanmış bir insan anlayışı ortaya çıkmıştır. Locke, Hume, Smith, Kant gibi iktisadi düşünürler düşüncelerini Rönesansın doğurduğu bu özgürlük ortamında açıklamışlar ve bireye, birey aklına güvenmeye, doğal düzen ve doğal haklar yasasına, özgürlük ve toplumsal rıza anlayışına dair düşüncelerini dillendirerek liberalizmin felsefi temellerini atmışlardır.

Liberalizmin öncüsü olarak nitelendirilen iktisatçılardan John Locke, devletin asıl amacının özgürlüğü güvence altına almak olduğunu, devletin kaynağının ve meşruiyetinin toplum sözleşmesinde aranması gerektiğini, iktidarın bireysel kabulü amaçlamak zorunda olduğunu belirtirken, David Hume,

aklın bireysel fayda peşinde koştuğu, kendiliğinden düzenin en adil düzen olduğu ve devletin buna asla müdahale etmemesi gerektiği, faydacılık ve özgürlüğün insanın doğası olduğunu savunmuştur. Liberal düşüncenin öncüsü olarak nitelendirilen Adam Smith ise insanın çıkarları peşinde koşarak toplumsal çıkarı arttırdığı, doğal düzenin en özgür düzen olduğu, devletin iç ve dış güvenlik görevleri dışında hiçbir şeye karışmaması gerektiğini savunmuştur. A. Smith'in

yanısıra Jeremy Bentham'ın devletin amacının bireysel çıkarı arttırmak olduğu, özgürlük olmadan fayda, fayda olmadan ekonomik özgürlük, ekonomik özgürlük olmadan mülkiyet, bunların hepsi olmadan da mutluluk olmayacağı düşünceleri ve J.Stuart Mill'in devleti ve ahlakı, hazzın belirlediğini, en büyük hazzın özgürlük olduğunu, devletin de amacının bu hazzı maksimize etmek olduğunu söylemesi liberal düşüncenin gelişmesine büyük katkı sağlamıştır.

Teknik alanda icatların artması, nüfusta yaşanan ani artışlar, tarımsal ürün arzındaki patlamalar, şehirlere göç edilmesi, ucuz işgücü ve emek arzı, keşifler, uluslararası ticaretin gelişmesi, Avrupa'ya altın ve gümüş madenlerinin akımı, yatırımların artması ve ulaşım pazarlama altyapılarının oluşturulması ile ekonominin bütünsel bir ağ ile örülmesi 1750-1850 yılların arasında İngiltere'de ortaya çıkan Sanayi Devriminin gelişmesine de büyük katkıda bulunmuştur (Çetin, 2002: 88)

Temelinde ortak bazı ilkeleri barındıran liberalizm iktisatçılara göre değişiklik arz eden bazı ilkeler içermektedir. Cornell Üniversitesi'nde felsefe profesörü olarak görev yapan George Holland Sabine'in A History Of Political Theory adlı kitabında belirttiğine göre liberalizmin üç temel ilkesi; sınırlı girişim, serbest girişim ve en geniş ve özgür şekilde sözleşmelerle yapılan düzenlemelerdir (Sabine, 1937) Yayla'ya göre ise liberalizmin dört temel unsuru vardır; bireycilik, özgürlük, kendiliğinden düzen ve piyasa ekonomisi ve sınırlı devlettir (Yayla, 1992: 137). Bir toplumbilimci olan Popper, açık toplum olarak tanımladığı liberalizmde en temel ilkelerin devletin görev ve maksadının yurttaşların özgürlüklerini koruması, köleliğe değil özgürlüğe, organik toplumsal yapıya değil soyut topluma, zorunlu görevlere ve işbölümüne değil, gönüllü birliktelik ve işbirliğine dayanan bir toplum olması gerektiğini belirtmektedir

Liberalizm, tarihsel birikim ve çatışmaların süzgecinden geçerek günümüzde bütün bir siyasal sistem olarak varlığını güçlendirmektedir. Bir ahlak, ideoloji, toplum ve devlet modeli olarak kendini her alanda ortaya koymaktadır.

Tezimizin sınırları dahilinde daha çok ekonomi boyutu üzerinde durulacak olan liberalizm bu boyutundan hareketle toplumun birçok alanını etkilediğini ve etkilemekte olduğunu da göstermekte ve evrensellik iddialarını en üst noktalara taşıyarak gücünü her türlü alanda hissettirmektedir.

Son yıllarda liberalizmle ilgili olarak "Tarihin Sonu" adında yeni bir tez ortaya atılmıştır. Japon asıllı bir Amerikalı iktisatçı olan Fukuyama tarafından 1992 yılında savunulan Tarihin Sonu Tezi'ne göre, Soğuk Savaş'ın bitmesi ve Liberalizmin dünya geneline hakim olması ile birlikte insanlığın evrimi son noktasına ulaşmıştır. Liberal devlet iki totaliter ideoloji olan Komünizm ve Faşizm üzerindeki zaferinden sonra artık ciddi tehlikelerle karşı karşıya değildir ve özellikle 1789'daki Fransız Devrimi'nden sonra liberal düşüncüyü aşmak doğrultusundaki tüm çabalar insan düşüncesi ve ruhundan sapmalar olarak nitelendirilmektedir. Dolayısıyla da Tarihin Sonu Tezine göre Liberalizmin çok uzun bir süre dünyayı egemenlik altında tutacağı düşünülmektedir. Ancak ABD Dışişleri Bakanlığı'nda Amerikan Planlama Servis Genel Direktörü olarak görev yapan Fukuyama'nın bu tezi, hiç kuşkusuz, ABD hegemonyasını dünyaya yayma amacını taşıyan maksatlı bir rapor olduğu ve yoksulluk ve zenginliğin toplumun bir bölümünün başka bir bölümü tarafından sömürülmesinin insan gruplarının yaşamındaki mutlak ve doğal bir yasa olduğuna herkesi inandırmak gibi bir felsefi temeli olduğu düşünüldüğünden 2008 dünya ekonomik krizinin de etkileriyle birlikte bu tez çürümeye başlamıştır.

1.1.3. Uluslararası Ekonomik Kuruluşlar

Küresel ekonomide uluslararası ekonomik kuruluşların yeni sorumluluğu ve rolünü incelediğimiz tezimizde, yukarıda tanımları yapılan küreselleşme ve liberalizm kavramlarının büyük önemi bulunmaktadır. Bu kavramlardan sonra,

sıra, tezimizin temelini oluşturan uluslararası ekonomik kuruluşların tanımına gelmektedir.

Uluslararası ekonomik kuruluşlar, en yalın haliyle "küresel ekonomiyi ve uluslararası parasal ilişkileri düzenleyen kuruluşlar" olarak tanımlanabilmektedir. Bu kuruluşlar, bünyesinde barındırdığı ülkelerin temsilcileri aracılığıyla, uluslararası arenada kararların tek bir ağızdan verilmesini de sağlamakta ve böylelikle farklı kültürler arasında yaşanabilecek olumsuzlukların en aza indirgenmesinin de yolunu açmış olmaktadır.

Uluslararası ekonomik kuruluşlardan bahsedilince, kuşkusuz, aklımıza ilk gelen IMF olmaktadır. Çalışmamızın sınırları çerçevesinde görev ve sorumluluklarına daha sonra değinilecek olan IMF, kısaca, üye olan ülkelere kotaları dahilinde kredi vermektedir. Kendine ait organları ve çalışma kuralları bulunmakla beraber uluslararası finansal hareketlerin düzenlenmesinde önemli bir yere sahiptir.

Tezimizin içeriği açısından uluslararası kuruluşlara verilecek diğer örnek de Dünya Bankası'dır. Dünya Bankası da, ülkelere finansal destek veren IMF'den farklı olarak proje kredileri vermektedir. Bu örneklerin dışında da dünyamızda bölgesel ekonomik birliktelikler kapsamında çok sayıda uluslararası finansal ve ekonomik kuruluş bulunmaktadır.

1.1.4. Uluslarüstü Ekonomik Kuruluşlar

Uluslarüstü ekonomik kuruluşlar da, uluslararası ekonomik kuruluşlar gibi, küresel ekonomide uluslararası parasal ilişkileri düzenleyen kuruluşlar olarak tanımlanabilmektedir. Ancak uluslarüstü ekonomik kuruluşlar, uluslararası ekonomik kuruluşlardan farklı olarak, koydukları kurallar çerçevesinde üyesi olan ülkeleri yapılması gerekenler konusunda yönlendiren ve bu şekilde küresel

ekonomiye yön veren kuruluşlardır. Uluslararası ekonomik kuruluşların politikaları üyesi olan ülkeler tarafından belirlenirken, uluslarüstü ekonomik kuruluşlarda belirlenen kurallara, üye ülkelerin uyması beklenmektedir.

Uluslarüstü kuruluşlara en iyi örneği, WTO oluşturmaktadır. 1947 yılında imzalanan GATT sözleşmesine dayanan Dünya Ticaret Örgütü, kendi bünyesinde oluşturulan çerçeve sözleşme ile birlikte küresel ticareti düzenlemektedir. Ticarete liberalizasyonu bütün dünya düzleminde ekonomik bir norm olarak egemen kılmayı amaçlayan ve GATT müzakerelerine taraf olan ülkelerin onayı ile 31.12.1994 tarihinde yürürlüğe giren WTO Kuruluş Anlaşması ve eklerinin (Uruguay Turu Nihai Senedi) küreselleşme düzleminin hukuksal çerçevesini oluşturduğu söylenebilmektedir (Balkanlı, 2002: 20)

1.1.5. GSYİH (Gayri Safi Yurtiçi Hasıla) ve GSMH (Gayri Safi Milli Hasıla)

Uluslararası ekonomik kuruluşların yeni rollerini anlamada, küresel ekonominin geçirdiği değişim ve üye ülkelerin temel ekonomik göstergelerini bilmekte fayda bulunmaktadır. Bu en temel ekonomik göstergelerin başında GSYİH ve GSMH gelmektedir.

GSYİH, bir ülkenin sınırları içerisinde, bir yıl içerisinde üretilen nihai mal ve hizmetlerin, üretildikleri yılın piyasa fiyatları cinsinden toplam parasal değerini ifade etmektedir. Ancak küresel ekonomide, ülkeler arasındaki ticaret ve buna bağlı olarak sermaye ve işgücü akımları giderek artmış ve bazı firmalar, diğer ülkelerde yatırımlarını arttırarak üretimlerini ülke dışında gerçekleştirmeye başlamışlardır. Diğer yandan bir ülkenin vatandaşları diğer ülkelerde çalışmaya başlamıştır. Dolayısıyla da bir ülkenin kendi vatandaşları aracılığıyla sağladığı gelir yükselmiş ve elde edilen gelir, GSYİH değerinin üzerine çıkmıştır. Bu durumda GSMH şeklinde bir gelir kavramına ihtiyaç duyulmuştur.

GSMH, bir ülkenin vatandaşları tarafından, emek, toprak, sermaye ve girişim faktörleri kullanılarak bir yıl içerisinde, gerek söz konusu ülkede gerekse diğer ülkelerde üretilen nihai mal ve hizmetlerin toplam parasal değeridir (Dinler, 2001: 309).

GSMH ve GSYH kavramlarının iyi tanımlanması, tezimizin ileriki bölümlerinde yapılacak ülke karşılaştırmaları ve küresel ekonominin 1940'lerden bu yana geçirdiği aşamaları anlama açısından önemlilik arz etmektedir. Bunun yanı sıra GSMH kavramı ile ilintili olarak büyüme ve kalkınma kavramları da tezimiz için önemli bir noktada yer almaktadır.

1.1.6. Büyüme

Büyüme, en basit ve geçerli tanımıyla bir ülkede üretim kapasitesinin, üretilen mal ve hizmet miktarının zaman içerisinde artmasıdır (Dinler, 2001: 550). Belli bir ülkede bir yıllık zaman dilimi içerisinde üretilen mal ve hizmet miktarlarının parasal olarak değerlerinin toplamı da Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (GSYH) olarak nitelendirildiğinde büyüme, GSYH'nin reel olarak zaman içinde artması anlamına gelmektedir. Büyüme ile birlikte kişi başına düşen hasılanın artması sonucu toplumun refah seviyesi yükselmekte ve toplumun mal ve hizmet talebindeki artışlar karşılanmaktadır.

Bir ülkenin büyümesi iki şekilde gerçekleşmektedir. Birincisi, tam istihdamın altında kullanılan iktisadi kaynakların daha etkin kullanılmaya başlanması yoluyla büyümenin gerçekleştirilmesi; ikincisi tam istihdamda kullanılan kaynak miktarına yenilerinin eklenmesi yoluyla büyümenin gerçekleştirilmesidir. Büyüme teorilerinin temel uğraşı alanı, ikinci durumun söz konusu olduğu durumlarda gerçekleşen büyüme olmaktadır.

GSYH'da artışı sağlamanın ve dolayısıyla ekonomik büyümeyi gerçekleştirmenin yolu tam istihdam durumunda üretimde kullanılan temel üretim faktörleri emek ve sermaye'de artış ile teknolojiye gelişme sağlamaktan geçmektedir. Esas olarak yatırımlardaki artışlar büyümeyi tetiklemektedir. Yatırım artışı için de sermayeye gereksinim vardır. Sermaye için ise tasarrufların artırılması gerekmektedir.

Diğer taraftan ise Smith, Malthus ve D. Ricardo gibi Klasik Okul iktisatçıları da toprağın sabit olduğunu ve nüfusun giderek arttığını göz önüne alarak yatırım fırsatlarının zamanla azalacağını ve sonuçta da büyümenin duracağını savunmaktadırlar (Dinler, 2001: 550). Coğrafi özelliklerin getirdiği avantajlar, ülkelerin iktisadi yapılarındaki farklılıklar, büyümeye eğilimli olan ekonomik faaliyetler de hiç kuşkusuz büyümeye gidilen yoldaki unsurlardan yalnızca birkaçını oluşturmaktadır.

Büyümeye yol açan ve tezimiz için esas önemli olan bir diğer unsur da dış ticaret olmaktadır. Uluslararası ekonomik kuruluşlar çerçevesinde ele alındığında, önemli bir büyüme etkeni olan dış ticaret, ekonomik büyümeye sebep olan çeşitli dinamik kuvvetlerin oluşmasına zemin hazırlamaktadır. Piyasalar genişledikçe rekabet artmakta ve bu artan rekabet, genellikle teknolojik gelişme sayesinde, ekonomik etkinliği arttırarak yeni fırsatlardan yararlanmak için gerekli olan yatırımları teşvik etmektedir. Genellikle 19. yyda gelişme kaydeden Kuzey Amerika ve Batı Avrupa'daki çoğu ülke için, dış ticaretin, büyüme motoru olduğu söylenmektedir.

Büyüme ile ilgili yapılan bu tanımlar ve yaklaşım bazı iktisatçılar tarafından eleştirilmektedir. Örneğin Danaher'e göre yapılan bu tanımlar yetersiz kalmaktadır. Çünkü Danaher'e göre GSYH kriteri büyümeyi ölçmede yeterli değildir ve daha mantıklı, toplumsal ve çevresel kriterlerin kullanılmasına ihtiyaç duyulmaktadır (Danaher, 2001: 37). Bunun en temel sebebi GSYH'nın hesaplanmasında bütün mal ve hizmetlerin pozitif rakam olarak ele alınmasıdır.

Herhangi bir kişinin sahip olduğu içki alışkanlığı neticesinde yaptığı bir kaza sonucu kazazedelerin tedavisi, ambulans masrafı vb. giderler GSYH'dan çıkarılması gereken negatif rakamlar olmasına karşın pozitif olarak GSYH'ya eklenmektedir. Benzer şekilde, sigara içmek, zehirli atık depolanması ve kirlilik gibi unsurların GSYH'dan çıkarılması gerektiği halde eklenmesi söz konusu olmaktadır. Danaher'e göre bu bağlamda büyümeyi ölçmek için dar iktisadi kriterler kullanılmakta ve küresel piyasa ekonomisinin yol açtığı yıkım hakkında sistematik olarak bir yanıtılma söz konusu olmaktadır. IMF ve Dünya Bankası da büyüme ideolojisi ile piyasa güdümlü büyümenin toplumsal ve çevresel maliyetlerini saklayan ölçme sisteminin en güçlü uygulayıcıları olmaktadır ve bu kurumlarda büyük değişiklikler yapılmadan iktisadi ilerlemeyi ölçmek için daha makul bir yol seçme konusunda çok az umut bulunmaktadır .

Tezimizin esas amacı, uluslararası ekonomik kuruluşların büyüme ile ilişkisini incelemek olmamakla birlikte, bu kuruluşların rol ve sorumluluklarını anlamak açısından bu konuya kısaca değinilmesinde fayda olduğu düşünülmüştür. Uluslararası ekonomik kuruluşlardan IMF'nin kuruluş anlaşmasında büyüme olmamasına rağmen, zaman içinde ülkelerin büyüme oranlarında gerçekleşen azalışlar, kuruluşun büyümeyi azaltıcı etkilerine bağlanmış ve bu yüzden de program ve şartlılıkla büyüme amaçlanmıştır.

1.1.7. Kalkınma

Kalkınma kavramı da büyüme gibi küresel ekonomi açısından önemli bir kavramdır. Kavram, zaman zaman büyüme kavramı ile karıştırılmakta ve aynı anlamda kullanılabilmektedir. Bu nedenle kalkınma kavramının ne anlama geldiğini açıklamakta yarar bulunmaktadır.

Kalkınma, teknoloji ve kurumlarda ortaya çıkan gelişmeler veya bu gelişmelerin sonucunda ortaya çıkan hasıladaki artışlardır; dolayısıyla niteliksel

bir değişme veya bunun sonucunda ortaya çıkan gelişmeleri ifade eden bir kavram olma özelliğini taşımaktadır. Kısacası kalkınma, sıklıkla insan faktörüne yapılan yatırımlar neticesinde üretim verimliliğinin artması ve genel olarak yaşam standartlarında bir gelişmeyi anlatmaktadır. Büyüme ise, uzun süre içerisinde milli gelirdeki artışla birlikte, ekonomik yapıda sanayi ve hizmetler sektörü lehine değişmeleri, sosyal ve kültürel alanlardaki gelişmeleri ifade etmektedir(http://www.kongar.org/aydinlanma/2002/306_Ucuncu_Kuresellesme_Ne_Getirecek.php) Diğer yandan, büyüme daha çok matematiksel olarak kişi başına düşen gelirdeki artışı ifade ederken kalkınma bunun çok daha ötesinde bir anlam içermektedir. Bir ülkede kişi başına düşen gelirin artması sonucu nüfusun sadece az bir bölümü bundan kazanç sağlarken, büyük bölümünün yaşam düzeyinde herhangi bir yükselme görülmeyebilmektedir. Böyle bir durumda ekonomik büyümeden söz edilebilirken kalkınmadan söz etmek mümkün olmamaktadır. Ayrıca gelir dağılımı toplumda bir adaletsizliğe yol açıyorsa, ülkenin eğitim ve sağlık hizmetleri yaygınlaşmıyorsa, konut ve sosyal güvenlik hizmetleri geriliyorsa, ulusal gelir topyekün artsa bile bir kalkınmadan söz etmek mümkün olmamaktadır. Büyüme ve kalkınma kavramları arasındaki en önemli fark, büyümede mevcut ekonomik yapı esas alınırken, kalkınmada bu mevcut ekonomik yapıya razı olunmayarak değiştirilerek gelişmenin esas alınmasıdır. Bir diğer deyişle, büyüme ekonomide nicel bir gelişimi anlatırken kalkınma toplumsal yaşamda nicel ve nitel birlikte olmak üzere bir değişimi içermektedir.

Kalkınmayı daha iyi anlayabilmek için kalkınmayı meydana getiren bileşenleri ve bu bileşenlerin kalkınmayı nasıl etkilediğini anlamak gerekmektedir. Goulet'e göre, kalkınma kavramının üç bileşeni bulunmaktadır. Bu üç bileşen, gıda ve yiyecek-içecek gibi yaşamla ilgili ihtiyaçlar, kendi kendine değer vermek ve özgürlüktür. Refah ekonomisi alanında uzman olan ve 1998 yılında Nobel ödülü almaya hak kazanan iktisat profesörü Amartya Kumar Sen ise kalkınmayı iki temel bileşene indirgemektedir; yetkilendirilme hakkına sahip

olunması ve yetenekler (Sen, 1999: 1-366) Her iki kalkınma tanımının da ortak noktası iktisadi göstergelerle ölçülen maddi koşulların iyileştirilmesinin yanında sosyal, siyasal ve kültürel durumun da geliştirilmesidir.

Tezimizde kalkınma kavramına da yer verilmesinin altında yatan en önemli neden, ölçülmesi zor olsa da, uluslararası ekonomik kuruluşların AGÜ, GOÜ ve gelişmiş ülkelerin kalkınmaları üzerinde etkileri olup olmadığına da kısaca değinmek istenmesidir. Bu yüzden de, kavramın kısaca tanımlanması gerektiği düşünülmüştür.

1.1.8. Satınalma Gücü Paritesi (PPP)

Küresel ekonomide uluslararası ekonomik kuruluşların sorumluluk ve rollerini anlamak, bir bakıma ülkelerin doğru istatiski analizlerinden geçmektedir. Bu analizleri yaparken, satınalma gücü paritesi kavramının da tanımlanması, tezimizin daha kolay anlaşılabilmesini sağlamaktadır. Ayrıca, satınalma gücü paritesi, uluslararası ticarete konu olan tüm ekonomik varlıklara uygulanabildiğinden, tezimiz açısından önemli bir yere sahiptir.

Satınalma gücü paritesi, döviz oranının mal başına pound fiyatının mal başına dolar fiyatına bölünmesi sonucuna eşit olması gerektiği anlamına gelen tek fiyat kanununun döviz piyasalarına uyarlanmış şeklidir. Satınalma gücü paritesi yaklaşımı ile farklı ülkelerin nisbi satın alma güçleri ölçülebilmektedir. Yaklaşımın altında yatan gerekçe; malların ucuz olduğu ülkelere daha pahalı olduğu ülkelere ihraç edilebilmesidir. Bu koşullarda bir mal ucuz olduğu ülkeden satın alınmakta ve pahalı olduğu yerde satılarak kazanç sağlamaktadır.

1.1.9. Azgelişmiş Ülke, Gelişmekte Olan Ülke ve Gelişmiş Ülke

Kuruluşlarından bu yana uluslararası ekonomik kuruluşların her ülkeyle farklı türde etkileşim ve ilişkileri olmuştur. Ancak bu ülkeleri tek tek ele almak zaman kaybı olacağından ve bizi genel çerçeveden uzaklaştıracığından, tezimizde ülkeleri GOÜ,AGÜ ve gelişmiş ülkeler olarak ele alarak incelemek gerektiği kanısına varılmıştır. Sonraki bölümlerde daha geniş yer verilecek olan ülkelerin, bu bölümde kısaca tanımlanmasında fayda bulunmaktadır.

IMF, Dünya Bankası ve WTO gibi uluslararası ekonomik kuruluşlarca yapılan genel tanıma göre azgelişmiş ülkeler, kişi başına düşen milli gelirin belli bir seviyenin altında olduğu, ekonomisi açısından tarım sektörünün büyük önem arz ettiği, ancak elde edilenlerin beklentilerin çok altında gerçekleştiği, yetersiz sermaye birikimi ve yetersiz kalkınmanın söz konusu olduğu, hızlı nüfus artışının ve köyden kente göçün yoğun olarak yaşandığı ülkelerdir. Ancak günümüzde "azgelişmiş ülke" kavramı yerine daha çok "gelişmekte olan ülke" kavramı kullanılmaya başlanmıştır. Bu değişimin altında yatan en önemli etken, küreselleşmenin hakim olduğu dünya ekonomisinde, azgelişmiş olarak nitelendirilen ülkelerin, bundan birkaç yıl öncesine kadar olan olumsuz ekonomik koşullarının ortadan kalktığı ve küresel ekonomiye daha fazla entegre oldukları yönündeki iddialardır. Özellikle iletişim araçlarının sık kullanılmasına paralel olarak, dünyanın bir köşesinde meydana gelen herhangi bir sorun bölgesel olma niteliğini kaybetmiş ve uluslararası bir nitelik kazanmıştır. Gelişmekte olan ülkelerle gelişmiş ülkelerin arasında birbirine daha da yaklaşması ülkelerin günümüzde azgelişmişlik özelliğini kaybederek gelişmekte olan ülke statüsüne gelmesine yol açmıştır. Önceleri azgelişmiş olarak nitelendirilen bu ülkelerin dünyanın diğer bir kısmını teşkil eden gelişmiş ülkeler tarafından artık daha da dikkate alındığı ve bu ülkelerle daha çok etkileşim içine girildiği dikkat çekmektedir. Ancak, yine de kişi başına düşen gelirin yüksek olduğu, sanayi sektörünün ülke ekonomisinin geneline hakim olduğu, sermaye birikiminin ve

kalkınma seviyesinin yüksek olduğu gelişmiş ülkeler dünya nüfusunun %15.2'sini oluştururken, gelişmekte olan ülkeler dünya nüfusunun %84.8'ini oluşturmaktadır.

Dünya genelinde azgelişmiş, gelişmekte olan ve gelişmiş olmak üzere üç sınıfta gruplanan ülkelerde, zamanla farklı bir kategorilendirmeye gidilmiştir. Dünya Bankası'nın yaptığı yeni sınıflandırmaya göre ülkeler, gelişmiş, gelişmekte olan ve azgelişmiş olmak üzere değil, düşük gelirli, orta gelirli (alt orta gelirli ve üst orta gelirli) ve yüksek gelirli olmak üzere üç sınıf içerisinde incelenmektedir. Dünya Bankası'nın gerçekleştirdiği eski sınıflandırmada, gelişmekte olan ülkeler, yeni sınıflandırmada düşük ve orta gelirli ülkeler arasında dağılmaktadır. Sınıflandırmanın yeniden yapılmasında en büyük rolü, gelişmekte olan ülke kavramı kategorisinde yer alan her ülkenin, beklenen gelişmişlik düzeyine erişmemiş olması rol oynamaktadır. Dünya Bankası'nın yeni sınıflandırmasına göre kişi başına düşen GSYİH'sı 995 \$ ve altı olan ülkeler düşük gelirli; 996 \$ ile 3,945 \$ arası olan ülkeler orta düşük gelirli; 3,946 ile 12,195 \$ arası olan ülkeler üst düşük gelirli ve 12,196 \$ ve üstü olan ülkeler de üst gelirli ülkeler olarak nitelendirilmektedir (<http://web.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/DATASTATISTICS/0,,contentMDK:20420458~menuPK:64133156~pagePK:64133150~piPK:64133175~theSitePK:239419,00.html>: 2009).

1.1.10. Koşulluluk

Koşulluluk, IMF'nin özellikle 50'li ve 60'lı yıllarda, kendisine destek için başvuran ülkelere öne sürdüğü çok sayıda şartı ifade etmektedir (Esen, 2002: 2). II. Dünya Savaşı sonrasında amaç olarak uluslararası ekonomik sistemin düzgün işleyişini benimseyen IMF, zamanla ağır ve aşırı koşullar içermeye başlamış ve bu IMF'nin en çok tartışma yaratan özelliklerinden biri olmuştur.

IMF'nin üye ülkelere çok sayıda koşul dayatmasının ardında pek çok neden bulunmaktadır. Bunlardan en önemlisi ve belirgini talep yönlü olan IMF politikalarının arz yönünün tamamlanmasının istenmesidir. Böylelikle IMF programlarının kapsamlı ve ayrıntılı koşullarla tamamlanması başarıyla garanti edilmektedir (Esen, 2002: 3).

Koşulluluk ilkesi, IMF kredilerinin geri ödenmesini garanti altına almakla beraber, kredi kullanan ülkenin uyguladığı politikaların güvenilir olduğu yönünde piyasalara sinyal vererek ekonomik istikrar sağlanmasına katkıda bulunmaktadır (Özdemir, 2008: 5). Ancak programların maliyetli olması ve birçok gelişmekte olan ülkenin yapısal reformlar olmadan da hızlı büyüme göstermesi, programların koşullarının eleştirilmesine yol açmıştır. IMF ve Dünya Bankası için şart koşulan bu yapısal uyum politikaları, ülkelerin eski borçlarını kısmen ödemelerine yardım edebilmekte ve birçok milyoner yaratabilmektedir. Ancak nüfusun çoğunluğu için ücretlerin düşmesi ve sosyal hizmetlerin kısılması politika yapma süreçlerine daha az katılım anlamına gelmektedir (Danaher, 2001: 50).

Koşulluluk, IMF anlaşmalarında "geçici" ve "otomatik olarak yenilenen" şeklinde yer almasına karşın, sıklıkla kalıcı bir nitelik arz etmektedir (Bird, 2001: 1852)

1.2. KÜRESEL EKONOMİNİN TARİHÇESİ

Küreselleşme süreci, dünya ekonomisine yön veren önemli bir süreçtir. 1980'li yıllarda başlayan mali küreselleşme ile netlik ve yaygınlık kazanan küreselleşmenin, özellikle bu dönemden itibaren var olmaya başladığı düşünülmektedir. Diğer taraftan, küresel ekonomi ise dünya ekonomisini ifade eden bir kavram olarak 1980 öncesi dönemde de varolmuş bir kavramdır. Bu sebeplerden ötürü, küresel ekonomiyi anlamak için sadece küreselleşme

sürecinin aktif olarak başladığı 1980'li yıllar değil 1980 öncesi dönemlerin de gözden geçirilmesi gerekmektedir. Uluslararası ekonomik kuruluşların rollerini ve sorumluluğunda yaşanan değişimleri görebilmek için bu kuruluşlar için ilk adımın atıldığı 1944 yılından önce dünya ekonomik görünümünün nasıl olduğu, bu bakımdan, büyük bir öneme sahiptir.

Küresel ekonomi, zaman içerisinde değişime uğramış ve tarihsel olarak incelendiğinde, dünya üzerinde günümüze kadar çok farklı ekonomik düzenlemeler yer aldığı görülmüştür. Tarihsel süreç içerisinde yer alan bu düzenlemelerde temel üretim kaynakları - ki bunlara üretim faktörleri de denmektedir - toprak, emek, sermaye ve bilgi (girişim) olmuş ve günümüze kadar dünya ekonomik düzeni bu dört temel faktör üzerinde şekillenmiştir. Dolayısıyla, dünya ekonomisine bakıldığında tüm ekonomik düzenlemeler boyunca bu faktörlerin önem derecesinin değiştiğini, daha doğru bir ifadeyle, zamanla farklı faktörlerin farklı dönemlerde temel alınarak ekonomik düzenlemeler oluşturulduğunu görmek mümkündür. Bu faktörlerden ilki, topraktır.

Dünyanın en eski üretim faktörü olan toprak, dünya ekonomisi açısından büyük bir öneme sahiptir. Toprağın en temel üretim faktörü olduğu Sanayi Devrimi öncesi dönem, insanların sadece toprağı işleyerek yaşadığı ve üretimlerinin yegane tarım ürünleri olduğu dönemdir. Feodalizmin hakim olduğu bu dönemde toplum, Asiller, Burjuvalar, Rahipler ve Köylüler olmak üzere dört sınıfa ayrılmaktaydı.

(<http://www.turkansiklopedi.com/component/content/.../1642-feodalite.pdf>)

Asiller, toprak üzerinde kendi hakimiyetlerini kuran sınıf olmakla birlikte, en üst sınıfı teşkil ederek toprağın esas sahipleriydiler. Asiller içindeki en büyük senyör o ülkenin kralı idi. Rahipler, dini uygulamalarla toplum üzerinde hakimiyet kurarak senyörlere destek olan ve sömürüye ortak olan sınıf olurken, Burjuvalar ise şehirlerde ticaret ve zanaatlarla geçinmişlerdir. Son sınıf olan köylüler ise

toplumdaki en alt sınıfı meydana getirmekteydi. Köylüler de kendi arasında özgür köylüler ve köle köylüler (serfler) olmak üzere ikiye ayrılmaktaydı. Özgür köylüler toprakta serbestçe üretim yaparlarken köle köylüler ise diğer bir taraftan toprakla birlikte alınıp satılmaktaydılar.

Feodalizmde toplum, kentler arasındaki ticaretin zayıflığı nedeniyle kapalı bir yapı sergilemekteydi ve toprak toplum ekonomisi açısından çok büyük bir değer taşımaktaydı. Kongar'a göre küreselleşme dalgasının birinci evresini oluşturan toprak devrimi, dünya ekonomisinin ilk tarihsel sürecini teşkil etmektedir(http://www.kongar.org/aydinlanma/2002/306_Ucuncu_Kuresellesme_Ne_Getirecek.php)

Tarım, dünya ekonomisi açısından bu kadar önemli olmuşken, kutsallaşan toprak için zamanla savaşlar artmış ve günümüz dünyasında farklı sebeplerden ortaya çıkan küresel çatışmalar o dönemde toprak yüzünden meydana gelmiştir.

Toprağın eski değerini kaybetmeye başlamasıyla ortaçağın sonlarına doğru Batı Avrupa toplumlarının temelini değiştirecek bir takım etkenler ortaya çıkmaya başlamıştır (Kazgan, 2006: 43). Denizaşırı ülkelerle yapılan ticaretler genişlemiş ve bununla birlikte Batı Avrupa'ya bol miktarda altın ve gümüş gibi değerli madenlerin girişi gerçekleşmiştir. Bu değerli madenlerdeki artış da yüksek miktarlarda ticari kapital birikimine yol açmıştır. Ayrıca bu dönemde tarımda üretim tekniğinin değişmesi geleneksel geçimlik ekonomi düzenini yıkmış ve tarımsal üretim piyasaya yönelerek piyasa kanunlarıyla beraber ticari kapitale bağlı hale gelmiştir.

Denizaşırı ticaret yolu ile ticari kapitalde meydana gelen artışların olduğu bu döneme Merkantilizm adı verilmektedir. Ticari kapitalizm olarak nitelendirilen bu iktisadi anlayış, parayı sermayeyle özdeşleştirme ölçüsünde paraya ve dış ticarete büyük önem vermiştir. Ancak dış ticaretin gelişmesi değişik ülkelerdeki tüccarların çıkarlarını da çatışır hale getirmiş ve bu da kendilerini rakiplerine

karşı koruyacak bir merkezi güce ihtiyaç duymalarına neden olmuştur. Dolayısıyla merkantilizmin güçlü merkezi devletlerin kurulmasına olanak verdiği yadsınamayacak bir gerçektir.

18. yy'ın ikinci yarısında ise Fransa'da Fizyokrasi adı verilen bir iktisadi öğreti ortaya çıkmıştır. Çok kısa süreli etkili olan ve "okul" niteliği taşıyan bu iktisat teorisi, daha sonra bir liberal iktisadi düşünür olan A. Smith'in düşüncelerini etkilemesi açısından büyük önem taşımıştır.

İngiltere'ye 18. yy'da Merkantilizm öğretisi hakim olurken ve tarım değerini kaybetmişken, bu dönemde Fransa'da ise Fizyokratlara göre tarım en önemli üretim faaliyeti olma özelliğini taşımaktaydı. Toplum da toprak baz alınarak üç sınıfa ayrılmış durumdaydı: toprak mülkiyetini elinde tutan toprak sahipleri, toprağı işleyip üretim yapan kiracılar, zanaatkarlar ve tüccar ile mali sermaye gruplarından oluşan kısır sınıf.

Merkantilizm, ticari kapitalizmin ve yeni gelişen mutlak monarşilerin iktisadi düşünce sistemini yansıtırken Fizyokrasi ise girişimci çiftçiyi, büyük ölçekte üretim yapacak tarımsal üreticiyi ön plana çıkarmıştır. Fizyokratlara göre karı oluşturacak olan, Merkantilistlerdeki gibi denizaşırı ticaret sonucunda elde edilecek gümüş ve altın madenlerinin çokluğu ve mübadele değil, tarımsal üretimdeki fazlalıklar olmuştur.

Görüldüğü üzere Fizyokrasi çok dar bir alanda ve çok kısa bir süreliğine etkin olmuştur. Merkantilizm ise 15. ve 18. yüzyıllar arasında Batı Avrupa ülkelerinin iktisat politikasına yön vermiştir. Ancak özellikle 17. yy'ın ikinci yarısından itibaren bu durum yavaş yavaş değişmeye başlamıştır. 18.yy içerisinde devam eden fiyat artışlarının, gelir dağılımını "kar" olarak gelirden pay alan kapitalist sınıf lehine değiştirmesi sonucu bu sınıfın tasarruf gücünün artması, teknik buluşların insan gücünün makine ile ikame edilmesini ve ev sanayiinden fabrika sanayiine geçişi hızlandırması, gerek ülke içerisinde gerekse ülke dışında yatırımların karlılığını sağlayacak geniş bir piyasanın

oluşturulması ve üretim faktörlerinin serbestçe alınıp satılmasına imkan veren girdi piyasasının oluşması ile birlikte ticari kapitalizmden sınai kapitalizme geçişin adımları atılmıştır. Böylelikle 18. yy'da meydana gelen Sanayi Devrimi ile insanoğlu sanayileşip makineleşerek seri üretime geçmiş ve tarımsal üretim tekeli kırılmıştır.

Yerel ve uluslararası ekonomik ilişkilerde sanayileşmeyle birlikte sermaye, emek ve sermaye sahipleri yeni aktörler olarak yer almaya başlamışlar ve dünya ekonomisinde din ve tarım impartorlukları yıkılarak ulus devletler ortaya çıkmıştır. Bu durum dünya ekonomisinde üretim artışlarına yol açmış ve. Kongar'a göre bu dönem küreselleşmenin ikinci dalgasını meydana getirmiştir (http://www.kongar.org/aydinlanma/2002/306_Ucuncu_Kuresellesme_Ne_Getirecek.php).

1870 yılından I. Dünya Savaşı'nın başladığı yıl olan 1914'e kadar geçen sürede ise dünya ekonomisinde serbestlik anlamına gelen liberalizasyon dönemine girilmiş ve dünya ekonomisinde serbest ticaretin hakim olduğu bir genişleme süreci başlamıştır.

1.2.1. Bretton Woods Altın Sistemi Öncesi Küresel Ekonomi

Bretton Woods Altın Sistemi öncesi var olan uluslararası ödeme sistemleri bakımından ilk evre 1870'lerden 1930'lara kadar süren "altın para çağı"dır. Bu dönemde, uluslararası bir altın standardı kullanılmıştır. Bu sisteme göre ulusal paralar arasındaki değişim oranı, ilgili paraların altın kapsamına göre belirlenmekteydi. Döviz kurlarındaki değişimler, altının bir ülkeden diğerine gönderilmesi için gerekli masrafların belirlediği altın ithal ve ihraç noktalarıyla sınırlı olmaktaydı ve dış denkleme, otomatik gelir ve fiyat mekanizması yolu ile sağlanmaktaydı. Bu sistemde iktisat politikasının başta gelen amacı dış denge olmaktaydı ve ülkelerin buna göre bir dış dengesizlik durumunda para arzı

üzerindeki otomatik etkilerini önleme yoluna gitmemeleri gerekmektedir (Seyidoğlu, 2009: 525).

1914 yılında ise I. Dünya Savaşı başlamış ve I. Dünya Savaşının gerçekleşmesi ile birlikte dünya ekonomisinde bir darboğaza girilmiştir. Dünya genelini etkileyen bu bunalım altın standardı uygulamasına son verilerek ülkelerin ulusal paralarını dalgalanmaya bırakmasına neden olmuştur ancak ülkelerin tekrar altın standardına dönme isteği savaş biter bitmez ulusal paralarını yeniden altına bağlamalarına yol açmıştır. Bu noktada savaş öncesi paritelerin benimsenmesine büyük önem verilmiştir. 1919'da ilk olarak ABD ve daha sonrasında 1928'de tüm ülkeler yeniden altın standardına dönmüşlerdir ancak uluslararası ticaret ve ödemelerde sınırsız bir ödeme serbestliğinin ortadan kalktığı 20. yy. koşullarının, 19.yy'dakinden çok farklı olmasından dolayı bu ikinci deneme başarısızlıkla sonuçlanmıştır.

Başarılı sonuç vermeyen ikinci altın standardı denemesinden dört yıl sonra 1929 yılında, Dünya Ekonomik Buhranı yaşanmıştır. 1929 yılında yaşanan bu ekonomik bunalım, önce ABD'nin sermaye piyasasında bir panik biçiminde ortaya çıkmış, sonra da ülkenin sanayi üretiminde ve istihdam düzeyinde aşırı düşüşler biçiminde etkisini göstermiştir. Bu durum ülkenin ithalatında ani bir düşüşe yol açarak dış dünyaya olan kredilerinin azalmasına yol açmıştır ve ABD'de yaşanan bu olumsuz hava da tüm dünyayı etkisi altına almıştır.

1929 yılındaki bunalımın yaratmış olduğu milli gelirdeki ve çalışma düzeyindeki düşüşleri önlemek hedefiyle, daha önce benimsenen liberalizm, yerini devlet tarafından uygulanacak olan politikalara bırakmış ve miktar kısıtlamaları, devalüasyonlar ve gümrük tarifeleri yoluyla devletlerin ekonomiye müdahalesi giderek artmıştır; bireyselci bir yaklaşımla milli gelir ve istihdam düzeyinin bu gibi koruyucu önlemlerin uygulamaya sokulması ile korunmaya çalışılması, komşuyu zarara sokma politikasını ortaya çıkarmıştır. Buhranla birlikte pek çok ülke buhranın yaratmış olduğu daraltıcı etkilerden kurtulabilmek

ve küçülen dünya piyasalarındaki mevcut paylarını koruyabilmek amacıyla bir yandan rekabetçi devalüasyonlara başvurmuş, öte yandan kendi pazarını dış rekabetten korumak için gümrük tarifelerini yükselterek miktar kısıtlamaları getirmiştir. Komşuyu Fakirleştirme Politikası'nı her ülkenin kendi dışındaki ülkelere karşı yürürlüğe koyması ekonomik gelişmeyi olumsuz etkilemiştir (Öztürk, 2002: 97).

1929 yılında patlak veren ve tüm dünyayı etkisi altına alan ekonomik kriz, altın standardının yıkılışını da çabuklaştırmıştır. Altın para standardının yıkılması ile ulusal paraları birbirine dönüştürme olanağı ortadan kalkmış ve dünya genelinde birbirinden ilgisiz üç para alanı oluşmuştur: Londra'da İngiliz sömürgelerinin ulusal paralarını Sterline bağladıkları para alanı; Fransa önderliğinde İsviçre, Belçika ve Hollanda'nın ulusal paralarını altına bağladıkları para alanı; Almanya'nın önderliğinde ve çoğunluğu azgelişmiş ülkelere karşı kambyo denetimi uygulayan para alanıdır.

1.2.2. Bretton Woods Altın Sistemi ve Küresel Ekonomi

1929 yılında dünya ekonomik buhranının yarattığı olumsuz ortam, krizden birkaç yıl sonra II. Dünya Savaşı'nın başlamasına neden olmuştur. II. Dünya Savaşı ile birlikte küresel ekonomi, yeniden bir kaosa sürüklenmiş ve hem kültürel hem de ekonomik ve siyasal olarak tekrar sorunlarla başbaşa kalmıştır. Savaş sonrasında pek çok ülke savaş giderlerini finanse edebilmek için para basımı yoluna gitmiş ve bu yüzden de dünya genelinde enflasyon seviyesinde bir artış meydana gelmiştir (Öztürk, 2002: 97).

II. Dünya Savaşı'nın ortaya çıkardığı darboğaza bir çözüm bulabilmek ve savaşta yıkılan ekonomilerin onarılmasını kolaylaştırmak amacıyla, 45 ülke temsilcisi, henüz savaş sona ermeden yeni bir uluslararası para sistemi yaratmak amacıyla 1944'te, Amerika'nın Bretton Woods kasabasında toplanarak

aynı adı taşıyan bir konferans düzenlemişlerdir. İngiliz İktisatçı Keynes'in ortak bir dünya parası ve uluslararası bir banka oluşturulması talebini içeren "İngiliz Planı" ile ABD Hazine Bakanı White'ın uluslararası kuruluşlar oluşturulması yönündeki talebini barındıran "White Planı" olmak üzere iki tasarının sunulduğu konferansta White Planı kabul edilerek sorunların çözümünde İngiltere'nin değil, bugün de dünya geneli üzerinde büyük bir hakimiyet ve belirleyiciliği olan ABD'nin baskın olduğu gözler önüne serilmiştir; bir bakıma bu savaşıyla birlikte İngiltere'nin yerini ABD almıştır-ki 19. yyın üçüncü çeyreğinde gelişen ABD ve Alman ekonomilerinin dünya pazarlarına açılması bu ülkeleri tehdit etmiştir. Bunda en büyük payı, II. Dünya Savaşı sonrasında dünyanın geri kalanıyla kıyaslandığında ABD 'nin daha fazla altın rezervine, daha fazla altın üretim kapasitesine ve askeri güce sahip olması meydana getirmektedir (Albayrak, 2002: 17)

II. Dünya Savaşı sonrasında kabul edilen White Planı, dünya ticaretine konulan kısıtlamaların kaldırılmasını, kurulacak sistemin altın standardında olduğu gibi istikrarlı olmasını ve bunun için de sabit kur sisteminin kurulmasını öngörmekteydi. Bu plan doğrultusunda "ayarlanabilir sabit kur" modeline dayanan Bretton Woods Sistemi adında yeni bir sistem oluşturulmuştur. Bu sisteme göre ülkeler resmi kurdan paralarının değerini dolar cinsinden tanımlamışlardır. ABD ise 1 ons altını 35 \$'a bağlamıştı. Dolar da bu sabit fiyattan altına bağlandığı için tüm ulusal paralar dolaylı olarak altına bağlanmış oluyordu. Bu yüzden bu sisteme kambiyo sistemi de denmiştir.

Bretton Woods Sistemi'nde, ulusal paraların dolar paritesi etrafında dalgalanma marjı, alt ve üst yönde yüzde 1 olarak sınırlandırılmıştır ve bu da üye ülkelerin merkez bankalarının devalüasyon ve revalüasyon gibi kur değişiklikleri yapmasının önüne geçmiştir. Bretton Woods ile 1920'li yıllardaki gibi enflasyonist bir ortam olmaması için ödemeler bilançosundaki denge zorunluluğunun dış açık veren ülkelere dayatılması öngörülmüştür.

Plan kapsamında, aynı zamanda tezimizin ana noktasını oluşturan ikiz kuruluşlar olarak adlandırılan Uluslararası Para Fonu (IMF) ve Dünya Bankası kurulmuştur. IMF ve Dünya Bankası'nın kurulması ile birlikte 1945 yılını takip eden yıllarda ticaretinde gözle görülür bir artış yaşanmıştır. Bu değişikliklere, tezimizin ilerleyen bölümlerinde yer verilecektir.

IMF ve Dünya Bankası adında yeni oluşturulmuş kuruluşlara üye olan ülkelerin para birimleri 1945-1971 tarihleri arasında ABD dolarına bağlanmış ve dünyanın bu dönemde olduğu gibi o dönemde de merkezinde yer alan ABD'nin para birimi olan dolara olan talep de artış göstermiştir. Bu da ABD mallarının pahalılaşmasına, ABD'nin ödemeler bilançosu sorunları ile karşı karşıya kalmasına ve doların değer kaybetmesine yol açmıştır.

1.2.3. Smithsonian Anlaşması Sonrası Küresel Ekonomi

II. Dünya Savaşı'ndan 1970 yılına kadar dünya ekonomik parasal sisteminin temelini teşkil eden Bretton Woods Sistemi, 1973 yılında başlıca sanayileşmiş ülkelerin paralarını dalgalanmaya bırakmalarıyla yıkılma sürecine girmiştir.

Bretton Woods Sistemindeki çöküşünde rol oynayan en büyük etken, Bretton Woods Sisteminin üzerinde kurulmuş olduğu sabit kur sisteminden dolayı kur ayarlamalarına gidilememesiydi. Bu yüzden de hükümetlerin devalüasyon uygulanması hoş karşılanmamaktaydı ve bu durum gündeme daraltıcı para ve maliye politikaları ile dış ticaret ve kambiyo kısıtlamalarını getirmekteydi. Ancak ödemeler bilançosu sorunlarına son vermek amacıyla küçük ülkelerde toplam harcamaların kısılması işsizliğe yol açabilmekteydi. Diğer bir yandan da dış ticaret ve kambiyo kısıtlamaları, serbest dış ticaret mantığına ters düşmekteydi. Ödemeler bilançosu sorunlarıyla karşı karşıya kalan bir ülke de bu dengesizliği gidermek amacıyla IMF'den borç almak

durumunda kalmakta ve fazla veren ülke ile arasında eşitsiz bir durum belirmektedir.

Bretton Woods Altın Sistemi, uluslararası alanda yaşanan likidite sorunlarıyla da karşı karşıya kalmıştır çünkü sabit kur rejimlerinde dış açıkları finanse etmek için uluslararası rezervlere ihtiyaç duymuş ancak altın ve dolar bu likidite ihtiyacını yeterince karşılayamamıştır.

Bretton Woods sisteminin temelini altına dayalı olması ve ABD'nin sürekli dış açık vermesi, ABD'nin yabancı merkez bankalarına tanıdığı doların altın konvertibilesini sürdüremeyeceği beklentisini doğurmuş ve bu da resmi altın fiyatlarındaki olası bir yükselişten yararlanmak üzere altın spekülörlerini yoğun bir faaliyete yöneltmişti. Ayrıca sistemin özünü oluşturan sabit parite modeli, döviz spekülasyonu için de en uygun ortamı yaratmaktaydı.

Bretton Woods sisteminde dolar rezerv para olma özelliğini taşıdığı için ABD'nin verdiği dış ödeme açıkları diğer ülkelerden faizsiz kredi alması gibi olmaktaydı. Böyle bir durum da sistemin eleştirilmesine yol açmıştır.

Bretton Woods sisteminin çöküşü ile IMF'nin kuruluş yasasında değişiklik yapılarak ülkelerin istedikleri kuru benimseyebilecekleri resmi olarak kabul edilmiştir. Dolayısıyla bugün dünyada tek bir sistem değil, çeşitli sistemleri kapsayan karma uygulamalar mevcuttur; bir grup ülke parasını dolar gibi bir başka ülkenin parasına bağlarken bazıları da para sepetlerine bağlanmayı tercih etmişlerdir. Geniş bir grup ülkenin parası geniş marjlar içinde dalgalanırken, diğer bir grup ülke ise parasını serbest piyasanın işleyişine bırakmıştır. Yönetimli dalgalanma olarak adlandırılan bu sistemde merkez bankası müdahaleleri ile dalgalanmalar önlenmeye çalışılmaktadır.

1.3. KÜRESEL EKONOMİDE BAŞLICA SORUNLAR

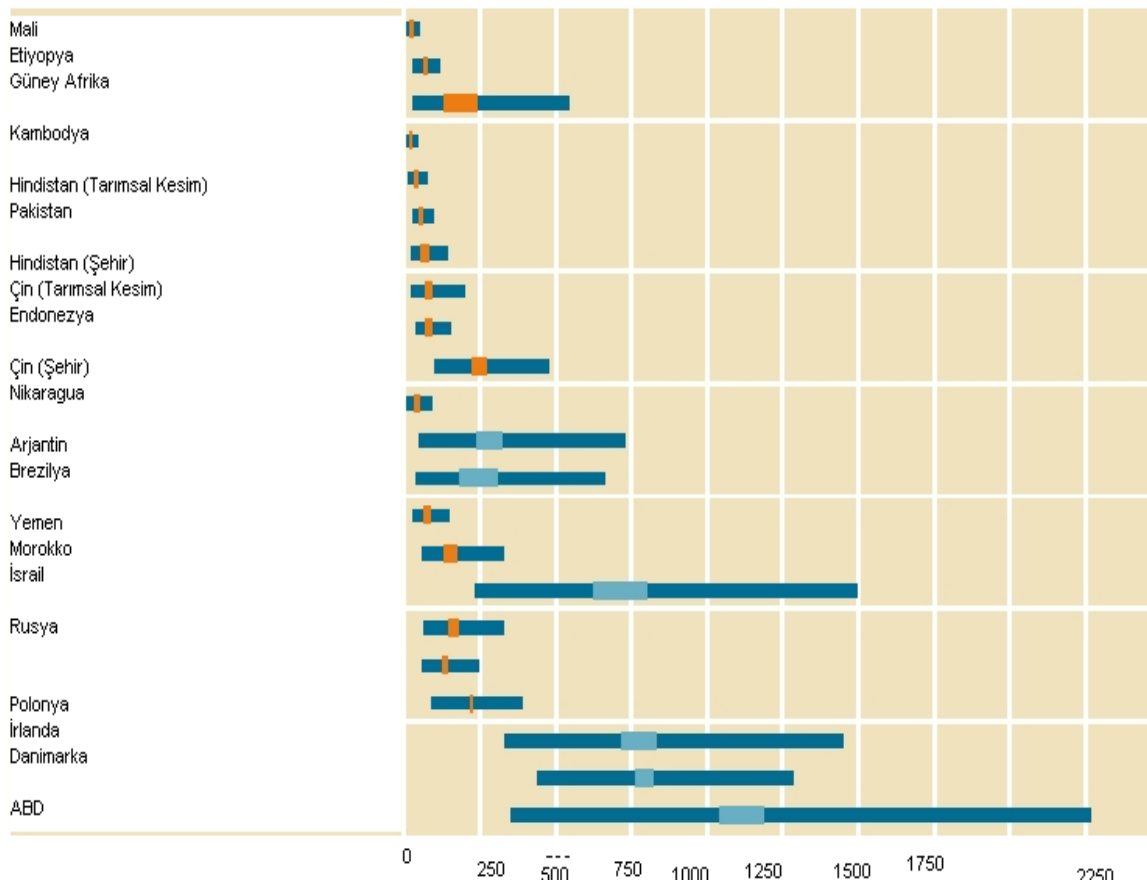
Her ülkenin kendi ekonomisine has birtakım sorunları bulunmaktadır. Bazı ekonomiler yüksek cari açıklarla karşılaşırken, bazıları ise ekonomilerinin genel yapısal sorunları ile başetmek durumunda kalmaktadırlar. Bazı ülkelerin temel sorunu yoksulluk iken bazı ülkeler kayıtdışı ekonomi ile karşı karşıya kalmışlardır. Küresel ekonominin de, tüm bu ekonomilerin toplamı olarak düşünüldüğünde, benzer sorunlarla karşılaştığı görülmektedir.

Küresel ekonominin karşılaştığı sorunlar zaman içerisinde de değişiklik göstermiştir. Ancak bazı sorunların sürekli hale gelmesi, süreç ve yer bazında bu sorunların kronikleşmesine yol açmış ve küresel ekonominin temel sorunlarının her daim aynı olmasa da benzer olması sonucunu doğurmuştur. Tezimiz, küresel ekonomide uluslararası ekonomik kuruluşların rolleri ile ilgili olduğundan, bu kuruluşların kuruluş tarihi olan 1944 tarihinden itibaren günümüze kadar, küresel ekonomide ortaya çıkan sorunların incelenmesinin gerekli olduğu düşünülmüştür. Çünkü uluslararası ekonomik kuruluşların uluslararası finansal istikrarı sağlamada nasıl bir çözüm yolu izlediklerini anlayabilmek, bu sorunların tam anlamıyla ne olduğuna değinmekle yakından ilintilidir.

1.3.1. Gelir Adaletsizliği ve Yoksulluk

Gelişmekte olan ülkelerde çoğunlukla negatif ve gelişmiş ülkeler üzerinde de çoğunlukla pozitif etkiler yaratan küreselleşmenin, dünya genelinde yarattığı en olumsuz etkisi dünya gelir dağılımı üzerinde gerçekleşmektedir; son yıllarda dünya gelir dağılımı giderek bozulmuş ve gelir dengesizlikleri ülke ekonomilerini tehdit eder hale gelmiştir. Küreselleşme ile birlikte gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasındaki uçurum giderek derinleşmiştir (Karabıçak, 2002: 119).

Gelişmekte olan pekçok ülke 1980-2000 yılları arasında gelişmiş ülkelerden daha yoğun bir şekilde serbestleşme politikaları uygulamalarına rağmen gelir adaletsizliği ve yoksulluk azalmamış, aksine gelişmiş ülkelerin kar ve sermayenin daha da büyüyerek kapitalist sistemin amacına ulaşmasına neden olmuştur. Şekil 1.1.'de, 1997-2002 yılları arasında gerçekleşen kişi başına düşen gelir rakamları, gelir adaletsizliğinin, gerek ülkeler gerekse de bireyler arasında ne kadar farklılaştığını göstermektedir.

ŞEKİL 1.1. 1997-2000 Döneminde Kişibaşına Düşen Gelirin Ülkeler ve Bireyler Arasındaki Adaletsizliği (1993 PPP \$)

Kaynak: World Development Report, 2006.

Not: Şekildeki çizgiler arasında yer alan kalın çizgiler, Arjantin, Brezilya, İsrail, İrlanda ve Danimarka ve ABD'de, kişibaşına düşen geliri ifade ederken, diğer ülkelerde tüketimi ifade etmektedir.

Şekil 1.1'e göre, ABD'de kişi başına düşen en düşük gelir olan yaklaşık 275 \$, Brezilya ve Arjantin için orta gelirin üzerinde bir rakamdır. Bu rakamlara göre, ABD'de yaşayan bir birey, aynı gelire, Brezilya ve Arjantin'de yaşayan bir bireyden çok daha fazla tüketim yapmaktadır. Çin'de tarımsal kesimde yaşayan bir birey, Brezilya'da ortalama gelire yaşayan bir bireyle aynı miktarda tüketim yapma olanağına sahipken, Güney Afrika'da, gelir dağılımına göre, en düşük kişi başı gelire sahip olan bir birey, Mali'de, ortalama gelir elde eden kesimdeki bir bireyle aynı kazancı elde etmekte ve aynı yaşam standardına sahip olmaktadır.

2001 Dünya Bankası Kalkınma Raporu'na göre, düşük gelir ve tüketimi ifade etmekle birlikte, aynı zamanda eğitim eksikliği, kötü beslenme ve kötü sağlık koşulları anlamına da gelen ve okumaz-yazmazlık, yetersiz okullaşma ve cinsiyet eşitsizliği de içeren bir kavram olan yoksulluk, son yıllarda teknolojik imkanların gelişmiş olmasına rağmen, hala küresel ekonomiyi tehdit eden bir olgu olmayı sürdürmektedir. Dünya Bankası, yoksulluğa ilişkin olarak günde 1.25 \$ tutarında belirlediği eşik tutarının, 2015 yılına gelindiğinde de aynı seviyede kalacağı ve hatta artabileceğini düşünmektedir (Ala, 2009: 3).

1.3.2. Dış Borçlar

Dünya ekonomisinin bir diğer önemli sorunu, gelişmekte olan ülkelerin hemen hemen çoğunun son 15 yıldır karşılaştığı dış borç sorunudur. Özellikle 1980'li yıllardan sonra ,pekçok ülke, TABLO 1.1'de görüldüğü üzere, dış borç rakamlarındaki artışlarla karşı karşıya kalmıştır.

Tablo 1.1. Dış Borçlar (Milyar \$)

	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
GOÜ	1.117,5	1.182,3	1.250,8	1.338,1	1.451,0	1.727,2	1.873,3	1.944,8	2.036,8	2.195,3	2.239,8	2.208,1	2.190,4
Afrika	220,4	238,3	244,8	241,8	249,1	286,8	303,0	300,1	290,8	289,8	289,9	277,6	276,1
Gelişen Asya	293,7	332,6	365,8	404,2	450,1	518,8	579,1	615,4	689,3	698,9	702,2	874,9	875,8
Orta Doğu & Türkiye	185,3	174,0	181,1	191,9	208,1	356,5	371,9	383,0	404,6	452,0	468,9	486,7	486,1
Batı Yarıküre	418,0	437,3	459,1	500,2	543,7	565,1	619,2	646,3	672,1	672,1	778,8	768,9	752,4

Kaynak: IMF World Economic Outlook Nisan 2002, World Economic Outlook 1997

1970'li yıllarda dünya ekonomisinin gündemine enerji krizi ve petrol şoklarıyla girmiş olan dış borç sorunu, 1982 yılında Meksika'nın dış borçlarını ödeyemeyeceğini ilan etmesiyle daha da fazla önem kazanmıştır. Meksika'yı takiben, Brezilya, Şili ve Arjantin gibi diğer Latin Amerika ülkeleri de sorunun yayılmasında büyük rol oynamışlardır. Tablo 1.2'den de görüleceği üzere 1989-2001 döneminde ihracat gelirleri dış borçları karşılamakta zorlanmıştır.

Tablo 1.2. 1989-2001 Arası Bazı Ülke ve Ülke Gruplarına Göre Dış Borçlar (Mal Ve Hizmet İhracatının Yüzdesi)

	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
GOÜ	197,1	178,6	187,5	182,9	190,0	199,3	181,0	187,5	181,4	187,3	177,9	142,5	144,5
Afrika	248,7	230,7	245,3	238,4	254,0	280,9	252,5	225,0	213,6	240,2	228,3	179,5	185,3
Gelişmekte Olan Asya	170,9	164,4	160,8	153,4	152,3	140,0	127,4	121,8	118,4	129,1	121,5	96,4	96,8
Orta Doğu & Türkiye	116,3	90,3	101,9	98,1	110,5	191,2	173,7	153,7	155,0	205,3	186,6	144,0	154,2
Batı Yarıküre	284,1	267,5	282,9	292,1	299,2	272,3	251,5	236,7	224,6	259,3	258,2	215,1	213,0

Kaynak: IMF World Economic Outlook 2002, World Economic Outlook 1997

Gelişmekte olan ülkeler, gelişmiş ülkelerle yaptıkları ticaret süresince yatırımlarını gerçekleştirebilmek için gelişmiş ülkelerden borç almakta ve dengesiz ticaret sonucunda büyük dış ticaret açıklarıyla karşılaşmaktadırlar (Erman, 2010: 110). Cari açık veren ülkeler kamu harcamalarının gelirlerinden fazla olması veya tasarruflarının yatırımlarını finanse edememesinden dolayı iç tasarruflarını borçlanma ile eritmeye çalışmakta ve borçlanmanın yüksek faizlerle yapılması ülkeleri daha derin ekonomik sorunlara itmektedir. Dünya Bankası'nın yaptığı bir çalışmaya göre, uluslararası faiz oranındaki %1'lik faiz artışı geliştirmekte olan ülkelerin borç servislerini 6 milyon \$ arttırmaktadır.

Ülkelerin dış borç sorunu ile karşılaşmalarının altında bazı nedenler yatmaktadır. Bu sebepler, ülke ekonomilerinin yapısal anlamda zayıf olmaları, uygulanan ekonomi politikalarının başarısız olması, dünya ekonomisi genelinde yaşanan durgunluk, reel faiz oranlarındaki artışlar, temel ürünlerin ihracat fiyatlarında ortaya çıkan düşüşler ve yeni ticari borç bulmada karşılaşılan sorunlardır.

Çoğunlukla geliştirmekte olan ülkelerin karşılaştıkları dış borç sorunu başka sorunların da ortaya çıkmasına zemin hazırlamaktadır. Alınan dış borçların büyük bir bölümü kamuya ait olduğu için hükümetler eğitim, yatırım ve diğer kamu harcamalarını kısma çalışarak, yüksek vergiler alarak ve yeni hazine bonoları ihracat ederek daha da borçlanmaktadırlar.

Ülkelerin dış borçlanmaları aynı zamanda dünyadaki tüm ülkelerin ihracatlarını arttırmalarına yol açarak arz fazlası oluşmasına sebep olmaktadır. Arz fazlası fiyatların düşmesine neden olmakta, bu da dış ticaret hadlerinin bozulması sorununu meydana getirmektedir.

Kredi veren taraf olan gelişmiş ülkelerin, pazarlarını geliştirmekte olan ülkelere kapatarak korumacı politikalar uygulaması da dış borcun getirmiş olduğu bir diğer sonuçtur. Bu bağlamda, geliştirmekte olan pek çok ülke,

pazarlarını gelişmekte olan ülkelerin ürünlerine kapatmakta ve ekonomilerini i baskıları ne sürerek bu ülkelere karşı korumaktadırlar.

1.3.3. Petrol Fiyatlarındaki İstikrarsızlık

Petrol, küresel ekonomi açısından her zaman önemli bir enerji kaynağı olmuştur. Petrolün küresel ekonomide sahip olduğu bu özellikli konum, ekonomide hemen hemen her sektörün doğrudan yada dolaylı olarak petrole bağımlı olmasına yol açmıştır. Bu nedenle de petrol piyasasında ve dolayısıyla fiyatında artış ve azalış şeklinde ortaya çıkan değişimler, oluşturdukları zincirleme reaksiyonlarla, hem ülke hem de küresel ekonomiyi etkilemektedir. Tablo 1.3'den de görüldüğü üzere, özellikle 1973 ve 1979 yıllarında petrol fiyatlarındaki yükseliş, küresel ekonominin seyrini değişirmiştir.

Tablo 1.3. 1970 – 2009 Enflasyon ve Döviz Kuru Dahil Petrol Fiyatları

(\$/b)

YIL	FİYAT
1970	2.38
1971	2.68
1972	2.68
1973	3.05
1974	9.68
1975	8.47
1976	8.93
1977	8.67
1978	7.58
1979	9.04
1980	13.26
1981	15.55
1982	15.93
1983	14.57
1984	14.66
1985	13.8
1986	5.5
1987	6.25
1988	4.72
1989	5.74
1990	6.38
1991	5.16
1992	4.82
1993	4.58
1994	4.22
1995	4.26
1996	5.03
1997	4.86
1998	3.19
1999	4.57
2000	7.76
2001	6.56
2002	6.53
2003	6.56
2004	7.6
2005	10.43
2006	12.23
2007	12.63
2008	16.04
2009	10.95

Kaynak: OPEC Annual Statistics Bulletin, 2002 Baz Yılı: 1973

Petrol fiyatlarında meydana gelen bir artış, petrol ithal eden ülkelerden petrol ihraç eden ülkelere doğru bir gelir transferine yol açtığından, petrol ihraç eden ülkelerde reel milli gelirden bir artış olurken, petrol ithalatında bulunan ülkelerde ödemeler dengesi bozulmakta, enflasyon ve girdi maliyetleri artmaktadır.

Petrol fiyatlarında ortaya çıkan bir azalış ise, petrol ihracatçısı ülkelerde, petrol fiyatındaki düşüşten dolayı bir gelir kaybı oluşmaktadır. Petrol ihracatçısı ülkelerin gelirleri, petrol fiyatlarındaki dalgalanmalardan etkilenerek belirsizlik içerisinde kalmaktadır.

Son yıllarda, enerji kaynağı olarak kullanılan petrolün fiyatında, artan dünya talebi ile birlikte eski ucuz rakamlara gelinmesi artık beklenilmemektedir. Petrolün maliyetler üzerinde yarattığı baskıyı azaltmak üzere diğer enerji kaynaklarına ciddi yaklaşımlar belirmiş ve gelecekte de bu alternatif arayışlara devam edilecek gibi görünmektedir.

Petrol fiyatlarında, azalış yada düşüş şeklinde eğilimler olsa dahi, küresel ekonomide belirgin bir eşitsizlik ortaya çıkacağı kaçınılmaz bir gerçektir. Petrol ihracatçısı yada ithalatçısı ülkeler, petrolün fiyatındaki düşüş yada yükselişlere göre kazanç yada kayıplarla karşılaşsa bile, petrolün, alternatif enerji kaynakları ortaya çıkmadığı sürece, küresel ekonomide adaletsizliğe yol açacağı yadsınamaz bir gerçektir.

1.3.4. Finans Piyasalarındaki Liberalizasyon ve Entegrasyon Hızı

Önceki bölümlerde de belirtildiği üzere, finansal küreselleşme, küreselleşmenin dünya genelinde yaygınlık kazanmasına yol açan temel küreselleşme türüdür. 1980'li yıllarda başlayan mali küreselleşme ile, küreselleşme süreci hız kazanmış ve küreselleşmenin başlangıcı olarak kabul edilmiştir.

Küresel ekonomide, ilk geniş kapsamlı liberalizasyon uygulamaları, 1971’li yılların sonlarında Latin Amerika ülkelerinde gerçekleştirilmiştir. Ancak, Arjantin, Şili ve Uruguay gibi Latin Amerika ülkeleri, bu deneyimden, liberalizasyonun hızı ve sıralaması bakımından uygulanan yanlış politikalar nedeniyle, olumsuz etkilenmişlerdir (Williamson, Mahar, 2002: 11) Bu ülkelerin, bu politikalar nedeniyle yaşadıkları, gerekli koruyucu ve düzenleyici mevzuatı oluşturmadan liberalizasyona gitmenin beklenen olumlu sonuçları ortaya çıkarmayacağını, göstermiştir.

Mali liberalizasyon konusundaki esas gelişme ise, yukarıda belirtildiği üzere, 1980’lerin ortaları ile 1990’ların başında ortaya çıkmıştır; uluslararası ekonomik ilişkiler açısından en kapalı ülkeler olan Japonya ve Kore de dahil olmak üzere, pekçok ülke finansal alanda liberal politika uygulamaları benimsemiştir. Ancak 1980’lerin başında finans piyasalarında başlayan hızlı liberalleşme olgusu, zamanla daha da artarak piyasaların spekülasyonlardan dolayı tehlike altına girmesi sonucunu doğurmuştur. Hızlı liberalleşme, zayıf ülkelerin ekonomilerine dolaylı ve dolaysız müdahale şansını arttırmıştır. 1986 yılında Susan Strange’ın yaptığı çalışmada, liberalleşen ve globalleşen finans piyasaları kumarhanelere benzetilerek yaşanabilecek her tür dengesizliğin anında üretim ve ticaret üzerinde yıkıcı etkiler oluşturabileceğine dikkat çekilmiştir

Uluslararası ekonomik ilişkilerin kurumsal ayağını oluşturan uluslararası ekonomik kuruluşlar, finansal ve reel anlamda finansal liberalizasyona vurgu yaparak liberal politikaları savunmuş ve dünya ekonomisinde bu alanda yaşanan çelişki ve sorunların artmasını tetiklemişlerdir.

1.3.5. Hammadde Talebindeki Artış ve Azalışlar

Hammadde talebindeki artış ve azalışlar, küresel ekonominin dengeye kavuşmasında engelleyici rol oynamışlardır.

Dünya hammadde talebindeki artış, hammadde fiyatlarının yükselmesine yol açmış ancak hammadde üretim artışı bu duruma cevap veremeyerek talep artışının yüksek seviyelerde kalmasına yol açmıştır. Hammadde talebindeki artışların ortaya çıkardığı enflasyon, küresel ekonomi üzerinde olumsuz etkiler yaratmıştır.

Dünya hammadde talebindeki artış kadar talepteki azalma da küresel ekonomi açısından sorun teşkil etmiştir. Özellikle son yıllarda, ekonominin talep tarafından arz tarafına doğru bir kayış söz konusu olmuştur (Krugman, 2008: 166). 1997 yılında Güneydoğu Asya ülkelerinde yaşanan finansal kriz, hammadde talebindeki azalışla ilişkilendirilebilir bir durumdur. Bu ülkelerdeki geleneksel para ve maliye politikaları sorunları çözmede Japonya'ya yeterli gelmezken, diğer Asya ülkeleri de uygulanan geleneksel politikalardan bir fayda sağlayamamıştır.

Talep yetersizliklerine ilişkin çözümler, ancak işsizlik koşullarında ücretler ve fiyatlar hızla düştüğü taktirde verimli olarak tam istihdamı arttıracığından ve böyle bir durumun gerçekleşme ihtimalinin düşük olup uzun zaman alacağından, yetersiz kalmaktadır.

1.3.6. İklim Değişikliği

İklim değişikliği, küresel ekonomide, çevrecilerin ve bilim adamlarının son dönemlerde sıklıkla dikkate aldığı önemli çevresel ve ekonomik sorunlardan biridir. Yapılan araştırmalar ve ortaya konulan raporlara göre, sera gazlarının

emisyoununun insan aktiviteleri ile arttırılması sonucu meydana gelen iklim deęiřiklięi, ilerleyen yıllarda etkisini daha da belirginleřtirenęi dūřunūlmektedir.

Dūnya ekonomisinde 20. yy'ın sonlarında ortaya çıkan hızlı būyūme dūnya genel talebini karřılayamaz hale gelmiř ve kūresel ekonomi sadece elli yılda yedi kat artarken dūnyanın doęal yařam destek sistemleri aynı kalmıřtır. Su kullanımı artmasına raęmen buharlařma yolu ile taze su ūretim sisteminin kapasitesi ve fosil yakıt kullanımından yayılan karbondioksit 4 kat artmasına raęmen doęanın karbondioksit emme kapasitesi çok az deęiřime uęramıřtır (Uęur, 2008: 5).

Dięer yandan, iklim deęiřiklięine paralel olarak finans řirketlerine de būyūk sorumluluklar yūklenmeye bařlanmıřtır. Sigorta řirketleri deęiřen hava kořullarının getirmiř olduęu doęal afetlere karřı tedbirler almaya yūnelmiř ve bu da bu firmaların yūksek maliyetlere katlanmasına yol açmıřtır.

Kūresel iklim deęiřiklięi, pek çok sektōrde olumsuz sonuçlar doęurmuřtur. Çoęu zaman sadece bir çevresel tahribat olarak algılansa da, etkisi tahmin edilenden çok daha ciddidir. Uluslararası ekonomik kuruluřlara da bu konuda būyūk gōrevler dūřtūęu kesindir.

1.3.7. Mali Konularda Ŭlkeler Arasındaki Koordinasyon Eksikliği

Kūresel ekonomi, ūlkelerin birbirleriyle sūrekli etkileřim içinde olduęu bir iletiřim aęıdır. Bu açıdan kūresel ekonominin, kendisini meydana getiren bu ūlkeler arasında gūlū baęlara ihtiyaı bulunmaktadır. Ancak kūresel etkileřimin beraberinde getirdięi ūlkelerarası rekabet olgusu, bu baę ve kordinasyonun saęlanması n ūnūne geçmekte ve kūresel ekonominin koordinasyondan çok sadece rekabetin hakim olduęu bir ortam oluřmasına neden olmaktadır. Bu sebepten dolayı, kūresel ekonomiyi ilgilendiren ortak sorunlarda ortak kararlar alınması mūmkūn olmamakta ve ūlkeler kendi çıkarları doęrultusunda hareket

etme eğilimine girmektedirler. Bu da, hem ekonomik hem de manevi bağlamda ülkelerin küresel çözümler bulmalarının önüne geçmektedir.

1.3.8. Kayıtdışı Ekonomi

Resmi gayrisafi milli hasıla içinde yer almayan ve GSMH'ya katkıda bulunmayan ekonomik faaliyetlerin tümü anlamına gelen kayıtdışı ekonomi, tüm ülkeler için bir tehdit unsuru teşkil etmektedir (Kılıç, Özçelik, 2006: 338) Başta yüksek vergi sorunlarına sahip olan Güney Avrupa ülkeleri olmak üzere gelişmiş ülkelerin çoğunda kayıtdışı faaliyetler bulunmaktadır. 2006 yılı itibariyle bazı ülkelerin kayıtdışı ekonomilerinin toplam ekonomideki yüzdesel değeri, Tablo 1.4'den görülebilmektedir.

Tablo 1.4. Bazı Ülkelerin Kayıtdışı Ekonomi Oranları

ÜLKE	KAYITDIŞI %'Sİ
ABD	9
JAPONYA	8
ALMANYA	14
FRANSA	15
İNGİLTERE	11
İTALYA	26
İSPANYA	16
KANADA	49
MEKSİKA	40
RUSYA	40
HOLLANDA	12
BELÇİKA	22
TÜRKİYE	50
İSVİÇRE	8
İSVEÇ	20
TAYLAND	70
DANİMARKA	29
YUNANİSTAN	68
MISIR	68
FİLİPİNLER	50
MALEZYA	39
NİJERYA	76

Kaynak: TÖRE, Samuray, Dünya Ekonomisinde IMF'nin ve Yapısal Uyum Programlarının Yer ve İşlevi, 2006: 109.

Kayıtdışı ekonomi, ülke ekonomileri ve genel ekonomi üzerinde bazı etkilere yol açmaktadır (<https://sbe.dpu.edu.tr/16/337-358.pdf>). Bu etkilerden ilki uygulanan politikalar ve dolayısıyla da ortaya çıkan veriler üzerinde söz konusu olmaktadır. Politikalar GSMH baz alınarak yapıldığı için yanlış sonuçlar ortaya çıkabilmektedir. Özellikle de kaçak işçilik sonucu işgücündeki yanlış bir hesaplama uygulanacak olan istihdam politikalarını yanlış yönlendirebilmektedir.

Kayıtdışı faaliyetlerde bulunan ekonomik birimlerin enflasyon vergisinden korunmak amacıyla efektif yabancı para talep etmeleri ve yerli paradan kaçmaları bir yandan kur makası sorununu büyütürken diğer taraftan ekonomi politikalarına olan güveni sarsmaktadır.

Kayıtdışı faaliyetlerin bir diğer etkisi de vergiler üzerinde olmaktadır. Kayıtdışı faaliyetler devletin önemli gelir kaynağı olan vergileri erezyona uğratmakta ve bütçe açıklarının artmasına yol açmaktadır. Bütçe açıkları doğrudan yada dolaylı olarak vergi mükelleflerine dönmekte, mükellefler ise vergi yüklerindeki artışlar karşısında kayıtdışı faaliyetlerini arttırarak kısır döngüyü arttırmaktadır.

Kayıtdışı faaliyetteki firmalar aynı zamanda daha az vergi ödeyerek rekabet üstünlüğü sağladıkları için ahlaki yozlaşmaya da yol açmaktadırlar.

1.4. KÜRESEL EKONOMİDE AZGELİŞMİŞ ÜLKELER, GELİŞMEKTE OLAN ÜLKELER VE GELİŞMİŞ ÜLKELER

Küresel ekonomide, yaklaşık olarak 200 bağımsız ülke bulunmaktadır. Bu ülkeler, en temel sınıflandırma dikkate alındığında, ekonomik, kurumsal ve sosyal durumları dikkate alınarak azgelişmiş ülke, gelişmekte olan ülke ve gelişmiş ülke şeklinde üç gruba ayrılmaktadır.

Bu tür bir sınıflandırmanın yanısıra, tezimizin kavramlara ilişkin bölümünde de belirtildiği üzere, Dünya Bankası'nın, kişi başına düşen gelir düzeylerini dikkate alarak yaptığı bir sınıflandırma daha bulunmaktadır. Bu sınıflandırmaya göre, küresel ekonomide, düşük gelirli ülkeler, orta gelirli ülkeler (alt orta gelirli ve üst orta gelirli) ve yüksek gelirli ülkeler bulunmaktadır. Düşük gelirli ve orta gelirli ülkeler gelişmekte olan ülkelere eş değerken, yüksek gelirli ülkeler ise gelişmiş ülkelere denk gelmektedir. Gelişmiş ülkeleri ise; Büyük Sanayileşmiş Ülkeler, Euro Sahası Ülkeleri, Yeni Sanayileşen Asya Ülkeleri ve Diğer Sanayileşmiş Ülkeler şeklinde incelemek mümkündür. Küresel ekonomide, ayrıca, "Geçiş Ekonomileri" şeklinde ifade edilen başka bir grup ülke de bulunmaktadır.

Dünya ekonomisinin büyük çoğunluğu, azgelişmiş ve gelişmekte olan ülkelere aittir; azgelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler dünya nüfusunun %85'ini oluştururken, gelişmiş ülkelerin dünya nüfusundaki payları ise %15'tir. Bu durum, Tablo 1.5 ve Tablo 1.6'dan detaylı olarak görülmektedir.

Tablo 1.5. Gelişmiş Ülkelerin Dünya Hasılası, Mal ve Hizmet Ticareti ve Nüfusu İçerisindeki Payı

			GSYİH		MAL VE HİZMET		NÜFUS		
			TİCARETİ						
			Ülke Sayısı	GÜ	Dünya	GÜ	Dünya	GÜ	Dünya
GÜ			33	100	53.9	100	65.9	100	15
	ABD			38	20.5	15	9.9	30.4	4.6
	Avrupa		16	28.2	15.2	43.7	28.8	32.3	4.8
		Almanya		7.5	4	13	8.6	8.1	1.2
		Fransa		5.6	3	6	4	6.2	0.9
		İtalya		4.7	2.5	4.9	3.2	5.9	0.9
		İspanya		3.6	2	3.4	2.2	4.5	0.7
	Japonya			11.1	6	6.5	4.3	12.6	1.9
	Birleşik Krallık			5.8	3.1	5.9	3.9	6.1	0.9
	Kanada			3.4	1.8	3.7	2.4	3.3	0.5
	Diğer GÜ		13	13.5	7.3	25.3	16.7	15.3	2.3
	Memorandum								
		Temel GÜ	7	76.1	41	55	36.3	72.6	10.9
		Yeni Sanayileşen Asya Ülkeleri	4	6.9	3.7	13.8	9.1	8.3	1.2

Kaynak: World Economic Outlook, IMF, April 2010

Tablo 1.6. Gelişmekte Olan Ülkelerin Dünya Hasılası, Mal Ve Hizmet Ticareti Ve Nüfusu İçerisindeki Payı

			GSYİH	MAL VE HİZMET		NÜFUS		TİCARETİ	
			Ülke Sayısı	GOÜ	Dünya	GOÜ	Dünya	GOÜ	Dünya
GOÜ			149	100	46.1	100	34.1	100	85
	Merkez ve Doğu Avrupa		14	7.5	3.5	10.8	3.7	3.1	2.6
	Birleşik Devletler Topluluğu (CIS)		13	9.3	4.3	9.9	3.4	4.9	4.2
		Rusya		6.6	3	6.4	2.2	2.5	2.1
	Gelişmekte Olan Asya		26	48.9	22.5	42.4	14.4	61.8	52.5
		Çin		27.2	12.5	24.8	8.5	23.3	19.8
		Hindistan		11	5.1	4.6	1.6	21	17.8
		Çin ve Hindistan Harici	24	10.7	5	13	4.4	17.5	14.9
	Ortadoğu ve Kuzey Afrika		20	10.7	5	16.9	5.8	7	6
	Sahra altı Afrika		44	5.1	2.4	5.1	1.8	13.4	11.4
		Nijerya ve Kuzey Afrika Harici	42	2.6	1.2	2.8	1	9.9	8.4
	Batı Yarımküre		32	18.4	14.9	14.9	5.1	9.8	8.3
		Brezilya		6.2	3.4	3.4	1.2	3.3	2.8
		Meksika		4.5	4.6	4.6	1.6	1.9	1.6

Kaynak: World Economic Outlook, IMF, April 2010

Ancak, GOÜ'lerin küresel ekonomide üretim içerisindeki payı %46 olmakla birlikte gelişmiş ülkelerin payından düşüktür. Diğer taraftan, 1990 yılından günümüze kadar olan süreçte, Tablo 1.7'den de görüldüğü üzere, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin, dünya nüfusu içerisindeki payları, nüfus da büyük oranlarda artış gösterdiğinden, çok büyük değişimlerle karşı karşıya kalmamıştır

Tablo 1.7. 1990 – 2009 Arası Goü ve Gü'lerin Dünya Nüfusundaki Payları

BÖLGE	YIL	NÜFUS (Milyar)	GOÜ/NÜFUS (%)	GÜ/NÜFUS
DÜNYA	1990	5,290,452	76	17
	2000	6,115,367	79	15
	2005	6,512,276	79	15
	2009	6,829,360	80	14
GOÜ	1990	4,066,188		
	2000	4,836,595		
	2005	5,208,240		
	2009	5,505,179		
GÜ	1990	909,228		
	2000	973,609		
	2005	1,002,330		
	2009	1,023,587		

Kaynak: UNCTAD, Handbook of Statistics, 2010

Gelişmekte olan ülkelerle az gelişmiş ülkelerin dünya nüfusu içerisindeki payı, küreselleşmenin yaygınlaşmaya başladığı 1980 yılından bu yana çok büyük değişikliklerle karşılaşmamasına karşın, gelişmiş ülkeler de dahil, dış ticaret rakamlarında belirgin değişikliklerin söz konusu olduğu bir gerçektir. Az gelişmiş ülkelerde, ihracat rakamı, tablo 1.8'den de görüldüğü üzere, 1980 yılında 599,757 milyon \$ iken, 2009 yılında bu rakam 4,908,322 milyon \$'a ulaşmış, gelişmekte olan ülkelerde ise bu rakam 1980 yılında 1,350,359 milyon \$ iken, 2009 yılında 7,032,081 olarak gerçekleşmiştir.

Tablo 1.8. 1980 – 2009 Arası Dünya İhracatı (F.O.B) (Milyon \$)

BÖLGE	1980	1990	2000	2006	2008	2009
DÜNYA	2 035 542	3 485 651	6 448 493	12 128 596	16 099 612	12 419 054
GOÜ	599 757	847 708	2 056 004	4 539 611	6 279 876	4 908 322
GE	85 426	118 709	154 514	455 914	740 103	478 651
GÜ	1 350 359	2 519 233	4 237 975	7 133 071	9 079 633	7 032 081

Kaynak: UNCTAD, Handbook of Statistics, 2010.

Ayrıca, az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin 1980'li yıllarda dünya ihracatı içindeki payı yaklaşık %29 iken, 2009 yılında %39'a yükseldiği, gelişmiş ülkelerin ise 1980'li yıllarda yaklaşık %66 olan payının, 1990 yılında artarak %72 olduğu, ancak 1990 yılında düşüşe geçerek 2009 yılına gelindiğinde %56 olarak gerçekleştiği görülmüştür (Tablo 1.9).

Tablo 1.9. 1980 – 2009 Arası Ülkelerin Dünya İhracatı İçindeki Payları (%)

BÖLGE	1980	1985	1990	1995	2000	2005	2008	2009
DÜNYA	100	100	100	100	100	100	100	100
GOÜ	29.464	25.395	24.32	27.728	31.883	36.235	39.006	39.523
GE	4.197	4.967	3.406	2.351	2.396	3.456	4.597	3.854
GÜ	66.339	69.638	72.274	69.921	65.72	60.309	56.397	56.623

Kaynak: UNCTAD, Handbook of Statistics, 2010.

Küreselleşme ile birlikte, gelişmekte olan ülkelerde 1980-1990 arası %3.2 olan yıllık ortalama ihracat ve ithalat artış oranı, 2000-2005 arasında %11.4 olarak artış göstermiştir. Bu oran, 2008 yılındaki krizle birlikte, 2009 yılında azalma göstererek -%22 olmuştur. Küresel ekonomi genelinde de, 1980-1990 yılları arasında ihracat ve ithalat artış oranı %6 iken, 1990-2000 yılları arasındaki düşüşten sonra, 2007 yılında tekrar artışa geçmiş, ancak 2008 krizi ile birlikte 2009 yılında oranda tekrar düşüş yaşanmıştır (Tablo 1.10)

Tablo 1.10. İhracat ve İthalatın Yıllık Ortalama Büyüme Oranları (%)

BÖLGE	80-90	80-00	90-00	00-05	2007	2008	2009
DÜNYA	6	7.1	6.7	11.4	15.3	15.1	-22.9
GOÜ	3.2	7.7	9	14.3	16.4	18.8	-21.8
GE	3.7	1.3	6.7	19.8	20.8	34.4	-35.3
GÜ	7.2	7.2	5.9	9.5	14.2	11.4	-22.6

Kaynak: UNCTAD, Handbook of Statistics, 2010.

Gelişmekte olan ülkelerin ithalat ve ihracat rakamlarının yansıdığı dış ticaret bilançolarına bakıldığında, 1984-1986 arasında 17,469 milyon \$ olan dış

ticaret bilançosu değerinin 2006-2008 arasında 533,758 milyon \$ gerçekleştiği görülmüştür(UNCTAD, Handbook of Statistics,2010: 52)

Küreselleşme ile birlikte, ülkelerin yaptığı ticaretin mahiyeti de değişmiştir. Gelişmekte olan ülkelere yüksek gelirli ülkelere yapılan mal ticareti de artış göstermiştir. 1980-1981 yılları arasında artış oranı ise, 1980-1981 yıllarında %9.5 iken 2000-2001 yıllarında %13.4 olarak daha yüksek bir seviyede gerçekleşirken, gelişmekte olan ülkelere yapılan mal ticareti artış oranı ise %25.8'den %22.9'a düşmüştür (T1 – WORLD BANK sitesources.worldbank.org/EXTABOUTUS/Resources/ - 2005 – 11 – 2009) D

Dünya ihracat ve ithalatına genel olarak bakıldığında, ilk 15 ülkenin küçük bir kısmının azgelişmiş ve gelişmekte olan ülke olduğu görülmekle birlikte gelişmiş ülkelerin, mal ve hizmet ihracatının, Tablo 1.5. ve Tablo 1.6.'dan da görüldüğü üzere, gelişmiş ülkelerin çok üstünde olduğu dikkat çekmiştir.

1980 yılında mali küreselleşme ile başladığı yaygın görüş kazanan küreselleşme süreci, ülkelerin rezervlerini ve GSYİH rakamlarını da etkilemiştir. 1980 yılında 177,069 milyon \$ olan gelişmekte olan ülke rezervleri, 2000 yılında 2,681,570 milyon \$ ve 2009 yılında da 5,944,420 milyon \$ olmuştur (UNCTAD, Handbook of Statistics, 2010: 388) 1980 yılında 11,897,621 milyon \$ olan dünya nominal GSYİH'sı 2000 yılında 32,089,338 milyon \$ ve 2008 yılında 60,817,437 milyon \$ olarak gerçekleşmiştir. Tablo 1.11'de de görüldüğü üzere, gelişmekte olan ülkelere bu rakam, 1980 yılında 2,594,703 milyon \$, geçiş ekonomilerinde 1,012,216 milyon \$ ve gelişmiş ülkelere 8,290,702 milyon \$'dan, 2008 yılında sırasıyla, 17,216,823 milyon \$, 2,339,068 milyon \$ ve 41,261,546 milyon \$'a yükselmiştir.

Tablo 1.11. 1980 – 2009 Yılları Arasında Dünya Gsyih'si (Milyon \$)

BÖLGE	1980	1990	2000	2005	2008	2009 (e)
DÜNYA	11 897 621	22 262 124	32 089 338	45 424 395	60 817 437	57 193 708
GOÜ	2 594 703	3 956 806	6 973 156	10 752 567	17 216 823	16 605 809
GE	1 012 216	877 817	395 637	1 090 007	2 339 068	1 771 270
GÜ	8 290 702	17 427 502	24 720 544	33 581 821	41 261 546	38 816 629

Kaynak: UNCTAD, Handbook of Statistics, 2010.

Küresel ekonomide başlıca GÜ'den biri ABD'dir. ABD, II. Dünya Savaşı'ndan bu yana, teknolojik gelişme ve dış ticarete sahip olduğu avantajlar sebebiyle, küresel ekonomiye yön veren ülkelerden olmuştur. Ülke, küreselleşme ile birlikte ihracat, ithalat ve üretim seviyelerinde artışlarla karşılaşmış ve 1944 yılında kuruluşlarına öncülük ettiği IMF ve Dünya Bankası gibi kuruluşlarla, geliştirmekte olan birçok ülkeyi, küresel istikrarı sağlamaya yönelik konularda bilgilendirmeye çalışmıştır. Ancak, ABD'nin, 2008 yılında konut kredilerindeki patlama nedeniyle ortaya çıkan ekonomik kriz sebebiyle küresel ekonomideki en güçlü ekonomilerden biri olduğu yönündeki düşüncelere gölge düşmüştür. 2002 yılında ABD'de kullandırılan toplam ipotekli konut kredilerin harcanabilir gelire oranı %68 iken, 2007 yılında %100'ün üzerine çıkmış ve 2000 yılı başında 4.3 Trilyon \$ olan hanehalkı ipotekli konut kredi hacmi 2007 ortasında 10.2 Trilyon \$'a yükselmiştir. Bu durum ise, konut talebini yükselterek değerinde yükselmelere yol açmıştır; daha önce ipotekli konut kredisi ile ev almış olanlar, evlerinin değerine paralel olarak alınan kredinin teminatının hızla yükselmesi neticesinde, daha fazla kredi kullanılmıştır. Yaklaşık 1.1 Trilyon \$ civarında kullandırılan bu krediler ise, ev tadilatından yeni otomobil, mobilya ve büyük ekran televizyon alımına kadar çeşitli şekillerde tüketime yönelik olarak kullanılmıştır. 2000 yılında 417,424 milyon \$ civarında açık veren ABD ekonomisi 2007 yılı sonunda bu açığı 726,571 milyon \$'ın üzerine taşımıştır (UNCTAD, Handbook of Statistics. 2010: 348) Gerek konut kredilerindeki patlama gerekse de ülkenin cari işlemler açığı ülkenin dünya

ekonomisinde bir tüketim gücü olduğunu söylemek mümkündür (Özel, 2008: 94).

Küresel ekonomiyi şekillendiren ülkelerden biri de Çin'dir. Gelişmekte olan ülkeler kategorisinde yer alan Çin'in, küresel ekonomide bu kadar etkili bir ülke olmasının altında yatan birinci neden, küresel ekonominin ucuz ve bol işgücü adresi olmasıdır. Özellikle, son 15 yıl incelendiğinde, Çin ekonomisinin yüksek büyüme oranları dikkat çekicidir. Küresel ekonomiye 2001 yılında Dünya Ticaret Örgütü'ne üyeliği ile hızlı bir giriş yapan Çin ekonomisi, üyelikle birlikte, 2000 yılındaki 249,203 milyon \$ olan ihracat değerini, 2008 yılında yaklaşık 1,428,660 milyon \$'a yükseltmiştir (UNCTAD, Handbook of Statistics, 2010: 46).

2007 yılı verilerine göre Çin ekonomisi, küresel üretiminin küresel GSYİH'na oranının %10.8 olması itibariyle ABD ve Euro Sahası'ndan sonra üçüncü sıradadır. Çin'in küresel ekonomide bu kadar etkin bir yer edinmesinin arkasındaki bir diğer neden ise, 1998 – 2001 yılları arasında, IMF ile olan ilişkisinde mesafeli bir tutum sergileyerek neoliberal politikalar uygulamaktan kaçınmasıdır (Boratav, 2009: 17).

Son yıllarda, Çin ile birlikte küresel ekonomide büyük etkiler ortaya çıkaran, bir GOÜ daha bulunmaktadır. Bu ülke, 1990'lı yılların sonunda kurulan gelişmiş iletişim ve internet altyapısı ile gelişmiş ülkelerin ihtiyaçlarına cevap veren Hindistan'dır. Hindistan, küreselleşmenin en çok etkilediği ülkelerden biridir. Ülkenin, 1991 yılında yaşadığı krizden çıkması küresel ekonomi politikaları sayesinde olmuştur (Goyal, 2006: 168) Krizin olumsuz sonuçlarını ortadan kaldıracırmek amacıyla, ülke devalüasyona gitmiş, özelleştirme politikaları uygulamış ve liberal politikalara ağırlık vermiştir. Bunun yanı sıra ülkede gümrük tarifelerinde indirim gidilerek kota kısıtlamaları kaldırılmış, doğrudan yabancı yatırımlara izin verilmiş ve sermaye piyasaları ile bankacılık gibi finansal sektörlerde yenilikler yapılmıştır. 1990'lı yılların sonunda pekçok gelişmiş ülkenin çağrı merkezi Hindistan'a taşınmıştır.

Çin ve Hindistan gibi, son yıllarda küresel ekonomi genelinde büyük bir atak yapan iki gelişmekte olan ülkenin bu önlenemez yükselişleri, 2003 yılında küresel ekonomi literatürüne "BRIC" şeklinde bir kısaltmanın girmesine yol açmıştır. Goldman Sachs'ın Küresel Ekonomik Araştırmalar Bölümü başkanı Jim O'Neill'in "Dreaming with BRIC's" adlı makalesi. (<http://www2.goldmansachs.com/ideas/brics/brics-dream.html>) ile küresel ekonomiye dahil olan kavram, Brezilya, Rusya, Hindistan ve Çin olmak üzere dört ülkenin baş harflerinden oluşup bu ülkeleri temsil etmektedir. Teze göre, Brezilya, Rusya, Hindistan ve Çin, 21. yy'ın ortalarına doğru dünya ekonomisinde en zengin ülkeler arasına gireceklerdir. Çin ve Hindistan, yukarıda da belirtildiği üzere, tekstilden küçük ev aletlerine, mutfak eşyasından elektronik mallara kadar birçok farklı sanayi malının üreticisi ve ihracatçısıyken, Brezilya ve Rusya da dünyanın başlıca sanayi girdileri ihracatçısıdır. Çin ve Hindistan'da emeğe ödenen ücret, batılı ülkelerle kıyaslandığında düşük olduğundan, ABD ve Avrupa'nın birçok sanayi yatırımcısı yatırımlarını bu ülkelere yaparak üretim birimlerini bu ülkelere kurmaktadır. Diğer taraftan, Brezilya soya ve demir, Rusya ise doğalgaz ve petrol ihracatçısı ülkeler olup sanayi üretiminde Çin ve Hindistan tarafından kullanılmaktadırlar. BRIC's Tezi, bu ülkelerin birbirlerine yeterli gelerek küresel ekonomide büyük bir zenginlik elde edeceklerini savunmaktadır. BRIC ülkelerinden Çin, ABD, Hindistan ve Brezilya'nın 1980 sonrasından 2009 yılına kadar olan süreçte, ihracat ve ithalat rakamlarındaki artış, Tablo 1.12'de görülebilmektedir. Daha önce de ifade edildiği üzere, özellikle Çin ve Hindistan'da yaşanan ithalat ve ihracat artışı oldukça dikkat çekicidir.

Tablo 1.12. Çin, Abd, Hindistan ve Brezilya'da 1980 – 2009 Arası Dış Ticaret Hacimleri (Milyon \$)

ÜLKE	1980	1990	2000	2006	2008	2009
Çin						
İthalat	19 941	53 345	225 094	791 605	1 131 620	1 004 170
İhracat	18 099	62 091	249 203	969 380	1 428 660	1 201 790
ABD						
İthalat	256 985	516 987	1 259 300	1 918 080	2 169 490	1 605 300
İhracat	225 566	393 592	781 918	1 038 270	1 301 110	1 056 750
Hindistan						
İthalat	14 864	23 580	51 523	178 474	320 785	249 585
İhracat	8 586	17 969	42 379	121 806	194 531	162 621
Brezilya						
İthalat	24 961	22 522	58 643	95 836	182 361	133 553
İhracat	20 132	31 414	55 119	137 807	197 942	152 995

Kaynak: UNCTAD, Handbook of Statistics, 2010.

Daha önce de belirtildiği üzere, küresel ekonomide, az gelişmiş ve gelişmekte olan ülke sayısı, gelişmiş ülke sayısından fazladır. Az gelişmiş ülkeler arasında en çok dikkat çeken ülkeler ise Afrika ülkeleri olmaktadır. Afrika kıtasında yoksulluğun en çok hakim olduğu ülkelerden biri, 2008 yılı verilerine göre, 25,727 milyon \$ GSYİH ve kişi başına düşen 319 \$ ile Etiyopya'dır. En yüksek borçlu ülkeler arasında birinci sırada yer alan Etiyopya'nın 2009 yılında dünya ticareti içindeki payı %0.0013 olarak gerçekleşmiştir. Vergi gelirleri ile dış yardımlarla geçinmeye çalışan ülke, yoksulluğun had safhaya ulaşması neticesinde uluslararası ekonomik kuruluşlar'dan biri olan IMF'den finansal yardım talebinde bulunmuş ancak talebi, IMF'nin bütçe pozisyonunun yetersiz olduğu gerekçesi ile IMF tarafından kabul edilememiştir. IMF'ye göre Etiyopya, faiz oranlarını piyasa koşullarına bırakmayarak finansal sistemini liberalleştirme konusunda başarısız olmuştur.

İKİNCİ BÖLÜM

KÜRESEL EKONOMİDE ULUSLARARASI EKONOMİK KURULUŞLARIN SORUMLULUĞU VE ROLÜ

2.1. BRETTON WOODS SÜRECİ VE ULUSLARARASI EKONOMİK KURULUŞLARIN ORTAYA ÇIKIŞI

Küresel ekonomide uluslararası ekonomik kuruluşların yeni sorumluluğu ve rolünü incelediğimiz tezimizde, iki önemli noktanın altını çizmekte fayda bulunmaktadır. Bunlardan ilki, tezde, bu ekonomik kuruluşlardan yalnızca IMF, Dünya Bankası ve Dünya Ticaret Örgütü'ne yer verilerek kapsamın daraltılmaya çalışılmasıdır. Dolayısıyla da, incelemelerimiz sadece bu üç uluslararası ekonomik kuruluşta yoğunlaşmakta olup küresel ekonomiye yön veren diğer uluslararası ekonomik kuruluşlara değinilmemiştir.

Ayrıca, tezimizde kavramlara ilişkin bölümünde de belirtildiği üzere, küresel ekonomide, uluslararası ekonomik kuruluşlar ve uluslararası ekonomik kuruluşlar bulunmaktadır. Ancak, tez genelinde kavram kargaşasını ortadan kaldırmak amacıyla, uluslararası ekonomik kuruluşlar olan IMF ve Dünya Bankası ile uluslararası bir ekonomik kuruluş olan Dünya Ticaret Örgütü'nden, uluslararası ekonomik kuruluşlar olarak bahsedilmiştir.

2.1.1. Uluslararası Para Fonu ve Dünya Bankası

Küresel ekonomiye yön veren uluslararası ekonomik kuruluşlardan IMF ve Dünya Bankası, 1944 yılının Temmuz ayında ABD'nin New Hampshire eyaletinin Bretton Woods kasabasında gerçekleştirilen Bretton Woods Konferansı neticesinde oluşturulmuştur. II. Dünya Savaşı devam ederken, dünya

genelinde pekçok ülkenin ekonomik ve sosyal açıdan yıkıma uğramış olması, küresel anlamda birlikte hareket etmenin gerekli olacağı düşüncesini doğurmuş ve Tablo 2.1'de yer alan 45 ülke temsilcisi, İngiliz iktisatçı John Maynard Keynes ile ABD Hazine Bakanlığı iktisatçısı Harry Dexter White'ın önerdiği programlardan, IMF ve Dünya Bankası'nı bir merkez bankası olarak değil de, uluslararası ticaret ve finansal istikrar aracılığıyla ekonomik gelişmeyi teşvik edici unsurlar olarak gören Harry Dexter White'inkini kabul ederek, kuruluşlarını gerçekleştirmiştir (Boughton, 2002: 4). ABD'nin o dönemde İngiltere'ye nazaran daha güçlü bir ekonomiye sahip olması, küresel ekonomiyi ileriki dönemlerde büyük oranda etkileyecek olan IMF ve Dünya Bankası'nın, ABD önderliğinde oluşturulmasına neden olmuştur.

Tablo 2.1. IMF ve WB'ye Üye Olan İlk Ülkeler

Üye	Üyelik Tarihi
Belçika	27. Aralık.1945
Bolivya	27. Aralık.1945
Kanada	27. Aralık.1945
Çin	27. Aralık.1945
Kolombiya	27. Aralık.1945
Çekoslovakya	27. Aralık.1945
Mısır	27. Aralık.1945
Etiyopya	27. Aralık.1945
Fransa	27. Aralık.1945
Yunanistan	27. Aralık.1945
Honduras	27. Aralık.1945
İzlanda	27. Aralık.1945
Hindistan	27. Aralık.1945
Irak	27. Aralık.1945
Lüksemburg	27. Aralık.1945
Hollanda	27. Aralık.1945
Norveç	27. Aralık.1945
Filipinler	27. Aralık.1945
Güney Afrika	27. Aralık.1945
Birleşik Krallık	27. Aralık.1945

ABD	27. Aralık.1945
Yugoslavya	27. Aralık.1945
Dominik Cumhuriyeti	28. Aralık.1945
Ekvador	28. Aralık.1945
Guatemala	28. Aralık.1945
Paraguay	28. Aralık.1945
İran	28. Aralık.1945
Şili	31. Aralık.1945
Meksika	31. Aralık.1945
Peru	31. Aralık.1945
Kosta Rika	08.Ocak.1946
Polonya	10.Ocak.1946
Brezilya	14.Ocak.1946
Uruguay	11.Mart.1946
Küba	14.Mart.1946
El Salvador	14.Mart.1946
Nikaragua	14.Mart.1946
Panama	14.Mart.1946
Danimarka	30.Mart.1946
Venezuela	30.Aralık.1946
Türkiye	11.Mart.1947
İtalya	27.03.1947
Suriye	10.Nisan.1947
Lebanon	14.Nisan.1947
Avusturalya	5.Ağustos.1947

Kaynak: www.imf.org.tr/external/np/sec/memdir/memdate.htm

Tablo 2.2. Bretton Woods Konferansına Temsilcisi Katılan Ülkeler

Ülke
Belçika
Bolivya
Kanada
Çin
Kolombiya
Çekoslovakya
Mısır
Etiyopya
Fransa

Yunanistan
Honduras
İzlanda
Hindistan
Irak
Lüksemburg
Hollanda
Norveç
Filipinler
Güney Afrika
Birleşik Krallık
ABD
Yugoslavya
Dominik Cumhuriyeti
Ekvador
Guatemala
Paraguay
İran
Şili
Meksika
Peru
Kosta Rika
Polonya
Brezilya
Uruguay
Küba
El Salvador
Nikaragua
Panama
Haiti
Venezuela
Liberya
Yeni Zelanda
USSR
Yugoslavya
Avusturalya

IMF'nin kuruluş sözleşmesine göre temel amaçları; uluslararası parasal ilişkilerde tavsiye ve destek sağlayan kalıcı bir kuruluş aracılığıyla uluslararası parasal işbirliğini sağlamak, döviz kuru istikrarını teşvik etmek, üyeler arasında döviz kurlarını düzenlemek ve rekabetçi döviz kurunun değer kayıplarını engellemek, uluslararası ticaretin genişlemesi ve dengeli büyümesini kolaylaştırmak ve böylelikle yüksek işgücü ve reel gelir oranlarına ve tüm üyelerin verimli kaynaklarını geliştirmesine ekonomi politikasının temel hedefleri olarak katkıda bulunmak, üyeler arasında cari işlemlerin çoklu ödemeler sistemini oluşturmak ve dünya ticaretini engelleyen döviz kuru kısıtlamalarını kaldırmak, üyelere, fon kaynaklarını belli dayanaklar dahilinde kullanabileceklerine ilişkin güven sağlamak ve ülkelerin ödemeler bilançolarındaki dengesizliğin derecesini düşürüp süresini kısaltmaktır (<https://www.imf.org/external>, 2010) Dünya Bankası da IMF ile benzer amaçlarla faaliyete geçmiş, ancak IMF'den farklı olarak, küresel ekonomide kalkınma hedefi doğrultusunda, yeniden yapılandırma ve toplanma görevlerini üstlenmiştir. En güncel verilere göre, IMF ve WB'nin üye sayısı 187'dir (<http://www.worldbank.org>).

ABD'nin Washington D.C. eyaletinde faaliyetine devam eden IMF'nin, Guvernörler Kurulu, Genel Direktör ve Yönetim Kurulu, ve departmanlar olmak üzere 3 temel organı vardır. Guvernörler Kurulu, IMF'nin en yetkili karar organıyken, Yönetim Kurulu da, kuruluşun günlük işlerinin yürütülmesinden sorumludur. Dünya Bankası'nın da, Guvernörler Kurulu ile İcra Direktörleri Kurulu olmak üzere iki organı bulunmakta olup, Guvernörler Kurulu, kısaca bütçe ile ilgili düzenlemeler yaparken, İcra Direktörleri Kurulu da, kurulun politikalarının uygulanmasından sorumludur.

2.1.2. GATT ve Dünya Ticaret Örgütü

Küresel ekonomiyi etkisi altına alan diğer uluslararası ekonomik kuruluş da Dünya Ticaret Örgütü'dür. Dünya Ticaret Örgütü, diğer uluslararası ekonomik kuruluşlar olan IMF ve Dünya Bankası'ndan farklı olarak, 1995 yılında oluşturulmuştur. Ancak kuruluş olarak kökeni, II. Dünya Savaşı sonrası 1947 yılında imzalanan GATT adı verilen sözleşmeye dayanmaktadır.

GATT'ın oluşturulma sürecinde, küresel ticareti düzenlemek amacıyla, ITO (Uluslararası Ticaret Organizasyonu) adında bir kuruluşun meydana getirilmesi yönünde çalışmalarda bulunulmuştur. Bu amaçla, 1947-1948 döneminde, Havana'da 44 ülke temsilcisi biraraya gelerek ITO'ya ilişkin yasayı hazırlamışlardır. Ancak, o dönemde küresel ekonomide en yüksek ticari hacimlerden birine sahip olan ABD, sahip olduğu gücü kaybetme korkusuyla anlaşmayı onaylamadığından ITO oluşturulmamış, onun yerine çalışmalara devam edilen GATT'da karar kılınmıştır.

Şeffaflık, ayrımcı olmama ilkesi, ulusal muamele kuralı ve ticaret müzakerelerinin yapılması şeklindeki temel ilkeleri içeren sözleşme, ilk olarak sanayi malları üzerindeki dünya ticaretini serbestleştirmeye yönelik çalışmaların yapılmasını belirleyen bir niteliğe sahiptir. Oluşturulma yılı olan 1947 yılından, 1994 yılına kadar olan dönemde, GATT, düzenlenen çok taraflı ticari müzakereler aracılığıyla uluslararası ticarete ilişkin kuralları belirlemiş ve uluslararası ticareti yönetmiştir. Bu görüşmelerden, 1994 yılında Uruguay'da gerçekleşen görüşmeler neticesinde ise GATT, kurumsal bir nitelik kazanmış ve sadece sanayi malları değil, tarım, tekstil, hizmet ticaretinin serbestleştirilmesi ile fikri mülkiyet haklarını da içeren bir kuruluşa dönüşmüştür. Merkezi İsviçre'de bulunan ve 01.01.1995 yılında faaliyete geçen Dünya Ticaret Örgütü'nün kuruluş sözleşmesinde belirtilen amaçları; uluslararası ticaret anlaşmalarını yönetmek, ticaret müzakerelerinde forum görevi üstlenmek, ticari anlaşmazlıklarda idareci bir rol oynamak, uluslararası ticaret politikalarını izlemek, geliştirmekte olan

ülkelere teknik destek ve eğitim vermek ve diğer uluslararası ekonomik kuruluşlarla işbirliği yapmaktır (<http://www.wto.org>) Kuruluş, hayat standartlarının yükseltilmesi, tam istihdam ve istikrarlı bir şekilde artan talep hacmini ve gelir dağılımını sağlamak; üretim ve ticareti geliştirirken dünya kaynaklarının sürdürülebilir kalkınma hedefine uygun olarak kullanımını sağlamak; çevreyi korumak ve farklı ekonomik düzeydeki ülkelerin ihtiyaçlarına cevap vermek; gelişmekte olan ülkeler ve özellikle en az gelişmiş olanların, artan dünya ticaretinden ihtiyaçları ile orantılı olarak pay almalarını sağlamak, uluslararası ilişkilerde ayrımcılığı ve ticaretin önündeki engelleri kaldıran karşılıklı anlaşmalar yapmak;GATT ve Uruguay Raundu'nun sonuçlarına uygun, bütünleşmiş, uygulanabilir ve kalıcı çok taraflı ticaret sistemini geliştirmek ve çok taraflı ticaret ilişkilerinin temel ilkelerini korumak hedefleri doğrultusunda faaliyetlerine devam etmektedir.

Dünya Ticaret Örgütü'nün organizasyon yapısına bakıldığında ise, Bakanlar Konferansı ve Genel Konsey olmak üzere iki organının mevcut olduğunu söylemek mümkündür. Bakanlar Konferansı, Dünya Ticaret Örgütü'nün en büyük karar organı olup, iki yılda bir toplanmaktadır. Genel Konsey ise, Bakanlar Konferansı adına, kuruluşun faaliyetlerini gerçekleştiren bölümdür.

Küresel finansal istikrarı sağlamayı hedefleyen IMF, küresel kalkınma amaçlı faaliyete geçen Dünya Bankası ve küresel ekonomide ticari ilişkileri yöneten Dünya Ticaret Örgütü, 1944 yılından 2011 yılına kadar olan 66 yıllık süreçte, bazı yeni roller ve sorumluluklar edinmiş, bazı sorumluluk ve rollerini ise geride bırakarak faaliyetlerine devam etmiştir. Bu bakımdan, bu kuruluşların 1944 yılından bu yana olan değişimlerini, küresel ekonomide gerçekleşmiş olan önemli olaylar dikkate alarak bölerek incelemekte fayda bulunmaktadır.

2.2. KÜRESEL EKONOMİDE ULUSLARARASI EKONOMİK KURULUŞLARIN 1945 – 1970 YILLARI ARASINDAKİ SORUMLULUĞU VE ROLÜ

Uluslararası ekonomik kuruluşlar, kuruldukları 1940'lı yıllardan, 1970 yılına kadar olan yaklaşık 30 yıllık süreçte, belli rol ve sorumluluklar doğrultusunda faaliyet göstermişlerdir. Uluslararası ekonomik kuruluşların bu dönemdeki rol ve sorumluluklarını anlayabilmek için, uluslararası ekonomik kuruluşların çalışmalarına yön veren küresel ekonominin genel durumuna bakmakta fayda bulunmaktadır.

İkinci Dünya Savaşı'nın sonlarından 1970'li yılların başlarına kadar olan dönemde, küresel ekonominin çizgisi, savaş sonrası koşullarının, kurumlaşmalarının ve Soğuk Savaşın kutuplaşma yaratmasının etkisinde şekillenmiştir. Dünya bu dönemde, "kapitalist" ve "sosyalist" olmak üzere iki ideolojik kutba bölünmüş ve ekonomik düzeni belirleyen de, temelde bu kutuplaşma olmuştur. Kutuplardan "kapitalist" olan, ABD öncülüğünde serbest piyasa ekonomisine, "sosyalist" olan ise SSCB'nin güdümünde merkezi planlamaya bağlıdır. Birinde serbest piyasa ekonomisi birtakım ciddi kısıtlamalarla ve sosyal boyut eklenerek uygulandığı gibi, ötekinde de merkezi planlama dışında, serbest piyasa düzeninde bir kesimin geliştirilmesine yönelik çalışılmaktaydı. Bu süreçte, emeğe, doğal hammaddelere ve gıda maddelerine her iki kutup tarafından da yoğun bir gereksinim duyulması, ülkelerin gelişmelerini hızlandıran bir unsur olmuştur.

Kutuplaşmanın hakim olduğu bu dönemde, ABD, sömürge imparatorluklarının dağılmasında önderlik etmiş ve böylelikle, bunların her birinin kendi içlerinde kurduğu tavizli ticaret ve parasal birlik ortadan kalkmıştır. 1947 yılında imzalanan GATT çerçevesinde, üye ülkeler, sınai mamuller için eşit koşullarda koruma önlemlerini azaltırken, serbest ticarete doğru adım adım gidilmesi beklenmiş, ancak tarım ve hizmetler bu alanın dışında bırakılmıştır. Bu alanda yoğun devlet müdehaleciliğini ve korumacılığını kabul eden batı bloğu

lkelerinde, gümrük birliği ve serbest ticaret bölgesi kurulmuşken, doğu bloğu ise, kendi dışlarındaki dünya ile ilişkilerini sınırlı tutarak merkezi planlama çerçevesinde ekonomilerini düzenlemiştir. Finansal piyasaların sıkı biçimde denetimde olması, hükümetlere ekonomi politikalarında güçlü olma ve ekonomiyi geliştirmeye ilişkin politikaları rahatça uygulama olanağı vermiştir; döviz fiyatları ve faiz hadleri denetim altında tutulmuş ve göreli istikrar korunmuştur. IMF gözetiminde uygulanan Bretton Woods Sistemi, para istikrarını sağlarken, çoğunluğu resmi kredilerden oluşan dış yardımlar da azgelişmiş ülkelerin gelişmesini sağlamıştır. Her yerde üretim kesimi, finans kesimine ve rant ekonomisine öncelik vermiş ve finans piyasalarının istikrarı üretimin düzenli olarak artmasına yardımcı olmuştur.

1945 - 1970 yılları arasında küresel ekonomide bazı olumlu gelişmeler ortaya çıkmışken, diğer taraftan değişimi davet eden bazı aksaklıklar da söz konusu olmuştur. ABD ile Vietnam arasında yaşanan savaş sonrasında, ABD büyük bir yenilgiyle karşı karşıya kalmış ve bu da, ülkenin, iç ve dış açıklarla karşılaşmasına neden olmuştur. İç ve dış açıklar, ABD dışı ülkelerde dolar birikimini doğurmuş ve sürekli altın kaybı, doların sabit altın fiyatına olan güveni sarsmıştır. 1970'li yılların başında başlayan dolar alehine sarsıntı, Bretton Woods sisteminin çöküşüne yol açmıştır.

2.2.1 Küresel Ekonomide Gelişmeler

Uluslararası ekonomik kuruluşların değişen rollerini ve sorumluluklarını anlayabilmek için, bu dönemde küresel ekonomide yaşanan değişimlere bakmak gerekmektedir. Tablo 2.4'den de görüldüğü üzere, 1850 – 1913 yılları arasında %3.8 oranında büyüme kaydeden dünya ticareti, 1950 – 1973 yılları arasında %8.2 oranında büyümüştür. Bu oran, önceki yıllara nazaran, dikkat çekici bir

oran olmakla birlikte, ekonomik kuruluşların, küresel ekonomiye katkısını kanıtlayan bir orandır.

Tablo 2.3. 1945 Sonrası Küresel Ekonomide Temel Göstergelerdeki Değişim

Dünya	1850-1913	1950-2007	1950-73	1974-2007
Nüfus Artış Oranı	0.8 a	1.7	1.9	1.6
Gelir Artış Oranı (Reel GSYİH Artışı)	2.1 a	3.8	5.1	2.9
Kişi başına Düşen Gelir Artış Oranı	1.3 a	2	3.1	1.2
Ticaret Artış Oranı (Reel)	3.8	6.2	8.2	5
Göç (Net) Milyon	...			
ABD, Kanada, Avusturalya (Toplam)	17.9 a	50.1	12.7	37.4
Japonya Hariç Sanayileşmiş Ülkeler (Toplam)	...	...	...	64.3
DYY'nin Dünya GSYİH'daki % Payı	...	...	5.2	25.3

Kaynak: World Trade Report, 2008

Not: Tabloda yer alan a ifadesi, 1970-1913 dönemini ifade etmektedir.

Dünya GSYİH'sındaki büyüme oranı da, 1850 – 1913 yılları arasında %2.1 iken 1950 – 1973 yılları arasında, özellikle Avrupa ülkeleri ile Japonya'daki büyümeye paralel olarak, %5.1 seviyesinde gerçekleşmiştir.

1950 – 1963 yılları arasında, dünya mal ticaret hacmi ve üretim miktarı, sırasıyla yaklaşık %8 ve %4.5 artış göstermişken, 1963 – 1973 döneminde, hem dünya ticaret hacmi hem de üretim miktarı sırasıyla yaklaşık olarak %8.5 ve %6 oranında artmıştır. Tablo 2.5'den de görüldüğü üzere, dünya ihracat hacmi, 1948 yılında 59 milyar \$ iken, bu rakam, 1953 yılında 84 milyar \$ ve 1963 yılında ise 157 milyar \$ olmuştur. Dünya ithalat hacmi ise, 1948 yılında 62 milyar \$ iken, 1953 yılında 85 milyar \$ ve 1963 yılında da 164 milyar \$ olarak gerçekleşmiştir.

GATT/WTO üyelerinin, dünya ihracatındaki payı da, 1948-1963 döneminde artış göstermiştir; bu ülkelerin 1948 yılındaki dünya ihracatındaki payı %62.8 iken, 1963 yılında %75 olmuştur. GATT/WTO üyelerinin dünya

ithalatındaki payı da, 1948 yılında %52.9 iken 1963 yılında bu payın %74.2'ye yükseldiği dikkat çekmektedir .

Tablo 2.4. 1948, 1953 ve 1963 Yıllarında Bölge ve Seçili Ülkeye Göre Dünya Mal İhracatı (Milyar \$ ve %)

	1948	1953	1963
DÜNYA	59	84	157
DÜNYA	100	100	100
KUZEY AMERİKA	28.1	24.8	19.9
*ABD	21.7	18.8	14.9
*MEKSİKA	0.9	0.7	0.6
GÜNEY VE MERKEZ AMERİKA	11.3	9.7	6.4
*BREZİLYA	2	1.8	0.9
*ARJANTİN	2.8	1.3	0.9
AVRUPA	35.1	39.4	47.8
AFRİKA	7.3	6.5	5.7
ORTA DOĞU	2	2.7	3.2
ASYA	14	13.4	12.5
*ÇİN	0.9	1.2	1.3
*JAPONYA	0.4	1.5	3.5
*HİNDİSTAN	2.2	1.3	1
GATT/WTO ÜYELERİ	62.8	69.6	75.1

Kaynak: International Trade Statistics, 2009

Tablo 2.5. 1948, 1953 Ve 1963 Yıllarında Bölge ve Seçili Ülkeye Göre Dünya Mal İthalatı (Milyar \$ ve %)

	1948	1953	1963
DÜNYA	62	85	164
DÜNYA	100	100	100
KUZEY AMERİKA	18.5	20.5	16.1
*ABD	13	13.9	11.4
*MEKSİKA	1	0.9	0.8
GÜNEY VE MERKEZ AMERİKA	10.4	8.3	6
*BREZİLYA	1.8	1.6	0.9
*ARJANTİN	2.5	0.9	0.6
AVRUPA	45.3	43.7	52
AFRİKA	8.1	7	5.2
ORTA DOĞU	1.8	2.1	2.3
ASYA	13.9	15.1	14.1
*ÇİN	0.6	1.6	0.9
*JAPONYA	1.1	2.8	4.1
*HİNDİSTAN	2.3	1.4	1.5
GATT/WTO ÜYELERİ	52.9	66	74.2

Kaynak: International Trade Statistics, 2009.

1950'li yıllarda, küresel ekonomide yaşanan en önemli değişikliklerden biri, gelişmekte olan pekçok ülkenin bağımsızlığını ilan etmesi olmuştur. Ekonomilerini uluslararası ticarete açabilecek bir düzeye yükseltip dış ticarete yönelen gelişmekte olan ülkeler, özellikle uluslararası ticaretin hızla geliştiği dönemlerde dış pazarlardan yararlanıp ekonomik büyümelerine ivme kazandırmışlardır (Şahinöz, 2002: 2)

2.2.2. Uluslararası Para Fonu ve Dünya Bankasının Gelişen Rolü

Dünya Bankası da bu gelişme doğrultusunda, kredi olanaklarında yenilik yaparak 20.07.1956'da IFC (Uluslararası Finans Kurumu) adı verilen bir kurum oluşturmuştur. Dünya Bankası bu kurumla birlikte, gelişmekte olan ülkelerdeki özel sektör yatırımlarını teşvik ederek ülkelerin ekonomik kalkınmalarını

sağlama görevini üstlenmiş ve uluslararası sermaye piyasalarında sermayenin hareketliliğini kolaylaştırmayı hedefleyerek, işletmeler ile hükümetlere danışmanlık hizmetinde bulunmaya başlamıştır. Kurum günümüzde halen faaliyetine devam etmekte olup, kendisini günümüze uyarlayarak, özellikle gelişmekte olan ülkelerin önde gelen firmalarıyla uzun vadeli ticari ilişkiler kurmaya çalışmakta; iklim değişikliği, çevre ve sosyal sürdürülebilirliğe yönelik çalışmalar üzerine yoğunlaşmakta; imar, sağlık ve eğitim hizmetlerinde yaşanan engelleri belirlemekte ve kurumsal yapı ile yenilikçi finansal ürünlerin kullanımı yolu ile ülkelerin ulusal sermaye piyasalarını geliştirmeye yönelik çalışmalar yapmaktadır.

1960-1970 dönemini ve uluslararası ekonomik kuruluşların bu dönemdeki rollerini iyi analiz etmek için, Bretton Woods Altın Sistemi'ni kısaca hatırlamakta fayda bulunmaktadır. 10 yılı kapsayan bu dönemde, ABD dolarının hem ulusal para hem de uluslararası rezerv para olması ve ülke ekonomilerindeki değişimlerin paritelere geç uyum sağlaması, batılı sanayileşmiş ülkeler arasında ödemeler bilançosu dengesizliklerini arttırmıştır. ABD dolarının aynı anda hem ulusal hem de uluslararası para birimi olması, ABD'nin para ve maliye politikasını dış ekonomik baskılardan uzak tutulabilmesini sağlarken, dış ekonomiler bundan olumsuz etkilenmiştir. Küresel ekonomide olası bir enflasyonu önlemek için, ABD, kendi para birimine olan talebi sağlamak konusunda yetersiz kalarak enflasyonist bir politika izlemiş ve dolar konvertibiletisini sınırlamıştır. Diğer üye ülkeler de, yüksek enflasyonu kabul etmek istemediklerinden, dolar istenmeyen bir para birimine dönüşmüş ve Bretton Woods Sistemi de çökmüştür. Kısacası, ABD 1960'larda ekonomik gücünü yitirmiştir. II. Dünya Savaşı'na katılan ülkeler ise, büyük ölçüde büyümüştür. Tablo 2.4'den de görüldüğü üzere, ABD, 1948 yılında dünya ihracatının %21.7'sini elinde bulundururken, bu oran, 1963 yılında, %14.9'a düşmüştür. ABD'de rezervler, ticari genişlemeyi karşılayamamış, dolar devalüe edilmiş ve kalkınma yavaşlamıştır.

Dünya Bankası, 1956 yılında oluşturduğu IFC'ye ek olarak, 1960 yılında, IDA (Uluslararası Kalkınma Birliği) adı verilen bir kurum daha inşa etmiştir. IDA'nın ana hedefi, dünyanın en yoksul ülkelerine faizsiz kredi olanakları ve büyümeyi tetikleyici ekonomik programlar sunarak kalkınmalarına yardımcı olmak olmuş ve böylelikle dünya genelinde eşitsizliklerin önüne geçmek ve dünyanın en yoksul ülkelerinde yaşayan insanların yaşam standartlarını yükseltmeyi amaçlamıştır. Dengeli bölgesel kalkınma, iletişim ağlarının oluşturulması, çevre koruma ve kentsel gelişme, rekabetçi sanayi ve hizmet sektörleri ve enerji tasarrufu ve kaynakların akıcı kullanımı gibi amaçlar doğrultusunda faaliyet gösteren birliğin, kredi vadeleri 35-40 yıl arasında değişmekte ve ayrıca her ülkeye fazladan 10 yıllık geri ödeme süresi de verilmektedir. IDA ayrıca, ülkelere borç krizi dönemlerinde ödenek de sağlamaktadır. Kredilerinin %50'den fazlasını Afrika ülkelerine yönlendiren IDA, kuruluşundan bu yana ülkelere 207 Trilyon Dolar tutarında yardımda bulunmuştur (<http://web.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/EXTABOUTUS>).

Görüldüğü üzere, 1944 yılında IBRD (Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası) adıyla kurulan ve orta gelirli ülkelerle, kredi verilebilir nitelikteki yoksul ülkelerde yoksulluğu azaltmayı gaye edinmiş olan Dünya Bankası, 1956 ve 1960 yıllarında, iki ek kurum oluşturarak bu rolünü derinleştirmiştir. İlk kuruluş yıllarında, kişi başına düşen gelirin nispeten daha yüksek olduğu ülkelere, çoğunlukla otoyol, okul, hastane gibi altyapı yatırımları ve hükümetlerin ülke ekonomilerinin işleyişini geliştirmek üzere hazırladıkları programları için kredi olanakları sağlayan Dünya Bankası, artık program yenilemelerine giderek küresel ekonomide yeni çözümler arayışına girmiştir.

1945 – 1960 yılları arasında, Dünya Bankası'nın olduğu gibi, IMF'nin bazı görev ve sorumluluklarında da değişiklikler olmuştur. Bu değişikliklerden ilki ve en önemlisi, dış yardımlar alanında gerçekleşmiştir çünkü 1950'li yılların sonlarından itibaren, IMF'nin dış yardımları farklı bir boyut kazanmaya başlamıştır. Proje bazlı yardımlar, yerini, program bazlı yardımlara bırakmıştır.

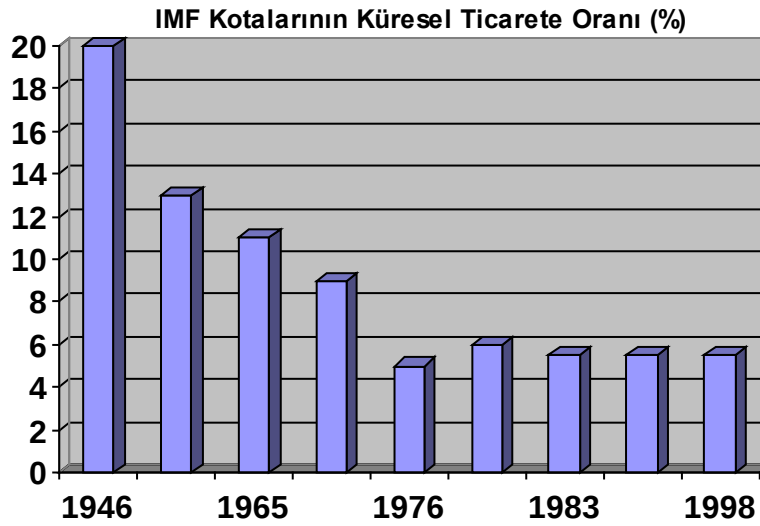
Bu yardımlar için ilk adım, 1952 yılında, stand-by adı verilen anlaşmaların oluşturulmasıyla atılmıştır. IMF'nin ilk kredi türü olan stand-by, kısa süreli ödemeler dengesi sorunlarının çözümü için ülkelere sağlanan destek niteliğinde bir kredi türüdür. Kredi, 2 yılda bir ve genelde 3 ayda bir taksitler halinde verilerek kullandırılmaktadır. Her bir taksit serbest bırakılmadan önce, düzenlemede öngörülen performans kriterinin, yerine getirilip getirilmediği incelenmektedir. Kredinin geri ödeme süresi ise 5 yıldır.

Dünya Bankası bünyesine, 1966 yılında ICSID (Uluslararası Yatırım Anlaşmazlıkları Çözüm Merkezi) adı verilen yeni bir kurum daha eklenmiştir. ICSID (Uluslararası Anlaşmazlıkların Çözümü Merkezi), gelişmekte olan ev sahibi ülkelerle, yabancı yatırımcılar arasında yaşanabilen olası uyuşmazlıklarda problem çözücü bir kurum olarak faaliyet göstermiş ve ülkeler herhangi bir sorunla karşılaştıklarında ICSID'in desteğine başvurmuşlardır. Ülkeler arasında uzlaşma görevini üstlenen kurum, üye ülkeler arasında, merkez, arabuluculuk ve hakemlik davalarını üstlenmiş, Tahkim ve Uzlaşma Panellerine ilişkin kurallar geliştirmiştir. Dünya Bankası'nın bu dönemde küresel ekonomide edindiği yeni rol, küresel ekonomik ilişkilerde uzlaşma sağlayıcılık olmuştur.

IMF ise diğer yandan, 1962 yılında, acil destek durum politikaları ile 1963 yılında yılında CCF (Telafi Edici Finansman Kolaylığı) olarak ifade edilen yeni kredi türleri oluşturmuştur. Acil durum destek politikaları, doğal afet gibi, bir ülke ekonomisini derinden sarsabilecek durumlarda verilen destekler olup geri ödeme süreleri 5 yıldır. CCF ile öne çıkan amaç ise, dünya piyasalarında ortaya çıkan fiyat değişimleri nedeniyle, ihracat gelirlerinde ani düşüşler yaşayan yada ithal maliyetleri aniden yükselen ülkelere destek olmaktır. IMF, bu kredi uygulamalarıyla birlikte, kuruluş amaçları arasında belirtilen, ülkelere ödemeler bilançosu sorunlarında finansal destek sağlama görevini yerine getirmiştir.

1945-1970 döneminde, IMF yapısal olarak de değişime uğramıştır. Örneğin IMF, 1959 yılında kotalarında ilk kez arttırmaya gitmiştir. Kotalar, IMF

açısından bir sermaye olup, üye ülkelerin oy gücünü ve ülkelere tahsis edilecek SDR'leri belirleyen esas göstergedir. Ayrıca ülkelerin IMF'den yararlanabileceği maddi imkanlar, kotalara göre belirlenmekte olup, kotaların beş yılda bir de gözden geçirilmesi gerekmektedir. Üye ülke, kotasının %25'ini SDR yada IMF tarafından belirlenmiş bir ülke parasıyla ödemek zorundadır. 1946 yılında, IMF kotalarının dünya ticaretine oranı, şekilden de görüldüğü üzere, %20 olarak gerçekleşmiştir. 1998 yılına doğru bu oranda düşüş söz konusu olmuştur.

Şekil 2.6. 1946 – 1998 Döneminde Imf Kotalarının Küresel Ticarete Oranı (%)

IMF, hem para birimi hem de rezerv olan SDR'lerden (Özel Çekme Hakları) ilk kez 1969 yılında bahsetmiştir. Bir hesap birimi olan SDR'ye göre, altın ve döviz gibi bir karşılık bulundurmaya gerek bulunmamakla birlikte, üye ülkelere, IMF'deki kotaları kadar SDR dağıtılmaktadır. Bir ülke, dış rezerve ihtiyaç duyar ve SDR'sini kullanmak isterse, hangi ülkenin parasını elde edecekse, SDR'sini o ülkeye devretmekte, böylece SDR'sini kullanan ülke döviz, karşı ülke de SDR'ye kavuşmaktadır. SDR'nin değeri ise, sepet tekniğine göre oluşturulmaktadır.

Küresel ticaretin genişlediği bir süreç olan 1964 – 1969 yılları arasında, aynı zamanda, GATT'ın müzakerelerinden biri olan Kennedy Raund gerçekleştirilmiş ve bu raund çerçevesinde yeni kararlar alınmıştır. Bu raundda, sanayi mallarında yeni bir müzakere yöntemi benimsenmiş ve diğer raundlardan farklı olarak, küresel ekonomide ilk kez tarife dışı önlemlerden bahsedilmiştir.

2.3. KÜRESEL EKONOMİDE ULUSLARARASI EKONOMİK KURULUŞLARIN 1970 – 2000 YILLARI ARASINDAKİ SORUMLULUĞU VE ROLÜ

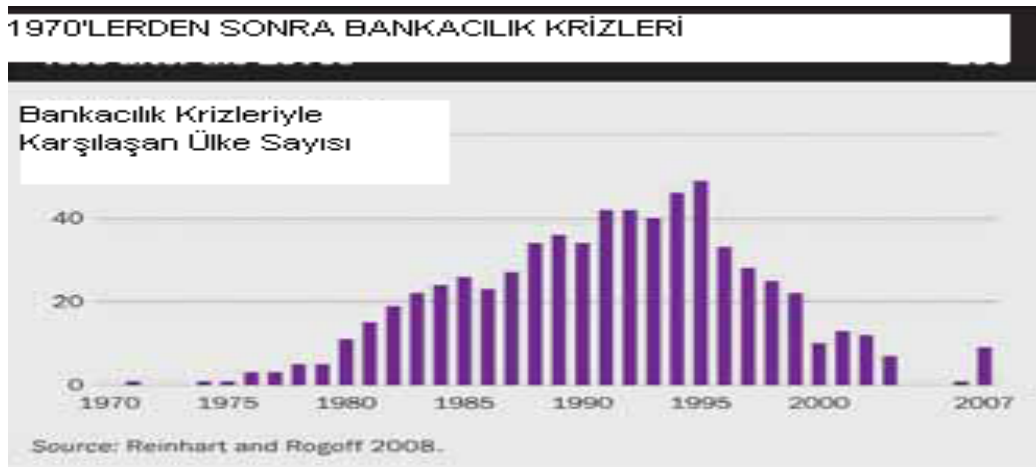
1970-2000 dönemi, küresel ekonominin seyrini değiştiren önemli olayların meydana geldiği bir dönemdir. Haliyle, uluslararası ekonomik kuruluşların rol ve sorumluluklarında da birtakım değişiklikler söz konusu olmuştur.

1970'li yıllarda küresel ekonominin ev sahipliği yaptığı en önemli olaylardan ilki, petrol fiyatlarındaki hızlı artış olmuştur. 1973 yılında OPEC'in petrol fiyatını 4 kat arttırması, petrol ihracatçısı ülkelerde yüksek oranlarda gelir birikimine yol açarken, diğer ülkelerin cari işlemler açıklarıyla karşılaşmalarına yol açmıştır. Bu açıklar ise, uluslararası ekonomik kuruluşlar olan IMF ve Dünya Bankası'ndan borçlanma yoluyla kapatılmaya çalışılmış, IMF ve Dünya Bankası, bu dönemde ülkelere borç verme görevini üstlenmiştir. Ancak, ülkelerin krizden kurtulabilmek için bu uluslararası ekonomik kuruluşlardan borçlanma yoluna gitmeleri, onları daha da zora sokmuş ve 1970 yılından sonra ülkeler sıklıkla bankacılık krizleriyle karşı karşıya kalmışlardır; ticarete ve sermayenin akışkanlığındaki artış, bazı gruplara göre, kırılganlığı yükseltmiştir (Yusuf, 2001: 4) Bu sebeplerden ötürü IMF, EFF (Uzatılmış Fon Kolaylığı) adında yeni bir kredi türü tasarlamıştır. EFF, orta vadeli bir kredi programı olup, yapısal ve makroekonomik sorunlardan kaynaklanan dış ödeme güçlüklerinin giderilmesi odaklıdır. Stand-by'lar ile EFF, düşük gelirli ülkelere yönelik programlar olmayıp

ağırlıklı olarak gelişmiş ülkelere verilen borç verme ve uyum programlarıdır (Barro. 2003: 5)

2.3.1. 1973 Petrol Krizi Sonrasında Dünya Ekonomisi

1970 yılından sonra ortaya çıkmaya başlayan bankacılık krizleri, şekilden de görüldüğü üzere, özellikle 1980 sonrasında daha da artmıştır (Şekil 2.7)

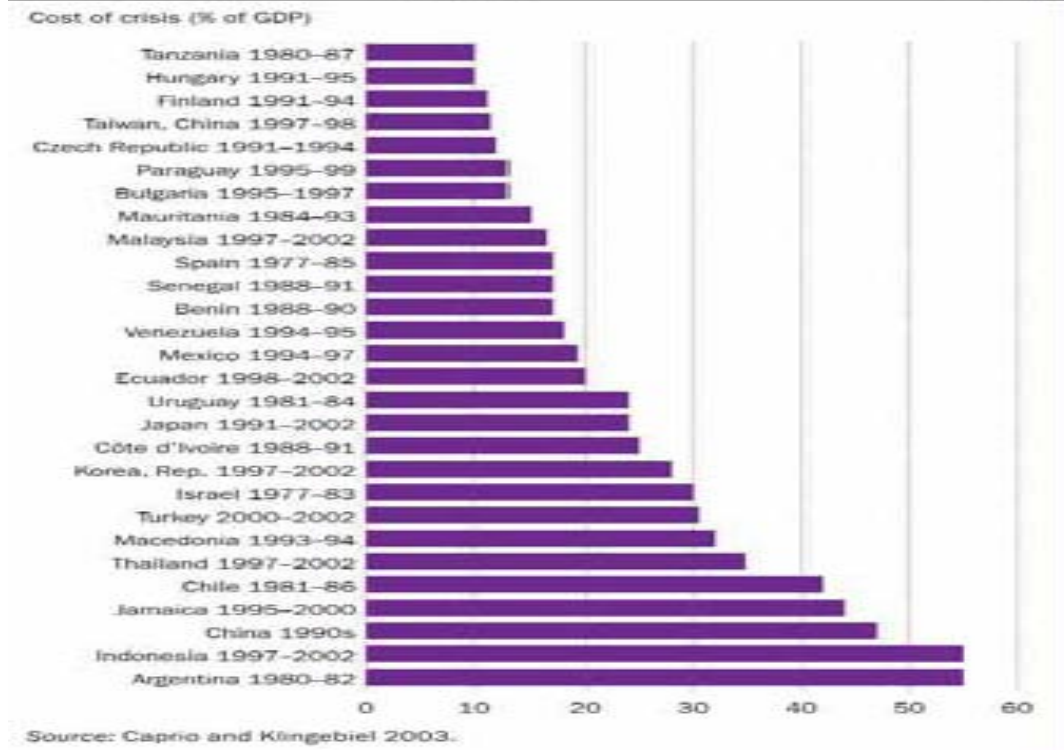

Şekil 2.7. 1970'lerden Sonra Bankacılık Krizlerindeki Değişim

Kaynak: World Development Indicators, 2009.

1980'lerden 2000 yılına kadar olan süreçte, bu krizlerden en zararlı çıkan ülkeler ise Arjantin, Endonezya, Çin, Jamaika, Şili ve Tayland olmuştur. Krizler, Şekilden de görüleceği üzere, bu ülke ekonomileri için oldukça maliyetli olmuştur (Hutchison, 2001: 1) (Şekil 2.8)

KRİZLERİN MALİYETİ (GSYİH İÇİNDEKİ % DEĞER)

Şekil 2.8. Krizlerin Ülke Ekonomilerine Maliyeti

Kaynak: World Development Indicators, 2009.

1980 yılı, küresel ekonomide mali küreselleşmenin başladığı bir yıl olup, krizlerle birlikte, 1980 sonrası küresel ekonomide büyük değişimler yaşanmıştır. 1984 yılında dünyanın reel GSYİH'sı bir önceki yıla nazaran, yaklaşık %4.5 oranında artış göstermiştir. Yine aynı yıl, dünya ticareti de, bir yıl öncesine nazaran %7 oranında artmıştır.

1973 yılından 2000'li yıllara doğru, küresel ticarete gözle görülür biçimde ihracat ve ithalat artışları da yaşanmıştır. 1973 yılında 579 milyar \$ olan dünya ihracatı, 1993 yılında 1838 milyar \$'a ve 2003 yılında da 7377 milyar \$'a kadar çıkmıştır. Diğer taraftan, ithalat da, 1973 yılında 573 milyar \$ iken, 1993 yılında 3787 milyar \$'a ve 2003 yılında da 7691 milyar \$'a çıkmıştır. Küresel ekonomide, 1973, 1983, 1993 ve 2003 yıllarında karşılaşılan dış ticaret

rakamları Tablo 2.6 ve Tablo 2.7’de detaylı olarak görülmektedir. GATT/WTO üyelerinin de, bu dönemdeki ihracat ve ithalat rakamlarında belirgin artışlar yaşanmış, küresel ihracat ve ithalat içindeki payları artmıştır. Çin de, ithalat ve ihracat rakamlarındaki ve dünya ticaretindeki payının giderek artmasından dolayı, dikkat çekici ülkelerden biri olmuştur.

Tablo 2.6. 1973, 1983, 1993 Ve 2003 Yıllarında Bölge Ve Seçili Ülkeye Göre Dünya Mal İhracatı (Milyar \$ ve %)

BÖLGE	1973	1983	1993	2003
DÜNYA	579	1838	3676	7377
DÜNYA	100	100	100	100
KUZEY AMERİKA	17.3	16.8	18	15.8
*ABD	12.3	11.2	12.6	9.8
*MEKSİKA	0.4	1.4	1.4	2.2
GÜNEY VE MERKEZ AMERİKA	4.3	4.4	3	3
*BREZİLYA	1.1.	1.2	1	1
*ARJANTİN	0.6	0.4	0.4	0.4
AVRUPA	50.9	43.5	45.4	45.9
AFRİKA	4.8	4.5	2.5	2.4
ORTA DOĞU	4.1	6.8	3.5	4.1
ASYA	14.9	19.1	26.1	26.2
*ÇİN	1	1.2	2.5	5.9
*JAPONYA	6.4	8	9.9	6.4
*HİNDİSTAN	0.5	0.5	0.6	0.8
GATT/WTO ÜYELERİ	84.1	77	89.4	94.3

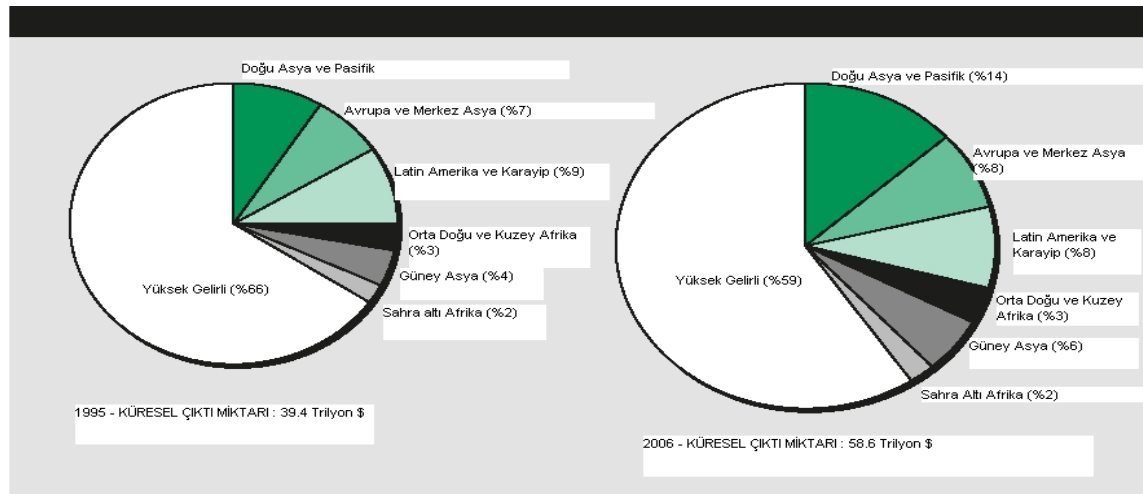
Kaynak: International Trade Statistics, 2010.

Tablo 2.7. 1973, 1983, 1993 Ve 2003 Yıllarında Bölge Ve Seçili Ülkeye Göre Dünya Mal İthalatı (Milyar \$ ve %)

BÖLGE	1973	1983	1993	2003
DÜNYA	595	1882	3787	7692
DÜNYA	100	100	100	100
KUZEY AMERİKA	17.2	18.5	21.4	22.5
*ABD	12.3	14.3	15.9	16.9
*MEKSİKA	0.6	0.7	1.8	2.3
GÜNEY VE MERKEZ AMERİKA	4.4	3.8	3.3	2.5
*BREZİLYA	1.2	0.9	0.7	0.7
*ARJANTİN	0.4	0.2	0.4	0.2
AVRUPA	53.3	44.2	44.6	45
AFRİKA	3.9	4.6	2.6	2.1
ORTA DOĞU	2.7	6.2	3.3	2.7
ASYA	14.9	18.5	23.6	23.5
*ÇİN	0.9	1.1	2.7	5.4
*JAPONYA	6.5	6.7	6.4	5
*HİNDİSTAN	0.5	0.7	0.6	0.9
GATT/WTO ÜYELERİ	89.1	79.8	89.5	96.1

Kaynak: International Trade Statistics, 2010.

Küresel ekonomide, 1995-2006 döneminde küresel çıktı miktarı da artış göstermiştir. Özellikle de gelişmekte olan ülkelerin, Şekil 2.9'dan da görüldüğü üzere, küresel çıktı miktarı içindeki payları, büyük oranda artmıştır.

Kaynak: World Development Indicators, 2006.

Şekil 2.9. 1995 ve 2006 Yıllarında Gelişmekte Olan Ülkelerin Küresel Çıktı İçindeki Payları

1970 ve 1980'lerde küresel ekonomide yaşanan değişimler, IMF ve Dünya Bankası'nın rollerinde milat niteliğinde değişikliklere yol açmıştır. 1980'lerde gerçekleşen finansal liberalizasyon, IMF politikalarını kökten etkileyerek değiştirmiştir. 1980'lerden sonraki dönemde, büyük sanayileşmiş ülkelerin desteğini alan IMF ve Dünya Bankası, ödünç verme faaliyetlerine dayanarak, azgelişmiş ülkelere artık hükümet müdahalesinden uzak, piyasa mekanizmasına ağırlık veren politikalar uygulamaya başlamışlardır. Washington Uzlaşısı adı verilen bu durum, yukarıda da bahsedildiği üzere, 1982'de patlak veren dış borç (bankacılık) krizi nedeniyle IMF'ye başvuran ülkelerin serbest piyasa mekanizmasına dayanan politikalar uygulaması sonucunu doğurmuştur. 1945-1970 döneminde, Keynesyen politika çerçevesinde faaliyet gösteren uluslararası ekonomik kuruluşlar, 1980'lere gelindiğinde, serbest piyasa mekanizmasına dayanan liberal politikalara yönelmişlerdir; devlet müdahalesini gerekli gören Keynesyen anlayıştan uzaklaşarak, dış ticarete liberal politikaları baz alan Neo-klasik iktisat kuramına yönelinmiştir. IMF, özellikle 1974 yılında gerçekleşen kriz sonrasındaki oluşumlar neticesinde, uluslararası sisteme gözcülük eden ve sorunların çözümüne ilişkin mekanizmalar üreten bir kuruluş olma görevini üstlenmeye başlamıştır (Çataloluk, 2005: 75) IMF'nin 1940'lı yıllarda sadece ödemeler bilançosu sorunlarına odaklanan ve Keynesyen düşünceye dayanan iktisat politikaları, yerini, Neo-klasik İktisat Kuramı'nı baz alan liberalist politikalara bırakmıştır.

2.3.2. Uluslararası Para Fonu ve Dünya Bankasının 1973 Petrol Krizi Sonrası Yaşanan Ekonomik Sorunlara Müdahaleleri

IMF, serbest piyasa ekonomisinin hakim olduğu bu dönemde, üye ülkelere sağladığı kredilerde değişim yapma gereği duymuştur. Kısacası, 1980'li yılların başında yaşanan dış borç krizi, IMF politikalarında başlayan değişimin dönüm noktası olmuştur (Albayrak, 2002: 41) IMF, 1986 yılında SAF (Yapısal

Uyum Hesabı), 1987 yılında ESAF (Arttırılmış Yapısal Uyum Hesabı), 1993 yılında STF (Yapısal Dönüşüm Kolaylığı), 1995 yılında ihtilaf sonrası için durum destek politikası, 1997 yılında SRF (Ek Rezerv Kolaylığı) ve 1999 yılında da CCL (Olağanüstü Kredi Kolaylığı) olmak üzere, üye ülkelere yedi kredi türü daha sunmuştur. Bu kredilerden SAF, ESAF ve STF, 1982 yılındaki borç krizi nedeniyle oluşturulmuş olan borç ve borç sildirme programlarıdır. Görüldüğü üzere IMF, 1980'li yıllarda artan dış borçlar sebebiyle yeni rol ve sorumluluklar benimseyerek SAF, ESAF ve STF olmak üzere borç ve borç düşürme programları sunmaya başlamıştır. SAF, az gelişmiş ülkelere yönelik bir krediyken, 10 yıl vadeli olan ESAF ise, maliye reformu, özelleştirme ve ticaret serbestleşmesi gibi yapısal uyumlar için verilen bir kredidir. STF de, 1990 yılında iki kutuplu dünyadan tek kutuplu bir dünyaya geçiş sonrası vuku bulmuş olan aksaklıkları en aza indirebilmek için, Rusya dahil olmak üzere Doğu Bloku ülkelerine verilen borç türüdür.

1997 yılında IMF tarafından oluşturulan SRF de, piyasalarda ortaya çıkan ani bir güven kaybının yarattığı geniş kapsamlı ve kısa dönemli dış finansman sorunlarının neden olabileceği ödemeler dengesi sorunları için verilen bir kredi türüdür. Bu kredinin ortaya çıkması, 1997 yılında Güneydoğu Asya'da patlak veren krizi ile olmuştur; Kore istikrar programında meydana getirilmiştir. SRF, tek başına kullanılamamakla birlikte mutlaka bir stand-by yada EFF'ye ihtiyaç duymaktadır.

SRF'nin tasarlanmasından 2 yıl sonra, 1999 yılında meydana getirilen CCL ise, gelişmiş ülkeleri, krizin bulaşıcı etkilerine karşı koruma amaçlı oluşturulan kısa vadeli finansman kaynağıdır. SRF, krize maruz kalmış üye ülkeler için kullanılabilecek bir imkanken, CCL, krize henüz maruz kalmadığı halde, piyasalardaki güven bunalımı nedeniyle, her an krizi maruz kalabilecek üye ülkeler için geliştirilmiştir. Bazı ülkelerde, 1980-1996 döneminde uygulanan program ve yıl olarak süre aşağıdaki Tablo 2.8'de yer almaktadır.

Tablo 2.8. 1980 – 1996 Döneminde Bazı Ülkelerde Uygulanan Imf Program Sayısı Ve Süresi

ÜLKE	PROGRAM SAYISI	YIL SAYISI	ÜLKE	PROGRAM SAYISI	YIL SAYISI
Algeria	4	5	Liberia	5	
Angola	0	0	Madagascar	10	12
Argentina	7	11	Malawi	8	15
Bangladesh	5	11	Malaysia	0	0
Benin	3	8	Mali	7	13
Bolivia	6	11	Mauritania	9	13
Botswana	0	0	Mauritius	4	7
Brazil	3	6	Mexico	4	10
Bulgaria	5	3	Morocco	9	10
Burkina Faso	3	6	Mozambique	3	10
Burundi	3	7	Namibia	0	0
Cameroon	4	6	Nepal	3	8
Central African Rep	8	10	Nicaragua	2	4
Chad	3	6	Niger	7	10
Chile	3	7	Nigeria	3	3
Colombia	0	0	Oman	0	0
Congo Dem Rep	8	11	Pakistan	8	9
Congo Rep	3	3	Panama	6	10
Costa Rica	9	11	Papua New Guinea	3	5
Côte d'Ivoire	8	14	Paraguay	0	0
Dominican Republic	4	5	Peru	4	8
Ecuador	7	9	Philippines	7	14
Egypt	4	10	Poland	4	6
El Salvador	7	8	Rwanda	2	4
Ethiopia	3	5	Saudi Arabia	0	0
Gabon	6	9	Senegal	11	13
Gambia, The	6	8	Sierra Leone	6	9
Ghana	7	9	Singapore	0	0
Guatemala	4	4	Somalia	6	10
Guinea	5	11	South Africa	1	1
Guinea-Bissau	2	5	Sri Lanka	3	11
Haiti	6	10	Sudan	3	6
Honduras	3	10	Syrian Arab Republic	0	0
Hong Kong	0	0	Tanzania	5	9
Hungary	7	9	Thailand	3	5
India	3	4	Togo	9	15
Indonesia	0	0	Trinidad & Tobago	2	2
Iran, I R of	0	0	Tunisia	2	6
Israel	0	0	Turkey	4	7
Jamaica	9	16	Uganda	8	15
Jordan	4	7	United Arab Emirates	0	0
Kenya	9	13	Uruguay	7	11
Korea	4	6	Venezuela	2	5

Kaynak: Bird, 2001: 1854

IMF'nin 1980'li ve 1990'lı yıllarda oluşturulan kredi türlerinin, IMF'nin ilk kuruluş dönemlerinde oluşturulan programlarından farkı, kuruluş dönemlerindeki gibi kısa vadeli değil, yukarıda da değinildiği üzere, orta ve uzun vadeli krediler olmalarıdır. Ancak diğer taraftan, bu kredi programları, kamu harcamalarının

kısılması, sıkı para politikası benimsenmesi, kur ayarlamaları yapılması, ithalatın liberalizasyonu ve özelleştirme gibi ağır koşullar içerdiğinden, IMF'nin, zaman içerisinde "koşulluluk" kuralına daha da önem vermeye başladığını göstermiş ve ülkeler açısından daha zor ulaşılır hale gelmişlerdir. Bu yıllarda IMF, aynı zamanda kredi olanaklarını daha da genişleterek gerek şok yardımları gerekse de özel yardımlar şeklinde ülkelere finansal destek sağlamaya başlamıştır. 1980'lerden sonra meydana gelen krizler, bir öndeki paragrafta da belirtildiği üzere, uluslararası ekonomik kuruluşların yeni rollerinin krizleri önlemek yada krizlere çözüm bulmak şeklinde gerçekleşmesi sonucunu doğurmuştur.

1989-1997 yılları arasında, IMF'nin yeni uygulamaya başladığı programlarla kuruluş tarihinden bu yana uyguladığı programların sayısında da önemli ölçüde artışlar olmuştur. Bu dönemde IMF'nin rol ve sorumlulukları, kısa vadeli kredilerden uzaklaşıp orta ve uzun vadeli kredilere yönelme şeklinde kendini göstermiştir.

Ayrıca, IMF'nin en önemli rezervlerinden biri olan SDR'ler, 1996, 2005 ve 2011 yıllarında, tekrar değerlemeye tabi tutulmuştur. SDR değerlemesi yapılırken, son yıllarda en yüksek dış ticaret rakamlarına ulaşan ülkeler sepette kalmaya devam etmekte ancak, ilgili ülkelerin, örneğin 1985-1989 ve 1990-1994 dönemlerinde küresel ekonomideki önemleri dikkate alınarak 1996 yılındaki sepetteki yüzdesel ağırlıklarında değişime gidilmiştir. Tablo 2.9'da, 1996, 2005 ve 2011 yıllarındaki bu yüzdesel ağırlıklara ve para birimlerine yer verilmiştir.

Tablo 2.9. Sdr Değerleme Sepeti %

Para Cinsi	1996	2005	2011	Para Birimi Miktarı (1996)
ABD Doları	39	44	41.9	0.582
Alman Markı (1996 için)	21			0.446
Euro		34	37.4	
Japon Yeni	18	11	9.4	27.2
Fransız Frangı (1996 için)	11			0.813
İngiliz Sterlini	11	11	11.3	0.105

Kaynak: IMF Annual Report, 1997, IMF Annual Report 2011

<http://www.imf.org/external/np/sec/pr/2010/pr10434.htm>

1980'lerden sonra, Dünya Bankası'nın kredi programları da değişmeye başlamıştır. 1979 yılı öncesinde yatırım projelerinin finansmanına odaklanan programlar, 1979 sonrası, piyasa ekonomisine ağırlık veren programlarda yoğunlaşmıştır. Örneğin, 1988 yılında MIGA (Çok Taraflı Yatırım Ajansı) aktif hale gelmiştir. Hükümetlerin özel yatırımları çekebilmesi için danışma hizmetleri verme ve yatırım fırsatları hakkında bilgileri dağıtma görevlerini üstlenen kurum, yatırımların 1940'lı yıllardan bu yana nasıl değiştiğini belirten bir niteliğe sahiptir.

İlk kurulduğunda IBRD (Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası) şeklinde faaliyete başlayan Dünya Bankası, zaman içerisinde bünyesine yeni kurumlar ekleyerek gelişim göstermiştir. Kuruluşun 1940'lı yıllardan 1980'li yıllara kadar olan süreçte değişen en önemli rollerinden biri de, küresel ekonomideki çeşitliliğe paralel olarak, farklı nitelikte çözümlerde bulunmak olmuştur. 1980'lerden sonra IMF ve Dünya Bankası, 1940'lı yıllara nazaran, daha çok birbirine benzeyen politika uygulamalarında bulunmuşlardır

Uluslararası ekonomik kuruluşların 1970-2000 dönemine ilişkin rol ve sorumluluklarını daha iyi anlayabilmek için, bu dönemin hakim ekonomik güçlerine bakmak da son derece önemlidir. Bunun altında yatan en önemli neden, küresel ekonomiyi bu hakim güçlerin yönetiyor olmalıdır. 1990 yılında Doğu Bloku'nun yıkılması, iki kutuplu sistemden tek kutuplu sisteme geçilerek dünyaya hakim olan gücün tek bir elde toplanmasına neden olmuştur. Bu tek el olan ABD'nin, diğer ülkeler arasındaki bu üstünlüğü, parasının dünyanın en önemli para birimi, dili olan İngilizce'nin bir dünya dili, teknolojinin diğer ülkelerle kıyaslandığında dünya genelinde en gelişmiş, eğitimin, dünya genelini kalıba sokma gücü, askeri konularda tartışılmaz üstünlüğü ve dünya ekonomisinin belirleyicisi olmasından kaynaklandığı bir gerçektir (Kazgan, 2009: 37).

1990 yılından sonra, ABD'nin üstünlüğünü takip eden ikinci güç ise Japonya olmuştur. Ancak ABD'den farklı olarak, Japonya'nın, uluslararası

arenada söz sahibi olma özelliğini bünyesinde barındırmayan bir ülke olduğunu söylemek gerekmektedir.

Japonya'yı ise Avrupa Birliği ülkeleri takip etmektedir. Ancak Avrupa Birliği'nin henüz bütünleşik bir yapıya ve güçlü bir askeri teşkilatlanmaya sahip olmaması ABD'yi dengelemekte yetersiz kalmasına yol açmıştır.

2.3.3. Dünya Ticaret Örgütü'nün Artan Uluslararası Etkinliği

Küresel ekonomide, 1970-2000 yılları arasında yaşanan en önemli değişimlerden biri de, 1995 yılında Dünya Ticaret Örgütü'nün oluşturulmasıdır. 1986-1994 yılları arasında GATT'ın Uruguay'da gerçekleştirilen raundunda oluşturulan Dünya Ticaret Örgütü, kurulduğu andan itibaren küresel ticareti düzenlemeyi ve yönetmeyi hedeflemiştir. Uruguay Raundu sonunda, GATT'ın oluşturulmasından sonra ilk defa, ülkeler, sanayi ürünlerinde tarife indirimlerinde bulunacaklarını taahhüt etmişlerdir.

Dünya Ticaret Örgütü'nün 1945 yılından sonraki ilk raundu ise 1996 yılında Singapur'da yapılmıştır. Bu raundda, Uruguay Raundu'ndaki anlaşmalar ve Dünya Ticaret Örgütü'nün ilk dönemleri gözden geçirilmiştir. Ayrıca, raundda, kuruluşun rolleri de tekrar gözden geçirilerek üzerinde durulmuştur. Bu raundda Dünya Ticaret Örgütü'nün üzerinde durduğu roller; dünya ticaretinde daha açık, demokratik ve kural bazlı bir sistemin sürdürülmesi; mal ticaretinde tarife ve tarife dışı engellerin kaldırılması ve daha fazla liberalizasyona gidilmesi; hizmet ticaretinde daha fazla liberalizasyona gidilmesi; dış ticarete tüm korumacı engellerin kaldırılması; uluslararası ticari ilişkilerde ayrımcılığı ortadan kaldırmak; geliştirmekte olan ve en az gelişmiş ülkelerin çok taraflı sisteme entegrasyonunu sağlamak ve şeffaflığı maksimuma ulaştırmak olmuştur.

1998 ve 1999 yıllarında sırasıyla Cenevre ve Seattle'da da Dünya Ticaret Örgütü'nün raundları düzenlenmiş olup küresel ticarete ilişkin yeni kararlar

alınmıştır. 1998 yılında Cenevre’de gerçekleştirilen raundda, temel telekominikasyon ve finansal hizmetlerdeki müzakerelerde başarıya ulaşıldığı ve Bilgi Teknolojileri Anlaşması üzerinde durulmuştur. Bu raundda ayrıca, Marakeş’te oluşturulması planlanan müzakerelerin zamanında başlaması, raundda belirtilen kararların uygulamaya sokulması ve en az gelişmiş ülkelerle ilgili yüksek düzeyde bir toplantı yapılmasının takibi ile ilgili tavsiyelerde bulunulması üzerinde durulmuştur.

1999 yılında Dünya Ticaret Örgütü’nün Seattle’da gerçekleştirilen raundu, küresel ekonomide uluslararası ekonomik kuruluşların rollerine yönelik protestoların başladığı bir raund olup küresel ekonomi açısından önemli bir niteliğe sahiptir. Seattle Raundu ile birlikte, IMF’nin yasal uyum programlarına yönelik tepkiler birikmiş ve bu raundla, uluslararası ekonomik kuruluşların küresel ekonomideki rol ve sorumlulukları sorgulanmaya başlanmış ve küreselleşme karşıtları tarafından yoğun protesto gösterilerinde bulunulmuştur (Wallach, Sforza, 2002) ABD’de gerçekleştirilen raundda, bu sebepten dolayı, gündem belirlenmeden dağılmıştır. 1999 yılından sonra küresel ekonomi açısından yeni bir dönemin başladığını söylemek mümkündür.

Şunu da belirtmekte fayda bulunmaktadır ki, 1945-1970 döneminde küresel ekonomideki temel gelişme, uluslararası ticaret hacmindeki artış iken, 1980’lerden sonrası küresel ekonomide temel gelişme, mali küreselleşme ve üretimin küreselleşmesinin beraberinde getirdiği doğrudan yabancı yatırımlardaki artış olmuştur. Uluslararası ekonomik kuruluşlar da, küresel ekonomideki değişikliklere paralel olarak roller benimsemişlerdir.

2.4. KÜRESEL EKONOMİDE ULUSLARARASI EKONOMİK KURULUŞLARIN 2000 – 2010 YILLARI ARASINDAKİ (YENİ) SORUMLULUĞU VE ROLÜ

2000’li yılların başında küresel ekonomi bölgesel işbirliklerinin yoğunlaştığı, Çin, Rusya, Brezilya, Hindistan gibi yeni ekonomik güçlerin dünya sahnesinde etkinliklerinin artmaya başladığı yeni bir döneme girmiştir. Uluslararası ekonomide ortaya çıkan bu gelişmeler Bretton Woods’tan beri dünya ekonomisinde mutlak bir hakimiyete sahip olan ABD’nin uluslararası etkinliğini sarsacak gelişmeler olarak da zaman zaman uluslararası tartışmalarda dile getirilmektedir. Bölgesel işbirlikleri ve uluslararası anlaşmalar kapsamında birçok anlaşma ABD’nin küresel ekonomik etkinliğini kısıtlayıcı gelişmelerdir. Avrupa Birliği bu bağlamda, Güney ve Doğu Akdeniz’in çevresinde daha alt düzeydeki ilişkilerle bütünleşme öngörmüş ve teknolojik açıdan geri kalmamak amacıyla, bütün üye ülkelerinin ve üye adaylarının AR-GE güçlerini seferber etme konusunda çaba göstermiştir. Bu yüzden de, AB’nin, ilerleyen yıllarda ABD ile birlikte aynı grupta yer alarak "Kuzey"i oluşturacağı beklenmektedir; ABD ile AB’nin eşitlerden oluşacak bir güç yapısı sergilemesi, ihtimaller arasında bulunmaktadır.

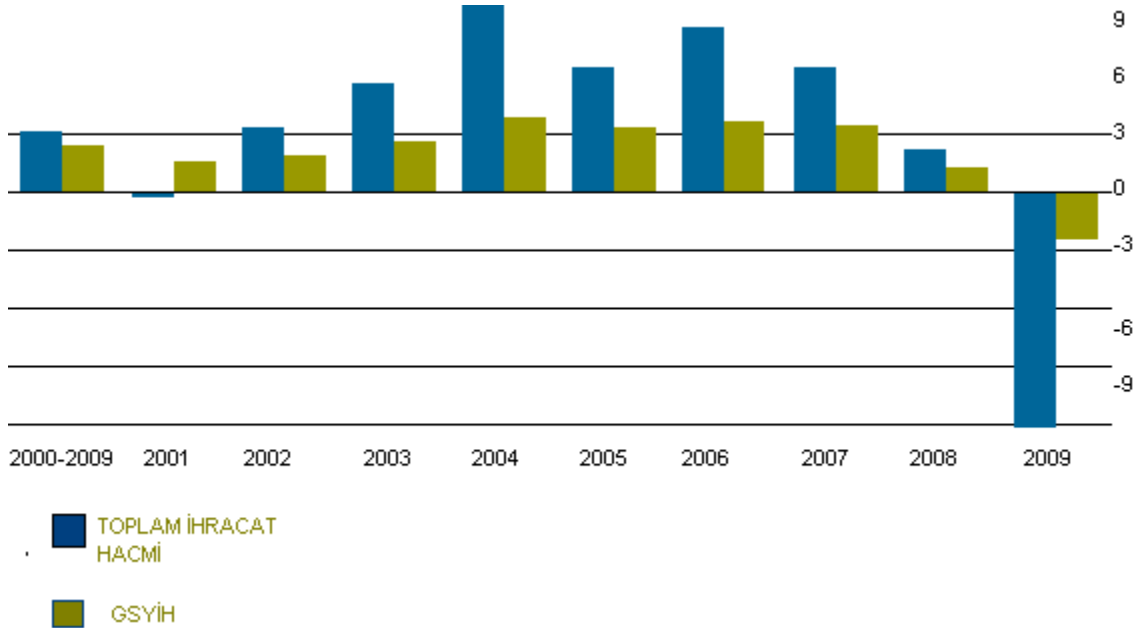
AB ve ABD’nin Kuzey ülkelerini oluşturacağı beklenirken, Güney ülkelerini ise Latin Amerika, Asya ve Afrika gibi ülkelerin oluşturması beklenmekle birlikte, Rusya ile Çin’in ise ya birlikte bir grup oluşturacağı yada Çin ile Güney kutbunun iki ayrı kutupları olacağı ihtimali düşünülmektedir.

Bu dönemlerde başlatılan diğer bir çalışma da, Birleşmiş Milletler’in küreselleşmenin değiştirilmesi ve denetim altına alınmasına yönelik yaptığı planlamalardır. Bu amaca ve çalışmaya yönelik olarak, demokrasi ve sosyal adalete yönelik politikaların geliştirilmesi ilk adımı oluşturmaktadır. Böylelikle bu politikaların, sermaye ile birlikte küresel hale gelen terörün ve savaşların yerini alması ve dünya genelindeki kaotik ortamın ortadan kaldırılması öngörülmektedir.

2.4.1. Dünya Ticaretinde Ortaya Çıkan Gelişmeler

2000-2009 yılları arasında dünya GSYİH'sı ile toplam ihracat hacmine bakıldığında, 2001 yılında dünya mal ticaretinin büyük bir düşüş yaşadığı görülmüştür. Ancak yine de, küresel ekonomi %1.6'lık pozitif büyüme rakamıyla karşı karşıya kalmıştır. 2004 yılında ise, mal fiyatları ile toplam talebin dünya genelinde artış göstermesi ile birlikte, dünya mal ticareti tekrar hızlı bir büyüme ile karşılaşmıştır. 2009 yılında, küresel ekonomide talep yetersizliği, mal fiyatlarındaki düşüş ve 2008 yılında meydana gelen küresel ekonomik kriz ile birlikte, dünya ticaret hacmi ve GSYİH'sı, 2000 yılından bu yana en büyük düşüşünü yaşamıştır (Tablo 2.10)

Tablo 2.10. 2000-2009 Dönemi Dünya Toplam İhracatı Ve Gsyih'sindeki Değişim (%)

Kaynak: International Trade Statistics, 2010.

Ayrıca, 2000’li yıllardan itibaren, dünya ithalat ve ihracat rakamlarında da artışlar söz konusu olmuştur. Tablo 2.11’de de görüldüğü üzere, 1993 yılında 3676 milyar \$ olarak gerçekleşen dünya ihracatı, gittikçe yükselerek 2009 yılında 12178 milyar \$ seviyesine ulaşmıştır. İthalat ise, 1993 yılındaki 3787 milyar \$ değerinden 12421 milyar \$’a yükselmiştir. Bu dönemde, uluslararası ekonomik kuruluşların hakim ülkelerinden biri olan ABD’nin dünya ihracat ve ithalatındaki payı azalırken, 2001 yılında Dünya Ticaret Örgütü’ne üye olan Çin’in payı ise artmıştır.

Tablo 2.11. 1993, 2003, 2008 Ve 2009 Yıllarında Bölge ve Seçili Ülkeye Göre Dünya Mal İhracatı (Milyar \$ ve %)

	1993	2003	2008	2009
DÜNYA	3676	7377	15717	12178
DÜNYA	100	100	100	100
KUZEY AMERİKA	18	15.8	13	13.2
*ABD	12.6	9.8	8.2	8.7
*MEKSİKA	1.4	2.2	1.9	1.9
GÜNEY VE MERKEZ AMERİKA	3	3	3.8	3.8
*BREZİLYA	1	1	1.3	1.3
*ARJANTİN	0.4	0.4	0.4	0.5
AVRUPA	45.4	45.9	41	41.2
AFRİKA	2.5	2.4	3.5	3.2
ORTA DOĞU	3.5	4.1	6.5	5.7
ASYA	26.1	26.2	27.7	29.4
*ÇİN	2.5	5.9	9.1	9.9
*JAPONYA	9.9	6.4	5	4.8
*HİNDİSTAN	0.6	0.8	1.1	1.3
GATT/WTO ÜYELERİ	89.4	94.3	93.4	94.5

Kaynak: International Trade Statistics, 2010

Tablo 2.12. 1993, 2003, 2008 Ve 2009 Yıllarında Bölge Ve Seçili Ülkeye Göre Dünya Mal İthalatı (Milyar \$ Ve %)

	1993	2003	2008	2009
DÜNYA	3787	7692	16127	12421
DÜNYA	100	100	100	100
KUZEY AMERİKA	21.4	22.5	18.1	17.5
*ABD	15.9	16.9	13.5	12.9
*MEKSİKA	1.8	2.3	2	1.9
GÜNEY VE MERKEZ AMERİKA	3.3	2.5	3.7	3.6
*BREZİLYA	0.7	0.7	1.2	1.1
*ARJANTİN	0.4	0.2	0.4	0.3
AVRUPA	44.6	45	42.3	41.6
AFRİKA	2.6	2.1	2.9	3.3
ORTA DOĞU	3.3	2.7	3.6	4
ASYA	23.6	23.5	26.4	27.4
*ÇİN	2.7	5.4	7	8.1
*JAPONYA	6.4	5	4.7	4.4
*HİNDİSTAN	0.6	0.9	1.8	2
GATT/WTO ÜYELERİ	89.5	96.1	95.8	95.7

Kaynak: International Trade Statistics, 2010

2.4.2. Uluslararası Kuruluşların Küreselleşmenin Olumsuz Etkilerini Önlemeye Dönük Girişimleri

Küresel ekonominin bu şekilde bir görünüm arz ettiği 2000'li yıllarda, Dünya Bankası'nın amaçları arasında, yoksulluğu azaltma, geçmiş yıllardan farklı olarak, önemli bir yer kaplamaya başlamıştır. Tablo 2.13'den de görüldüğü üzere, Dünya Bankası'nın insani kalkınma alanına yönelik verdiği krediler, 2000 yılında 1,190 milyon \$ iken, bu rakam zamanla artarak 2005 yılında 2,951 milyon \$ olarak gerçekleşmiştir. Sosyal kalkınma ve sosyal korunma ve risk yönetimine verilen destekler de, 2000-2005 arasında artış göstermiştir. Bu hedeflere paralel olarak da, sağlık sektörü verdiği kredileri arttırmıştır. 01.05.2000 tarihinde Dünya Bankası, IMF ile ortak hareket ederek Birlikte Uygulama Komitesi 'ni (Joint Implementation Committee) başlatmıştır. Bu komite

ile, ESAF'ın yeni hali PRGF (Yoksulluğu Azaltma ve Büyüme Kolaylığı) olmuş ve PRGF, HIPC's (En Yüksek Borçlu Yoksul Ülkeler) girişimi ile birleştirilmiştir.

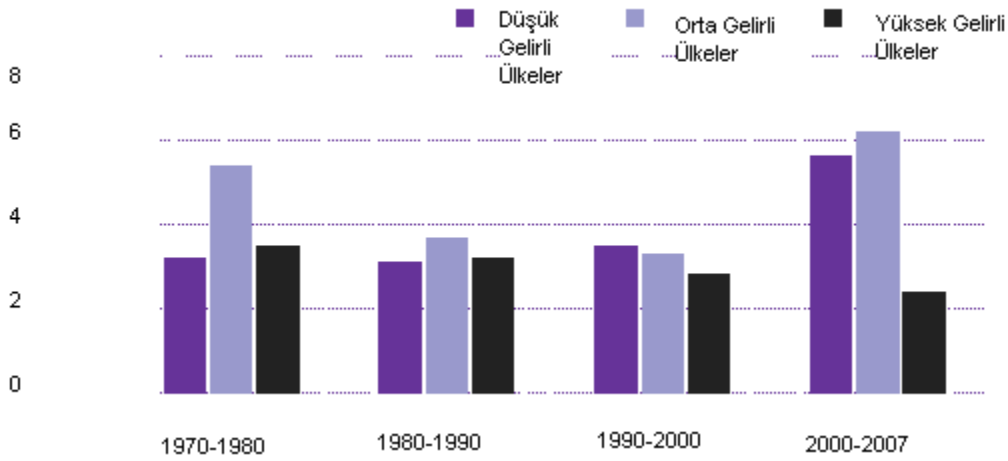
Tablo 2.13. Dünya Bankası'nın 2000 – 2005 Döneminde Kredi Verdiği Alan Ve Sektörler (Milyon \$)

ALAN	2000	2001	2003	2004	2005
Ekonomik Yönetim	799.6	895.3	777.8	428.6	594.6
Doğal Kaynak Yönetimi	1,829.40	1,354.60	1,102.60	1,304.60	2,493.80
Finansal ve Özel Sektör Kalkınması	3,368.40	3,940.90	2,882.90	4,176.60	3,862.00
İnsani Kalkınma	1,190.30	1,134.70	3,374.00	3,079.50	2,951.00
Kamu Yönetimi	2,142.50	2,053.70	2,464.10	3,373.90	2,636.40
Hukuk	373.6	410	530.9	503.4	303.8
Tarımsal Kalkınma	1,413.70	1,822.30	1,910.90	1,507.80	2,802.20
Sosyal Kalkınma, Cinsiyet	800.8	1,469.70	1,003.10	1,557.80	1,285.80
Sosyal Güvenlik ve Risk Yönetimi	1,895.00	1,651.00	2,324.50	1,577.00	2,437.60
Ticaret ve Entegrasyon	426.4	1,059.90	566.3	1,212.70	1,079.90
Şehir Kalkınması	1,036.60	1,458.60	1,576.30	1,358.10	1,860.00
TOPLAM	15,276.20	17,250.60	18,513.20	20,079.90	22,307.00
SEKTÖR					
Tarım, Balıkçılık, Ormancılık	837.5	695.5	1,213.20	1,386.10	1,933.60
Eğitim	728.1	1,094.70	2,348.70	1,684.50	1,951.10
Enerji ve Madencilik	1,572.40	1,530.70	1,088.40	966.5	1,822.70
Finans	1,571.60	2,246.30	1,446.30	1,808.90	1,675.10
Sağlık ve Diğer Sosyal Hizmetler	1,491.70	2,521.20	3,442.60	2,997.10	2,216.40
Sanayi ve Ticaret	1,036.70	718.3	796.7	797.9	1,629.40
Bilgi ve Kominikasyon	273.8	216.9	115.3	90.9	190.9
Yasa, Hukuk ve Kamu Yönetimi	4,534.60	3,850.20	3,956.50	4,978.60	5,569.30
Ulaşım	1,717.20	3,105.20	2,727.30	3,777.80	3,138.20
Su, Hijyen ve Selden Korunma	1,512.60	1,271.70	1,378.30	1,591.60	2,180.20
TOPLAM	15,276.20	17,250.60	18,513.20	20,079.90	22,307.00
IBRD'YE AİT OLAN	10,918.60	10,487.00	11,230.70	11,045.40	13,611.00
IDA'YA AİT OLAN	4,357.60	6,763.60	7,282.50	9,034.40	8,696.10

Kaynak: World Development Report, WB, 2005

Çin'in 2001 yılında Dünya Ticaret Örgütü'ne üye olması, küresel ekonominin izlediği yolu değiştiren olaylardan biri olmuştur. Özellikle dünya ticaretine ilişkin rakamlar, bu üyelikten büyük ölçüde etkilenmiş, bol ve ucuz

işgücünün ülke ekonomisinin geneline hakim olduğu Çin, yüksek ihracat ve ithalat rakamlarıyla karşı karşıya kalmış ve dünya ithalat-ihracat rakamları da yükselmiştir. 2000-2008 yılları arasındaki dünya mal ihracatı %5 oranında büyümüş, üretim ise %2.5 artmıştır. Ayrıca Çin gibi gelişmekte olan ülkelerin birçoğu, en yüksek büyüme oranlarını bu dönemde elde etmiştir. Satınalma Gücü Paritesi'ne göre GSYİH'daki artış, 2000-2007 arasında %6 ile gelişmekte olan ülkelere gerçekleşmiştir.

Şekil 2.10. 1970-2007 Arası Gelişmekte Olan Ülkelerde Büyüme

Kaynak: World Development Indicators, 2009

2001 yılında küresel ekonomide gerçekleşen önemli olaylardan biri de, Dünya Ticaret Örgütü'nün Doha Raundu'nun gerçekleştirilmiş olmasıdır. Katar'da gerçekleştirilen raundda, kuruluşun üyelerinin büyük bir kısmının gelişmekte olan ülkelere oluşmasından dolayı, bu ülkelerin ekonomik kalkınmalarına yardımcı olma hedefine yönelmesi belirlenmiştir. Bunun yanı sıra, küresel ekonominin başlıca sorunlarından biri olan küresel çevre tahribatı ve dış ticaret, raundun iki önemli gündem maddesi olmuştur.

2002 yılından itibaren, küreselleşmenin denetlenmesine yönelik politikaların yanı sıra, kriz yaşayan ülkelere kurumsal yönetim, yolsuzlukla

mücadele, esnek işgücü piyasaları oluşturma, Dünya Ticaret Örgütü üyeliği, finansal kural ve standartlar benimseme, ekonomilerin dikkatli bir şekilde sermaye piyasalarına açılmaları, orta yol izlemeyen kur politikaları (ya sabit kur yada tam esnek kur), bağımsız merkez bankaları, enflasyon hedeflemesi, etkin sosyal güvenlik hizmetleri ve yoksullukla savaş alanlarında yeniden yapılandırma çalışmaları da söz konusu olmuştur (Rodrik, 2009: 210) 1994 yılında Meksika, Arjantin ve Türkiye’de, 1997-1999 yılları arasında Güneydoğu Asya ülkeleri, Rusya ve Brezilya’da ve sonrasında da 2000 ve 2001 yıllarında yine Türkiye ve Arjantin’de meydana gelen krizler, bu ülkelerde yapılandırılmaya olan ihtiyacı arttırmış ve 1989 yılında dikkate alınarak dünya ekonomisine yön veren Washington Uzlaşmasına ek olarak yeni prensipler ilave edilmiştir.

Ancak istatistiklerin herkese açık olması ile şeffaflığın artabileceği yönündeki düşüncelerden ötürü, 2005 yılında, IMF’de istatistiki verilere daha fazla önem verilmeye başlanmıştır (IMF Annual Report, 2009 : 73) 2009 yılında, IMF’nin, 2008’nin sonuna kadar olan süreçte, şeffaflığına yönelik yapılan istatistiklerine göre, üye ülkelerin yayım performanslarının attığı görülmüştür. Ülke raporları aracılığıyla edinilen bilgilere göre IMF’nin yayım oranı, %83’lerden %96’lara çıkmıştır.

2.4.3. Uluslararası Para Fonu’nun Ülke Kotaları ve Kredi Sisteminde Yeni Yapılanma

2008 yılının Nisan ayında, IMF, kotalarında da yeniliğe gitmiştir. Yeni kota reformu, eskisine göre daha basit ve anlaşılır bir nitelik taşımaktadır ve GSYİH, açıklılık, çeşitlilik ve rezervler olmak üzere üç değişkeni içermektedir. Rezervler ise, %50, %30, %30, %15, ve %5 oranında ağırlıkları içermektedir. GSYİH değişkeninin %60’ı ise piyasa döviz kurlarından, %40’ı ise PPP döviz kurlarından oluşmaktadır. Kotalardaki reformla, düşük gelirli ülkelerin küresel

ekonomide söz haklarını arttırmak hedeflenmiştir. 2010 yılı verilerine göre bazı gelişmiş ülkelerin mevcut kotaları Tablo 2.14’de görülmektedir. Tablo 2.15 ise ülkelerin IMF içerisinde, fondaki payları doğrultusunda oy kullandığını göstermektedir.

Tablo 2.14. Imf’ye Üye Bazı Ülkelerin Kota ve Oy Hakkı

ÜLKE	KOTA		OY	
	MİLYON SDR	TOPLAMDAKİ %	SAYI	TOPLAMDAKİ %
ABD	161.9	0.07	1,869	0.08
JAPONYA	48.7	0.02	737	0.03
ALMANYA	1,254.70	0.58	12,797	0.58
FRANSA	286.3	0.13	3,113	0.14
BİRLEŞİK KRALLIK	13.5	0.01	385	0.02

Kaynak: www.imf.org, 2010.

Tablo 2.15. Bazı Ülkelerin Imf’deki Payları ile Oyları Arasındaki İlişki

ÜLKE	ÜLKEYE GÖRE OY	TOPLAM OY	FONDAKİ PAY
ABD	371,743	371,743	16.74
JAPONYA	133,378	133,378	6.01
ALMANYA	130,332	130,332	5.87
FRANSA	107,635	107,635	4.85
BİRLEŞİK KRALLIK	107,635	107,635	4.85

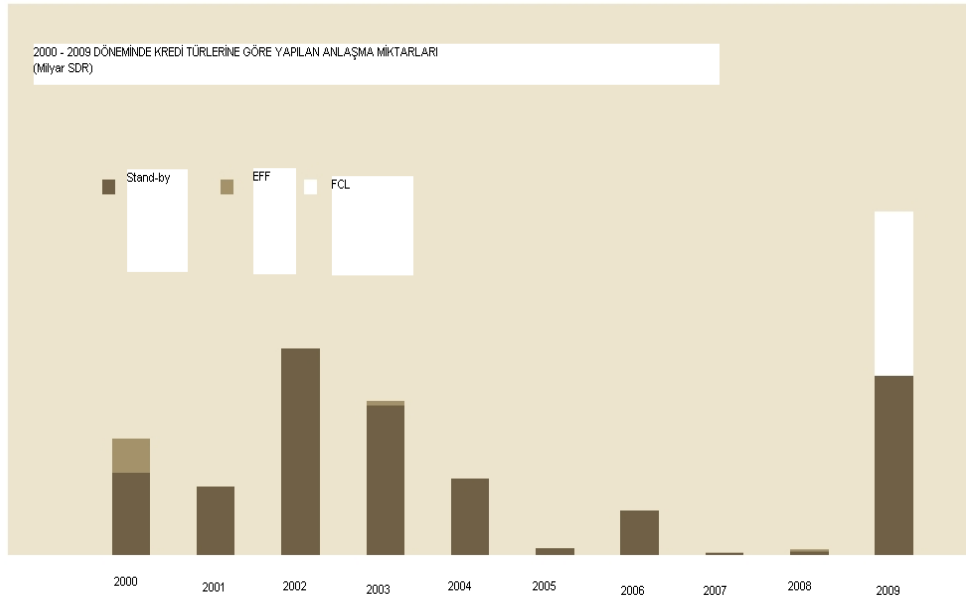
Kaynak: www.imf.org, 2010.

IMF, 2008 yılının Ekim ayında, gözcülük görevine ilişkin olarak dört ekonomik ve operasyonel öncelik belirlemiştir (IMF Annual Report, 2009: 38). Ekonomik öncelikler; 2008 yılında ortaya çıkan finansal krizin reel ekonomi üzerindeki olumsuz etkisini ortadan kaldırmak ve finansal istikrarı sağlamak, ulusal ve dış düzenlemeleri yeniden düzenleyerek, düşük gelirli sermaye ithalatçısı ülkelerin risklere maruz kalmalarını engellemek, dünya mal fiyatlarındaki ani değişimlere uyum sağlamak ve küresel dengesizlikleri azaltmaktır. Operasyonel öncelikler ise, riski önceden tespit edebilmek, finansal

istikrar analizinde uzmanlaşma sağlamak, kuruluş içerisinde çok taraflı bakış açısı geliştirmek ve döviz kurları ile dış istikrar risklerini analiz edebilmektir.

IMF, 2008 yılının Ekim ayında ise, küresel ekonomide en düşük gelirli ülkelere yönelik hedeflerini yenilemiştir (IMF Annual Report, 2009: 50). Yeni hedefler; iç ve dış makroekonomik istikrarı ve borçların sürdürülebilirliğini destekleyen makroekonomik politika ve kurumlara tavsiyelerde bulunmak, uluslararası ticaret ve finans sistemine entegrasyonu arttırarak ekonomik büyüme sağlamak, düzgün bir makroekonomik yönetim ve finansal istikrar için kapasite ve kurum oluşturmada mantıklı reformlar için destek vermek ve tavizli finansal destek sağlamaktır. 2008 yılında yaşanan küresel ekonomik kriz, bu duruma yol açan en önemli etkenlerdendir.

2009 yılında, IMF'nin kredi programları arasına bir yenisi daha eklenmiştir. FCL (Flexible Credit Line – Esnek Kredi Dizisi) adı verilen bu program, küresel ekonomik krizden etkilenen ve sermaye piyasasındaki fonlara ulaşımında riskle karşılaşan ülkelere, kısa dönemli verilen bir kredi olanağıdır. Geri ödeme süresi, 3.5 ila 5 yıl arasında değişmekte olan bu kredi türünün, diğer kredi türlerinden farkı, ülkelerin, belli politika hedeflerini gerçekleştirme gibi bir katı tutuma tabi tutulmamalarıdır. Şekil 2.11'de, 2000-2009 döneminde, IMF'nin ülkelerle yaptığı kredi anlaşmalarının miktarları yer almaktadır.

Şekil 2.11. 2000-2009 Döneminde Kredi Türüne Göre Yapılan Anlaşma Miktarları (Milyar SDR)

IMF, 2010 yılında, bir önceki yıl oluşturmuş olduğu kredi türüne ek olarak, RCF (Rapid Credit Facility- Hızlı Kredi Kolaylığı), SCF (Stand-by Credit Facility- Stand-By Kredi Kolaylığı) ve ECF (Extended Credit Facility- Uzatılmış Kredi Kolaylığı) olmak üzere üç yeni kredi türü daha oluşturulmuştur. Bu yeni kredilerin oluşturulmasındaki amaç, IMF'nin borç verme politikasında reform hareketlerinin başlatılmak istenmesidir. RCF, dışsal bir şok yada doğal afetle karşılaşıldığında, daha üst bir kredi programının gerekli olmadığı durumlarda, ülkelerin karşılaştığı ödemeler bilançosu sorunlarına çözüm bulmak için oluşturulmuştur. ECF ise, PRGF'nin yeni hali olarak, fona, sürdürülebilir program sözleşmesi sağlamak ve uzatılmış ödemeler bilançosu problemleri yaşayan ülkelere de finansal destekte bulunmak için oluşturulmuştur. SCF de diğer taraftan, yükselen piyasalar tarafından sıklıkla kullanılan Stand-by anlaşmasına benzer olarak, kısa vadeli finansal desteğe ihtiyacı olan düşük gelirli ülkelere finansal ve politika anlamında destek vermek amacıyla oluşturulmuştur. IMF, bu kredi olanakları ile, ilk kuruluş

dönemlerinden farklı olarak, düşük gelirli ülkelerin ihtiyaçlarına da yönelmeye başlamak istemiş ve bu alanda ilk adımı atmıştır. IMF'nin 2010 itibariyle aktif olarak kullanılan kredi türleri Tablo 2.16'da yer almaktadır. 1963 yılında oluşturulan CFF, 1997 yılında oluşturulan SRF ve STLF (Short-Term Liquidity Facility- Kısa Dönem Likidite Kolaylığı) ise, işlevlerindeki az yada hiç kullanılmamaları sebebiyle kaldırılmıştır. IMF'nin eski ve yeni kredi türlerinin 1952 yılından 2005 yılına kadar olan dönüşümü ise Tablo 2.17'de yer almaktadır.

Tablo 2.16. 2010 Yılı İtibariyle Imf'nin Aktif Olan Kredi Türleri

KREDİ TÜRÜ	OLUŞTURULMA YILI
STAND-BY	1952
FCL	2009
EFC	1974
ECF	2010
SCF	2010
RCF	2010
ACİL DURUM DESTEK POLİTİKALARI	1962 VE 1995

Kaynak: IMF Annual Report, 2010

Tablo 2.17. 1953-2005 Imf Kredileri Sayısı ve Miktarı

ANLAŞMA SAYISI						ANLAŞMA MİKTARI (Milyon SDR)				
YIL	Stand-By	EFF	SAF	PRGF	TOPLAM	Stand-By	EFF	SAF	PRGF	TOPLAM
1953	2	0	0	0	2	55	0	0	0	55
1954	2	0	0	0	2	63	0	0	0	63
1955	2	0	0	0	2	40	0	0	0	40
1956	2	0	0	0	2	48	0	0	0	48
1957	9	0	0	0	9	1162	0	0	0	1162
1958	11	0	0	0	11	1044	0	0	0	1044
1959	15	0	0	0	15	1057	0	0	0	1057
1960	14	0	0	0	14	364	0	0	0	364
1961	15	0	0	0	15	460	0	0	0	460
1962	24	0	0	0	24	1633	0	0	0	1633
1963	19	0	0	0	19	1531	0	0	0	1531
1964	19	0	0	0	19	2160	0	0	0	2160
1965	19	0	0	0	24	2159	0	0	0	2159
1966	24	0	0	0	24	575	0	0	0	575
1967	25	0	0	0	25	591	0	0	0	591
1968	32	0	0	0	32	2352	0	0	0	2352

1969	26	0	0	0	26	541	0	0	0	541
1970	23	0	0	0	23	2381	0	0	0	2381
1971	18	0	0	0	18	502	0	0	0	502
1972	13	0	0	0	13	314	0	0	0	314
1973	13	0	0	0	13	322	0	0	0	322
1974	15	0	0	0	15	1394	0	0	0	1394
1975	14	0	0	0	14	390	0	0	0	390
1976	18	2	0	0	20	1188	284	0	0	1472
1977	19	1	0	0	20	4680	518	0	0	5198
1978	18	0	0	0	18	1285	0	0	0	1285
1979	14	4	0	0	18	508	1093	0	0	1600
1980	24	4	0	0	28	2479	797	0	0	3277
1981	21	11	0	0	32	5198	5221	0	0	10419
1982	19	5	0	0	24	3106	7908	0	0	11014
1983	27	4	0	0	31	5450	8671	0	0	14121
1984	25	2	0	0	27	4287	95	0	0	4382
1985	24	0	0	0	24	3218	0	0	0	3218
1986	18	1	0	0	19	2123	825	0	0	2948
1987	22	0	10	0	32	4118	0	358	0	4476
1988	14	1	15	0	30	1702	245	670	0	2617
1989	12	1	4	7	24	2956	207	427	955	5445
1990	16	3	3	4	26	3249	7627	37	415	11328
1991	13	2	2	3	20	2786	2338	15	454	5593
1992	21	2	1	5	29	5587	2493	2	743	8826
1993	11	3	1	8	23	1971	1242	49	527	3789
1994	18	2	1	7	28	1381	779	27	1170	3357
1995	17	3	0	11	31	13055	2335	0	1197	16587
1996	19	4	1	8	32	9645	8381	182	1476	19684
1997	11	5	0	12	28	3183	1193	0	911	5287
1998	9	4	0	8	21	27336	3078	0	1738	32152
1999	5	4	0	10	19	14325	14090	0	998	29413
2000	11	4	0	10	25	15706	6582	0	641	22929
2001	11	1	0	14	26	13093	9	0	1249	14333
2002	9	0	0	9	18	39439	0	0	1848	41287
2003	10	2	0	10	22	28597	794	0	1180	30571
2004	5	0	0	10	15	14519	0	0	967	15486
2005	6	0	0	8	14	1188	0	0	525	1713

Kaynak: IMF Annual Report, 2005.

IMF'nin üye ülkelere uymaları konusunda dayattığı politikaların eskiye nazaran daha ağır olan şartları da günümüzde kuruluşun yeni sorumlulukları konusunda bize ayna tutmaktadır. 1990'lı yıllarda yaşanan ekonomik krizler neticesinde IMF de dahil olmak üzere uluslararası kuruluşlar ülkelerin uymalarını bekledikleri kural ve standartlar listesi hazırlamışlardır. Bu kural ve şartlar, mali

şeffaflık, para ve finans politikaları, bankacılığın denetlenmesi, veri dağıtımı, kurumsal yönetim ve yapılanma ve muhasebe standartlarını içermektedir. Çoğunlukla gelişmekte olan ülkelerin ihtiyaçlarıyla uyumsuz bir yapı sergileyen bu şartların yanısıra kuruluşlar genellikle kaynaklara ve idari yeteneklere büyük yatırımlar yapılmasını da şart koşturmaktadırlar.

Yeni yapısal şartların ülkelere sunulması, son dönemlerde, kuruluş bünyesinde borç silme girişimlerini de beraberinde getirmiştir. Şartlarla birlikte kuruluşça ortaya sunulan ve ülkelere avantaj sağladığı ifade edilen borç silme işlemi sayesinde IMF üye ülkelerin politikalarında belirleyici güç olma özelliğın kazanmaktadır çünkü bir ülkenin borçlarının silinebilmesi için IMF'nin o ülkenin ekonomi politikasını onaylaması gerekmekte ve bu da kuruluşa çok büyük bir güç sağlamaktadır.

IMF'nin üye ülkeleri gözetleme görevi de günümüzde farklı bir görünüm sergilemektedir. 1990'lardan itibaren hem IMF hem de Dünya Bankası, ülkelere dış borçlardan kaynaklanan kriz anlarında geçici olarak yol gösteren kuruluşlar olmaktan çıkmışlar, borçlu ülkelerin iç politikalarının gözetim altında tutan sürekli denetim organları haline dönüştürmüşlerdir (Choussudovsky, 1993: 18-22) Geçmişte gözetleme işlemi sadece üye ülkelerin döviz kuru uygulamalarına odaklanırken, günümüzde makroekonomik politikaların değerlendirilmesine ek olarak özel sektörün işleyişı, yasal ve kurumsal reformlar, bankacılık sektörünün yeniden yapılandırılması, finansal reformlar gibi konuları da içermektedir (Öztürk, Çelebioğlu, 2006: 173). Ülke gözetlemesi yanısıra, IMF, son yıllarda küresel ekonomik eğilimleri ve gelişmeleri ve bölgesel gelişmeleri takip etme görevini de üstlenmiştir.

IMF geçmişe, talep yönetimi yanında arz yönetimi üzerinde durur biçimde de politika değişikliğine gitmiştir (Öztürk, 2002: 111) Özellikle 1980'li yılların başından itibaren kuruluş amacından hayli uzaklaşmıştır. Artık işlevi beklenmedik arızı ödemeler dengesi tıkanıklıklarını gidermek amacıyla ülkelere

kredi kullandırmakla sınırlı olmamaktadır. 1948 yılında kotalar ithalatın %16'sı seviyesinde iken 1980'de %3'ün altına düşmüştür (Öztürk, 2002: 112) IMF krizin ortaya çıkardığı olumsuzlukları sanayileşmiş ve azgelişmiş ülkeler arasında dağıtmak yerine yükün tamamını azgelişmiş ülkeler üzerine yüklemek istemiştir. Artık asıl işlevi, alacakların tahsilini güvence altına almak olmuştur. Bir bakıma çokuluslu özel ticari bankaların icra memurluğu işlevini üstlenmiş, borçlu azgelişmiş ülkelerin ekonomi politikalarının belirlenmesi konusunda anahtar duruma gelmiştir.

Dünya Bankası da IMF gibi zaman içerisinde bazı değişimlere maruz kalmıştır. Günümüzde halen yeniden yapılandırmanın kuruluşun çalışmalarının temelini oluşturmaya ve ayrıca sosyal sektör projeleri için kredi, borçtan kurtarma ve yoksulluğu azaltma gibi konularda çalışmalar yapmasına rağmen son yıllarda, geçmişteki rolünden farklı olarak, yoksulluğu azaltmaya odaklanmıştır (Öztürk, Çelebioğlu, 2006: 182) Kuruluş, IMF ile birlikte, 1980'lerden sonra politikalarını sıklıkla AGÜ'lere yöneltmiştir (Albayrak, 2002) Özellikle 1994 yılı ve sonrasında, Dünya Bankası yayımlarında, toplumda refahın yaygınlık derecesi yada yoksulluk kıstasları gibi çok sayıda göstergiyi istatistiklerine ve değerlendirmelerine içererek, küreselleşmenin insani boyutuna önem vermeye özen göstermiştir (Kazgan, 2009: 134). Ancak şekilsel olarak bu tür uygulamalara yönelen Dünya Bankası'nın pratikte nasıl bir yol izlediği soru işaretleriyle doludur.

Son yıllarda teknoloji ve bilgi alanında kendisini belirgin bir şekilde gösteren küreselleşme, Dünya Ticaret Örgütü'nün yapısı ve çalışma biçimini de etkilemiştir. Zaman içerisinde kuruluşun üye sayısı artış göstermiş ve bu da çözülmesi gereken sorun sayısının da artmasını beraberinde getirmiş. Kuruluşla birlikte ayrıca dünya ticaretindeki kota, vergi indirimleri gibi sınırlamaların zamanla daha da çok ortadan kalkması ülkelerin daha serbest bir ortamda ticaret yapmaları fırsatını doğurmuştur. Artan rekabetle birlikte mal ve hizmet fiyatlarında düşüşler yaşanmıştır. Bu durum ise dünya genelinde en çok

tüketicileri olumlu yönde etkilemiştir. Çünkü artan rekabetle birlikte fiyatlar düşmüştür.

Dünya Ticaret Örgütü'ne bakıldığında anlaşmazlıkların çözümüne ilişkin davaların da eskisi gibi çok olmadığı dikkat çekmektedir (Deardorff, 2008: 18) Kuruluş 15-20 yıldır ülkelerin arasında çıkan muhtemel sorunlarda anlaşmazlıkların halli mekanizmasını kullanmaktayken günümüzde ülkelerin sorunlarını kendi aralarında halletmesi, bu mekanizmaya olan ihtiyacı da azaltmış gibi görünmektedir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ULUSLARARASI EKONOMİK KURULUŞLARA YÖNELİK YAPILAN BAŞLICA ELEŞTİRİLER VE KÜRESEL EKONOMİDE OLUŞTURULABİLECEK YENİ ULUSLARARASI EKONOMİK KURULUŞLARA İLİŞKİN DEĞERLENDİRMELER

3.1. ULUSLARARASI EKONOMİK KURULUŞLARA YÖNELİK YAPILAN BAŞLICA ELEŞTİRİLER

Önceki bölümlerde de belirtildiği üzere, IMF, Dünya Bankası ve Dünya Ticaret Örgütü olmak üzere üç uluslararası ekonomik kuruluş, kurulduklarından bu yana, birtakım değişiklikler geçirerek günümüze kadar gelmişlerdir ve halen aktif bir şekilde faaliyetlerine devam etmektedirler. Ancak, bu kuruluşların zaman içerisinde değişime uğramaları ve küresel ekonomiyi etkileyecek önemli noktalarda tıkanıklıklarla karşılaşmaları, kuruluşların küresel ekonomideki etkinliğine ve yeterliliğine yönelik olan düşüncelerin zamanla yön değiştirmesine yol açmış ve kuruluşlara olan ihtiyacın sorgulanması sonucunu doğurmuştur.

3.1.1. Uluslararası Ekonomik Kuruluşların Politikalarına Yönelik Yapılan Eleştiriler

Uluslararası ekonomik kuruluşlara yönelik yapılan eleştirilerden ilkinin, kuruluşun politikaları ve bu politikaların meydana getirdiği tutarsızlık teşkil etmektedir.

IMF, piyasaların belli başarısızlıklarını düzeltmek için kurulmuş olan bir kuruluş olmasına rağmen, son yıllarda piyasaların üstünlüğünü savunan bir kuruluş haline gelmiştir. Ülkeler üzerinde, ekonomiyi canlandırmak için

harcamaları arttırmak, vergileri azaltmak yada faizleri düşürmek gibi daha genişlemeci ekonomi politikaları izlemeleri için uluslararası bir baskı uygulamak gerektiği inancına dayanarak kurulmuşken, bugün IMF, ancak açıkları kapama, vergileri arttırma yada döviz oranlarını yükseltme gibi ekonomide küçülmeye yol açacak politikaları benimseyen ülkelere fon sağlamaktadır. IMF'nin, piyasaların başarısızlıklarını ve devletlerin iş sahası yaratmadaki rolünü vurgulayan Keynesci çıkışı, yeni dünya düzeninin başladığı 1980'lerde yerini, gelişmekte olan ülkeler için "doğru" politikalar üzerine, IMF, Dünya Bankası ve ABD Hazinesi arasında varılan bir anlaşmanın, ekonomik kalkınma ve istikrara bambaşka bir bakış getiren yeni Washington Uzlaşması'nın bir parçası olan serbest piyasa mantrasına bırakmıştır.

IMF'nin zamanla daraltmacı politikalar izlemesi sonucu bir ülkenin zayıflaması da, çöküşün bir ülkeden diğerine yayılmasına neden olmuştur. 1997 yılında Güneydoğu Asya ülkelerinde yaşanan kriz, bu çöküşe verilebilecek en belirgin örneklerdendir. IMF, kriz döneminde Güneydoğu Asya ülkelerine daraltmacı politikalar önermiş, ancak beklenenin aksine, ithalat ve rezervler azalmıştır. Stiglitz'e göre IMF, Güneydoğu Asya krizinde, hastalıktan çok belirtiyi iyileştirmiştir. Kuruluş, kriz öncesi dönemde ise, Güneydoğu Asya ülkelerinden biri olan Tayland'a, ilk olarak, spekülatif sıcak para girişini desteklemiş, ancak bu durum daha sonra ülkenin krize sürüklenmesine yol açmıştır.

2002 yılında Arjantin'de vuku bulan krizde de, ülke, ekonomisini canlandırabilmek için, harcamalarını arttırıp vergileri indirerek genişlemeci maliye politikası izlemek istemiş, ancak IMF'nin daraltmacı politikalar konusunda ısrarlı olması, ülkenin başarısız olmasına sebep olmuştur. Diğer yandan, Kore'de patlak veren krizin, para politikası ile hiçbir ilişkisi olmamasına rağmen, IMF ülkeden, merkez bankasını bağımsızlaştırmasını istemiş ancak önerilen çözüm, ülkenin, sağlıklı bir şekilde krizden çıkmasını sağlayamamıştır.

1998 yılında Rusya’da patlak veren krizde de IMF, Rusya’ya döviz kurunu yükseltmesi için kredi vermiş ve hızlı bir şekilde özelleştirme yapmasını istemiş, ancak bu politikalar, krizden çıkışta başarılı olamamıştır. IMF’nin kısa vadede çözüm sunan politikaları, uzun vadede ülkelerin daha zor durumlarla karşı karşıya kalmasına sebep olmuştur. Ongun’a göre, IMF’nin tasarruf politikaları, en korumasız ve örgütsüz halk kesimlerinin sıkıntılarını arttırırken, kriz derinleştirici niteliklere sahip piyasa hassasiyetleri ve oynaklıklarıyla (volatility) mücadelede yetersiz kalmaktadır (Ongun, 2002: 39).

IMF’ye, politikaları ile ilgili olarak yapılan eleştirilerden ikincisi, kuruluşun ülkelere tek tip politikalar uygulatmasıdır; IMF, üye ülkelerin sayısının çokluğu sebebiyle her ülkenin ekonomik yapısını aynı derecede bilemediğinden, ülkelere aynı tip politika önerilerinde bulunmaktadır. Doğu Asya ülkelerinin borç seviyeleri yüksekken Latin Amerika ülkelerinin düşük olması yada Latin Amerika’daki sendikal yapının Güneydoğu Asya ülkelerinden daha gelişmiş olması, kuruluşun politikalarında herhangi bir değişime yol açmamakta ve farklı ekonomik yapıdaki iki bölgeye de aynı politika olanakları sunulmaktadır; kısacası "tek reçete" uygulanmaktadır. Ancak bazı ülkeler, kuruluş tarafından sunulan bu politika önerilerini ülke ekonomileri açısından faydalı bulmayarak uygulamama yoluna gitmektedirler. Bu ülkelerden biri Polonya olmuştur. Ülke, IMF’nin enflasyona odaklı politikasını, faiz oranları ile döviz kurlarını yükselttiği gerekçesi ile, kabul etmemiş, maaşları enflasyona göre ayarlayarak işsizliğin yükselmesine izin vermemiştir.

IMF’nin, politikalarındaki tutarsızlık ve tek tip politikalarının yanısıra, eleştirilere maruz kaldığı bir diğer nokta da, politika yapıcılarının akademisyenlerden değil ekonomistlerden oluşmasıdır. Akademisyenler, tarihteki çeşitli iktisadi kuramları baz alarak politika önerilerinde bulunurken, ekonomistler, ekonomik gündeme göre yöneticilerin kendi düşüncelerinin ağır bastığı kararların alınmasına yol açmaktadır. Bu da, IMF’nin, iktisadi sebep-

sonuç ilişkilerinden yoksun olan politikaları yürürlüğe sokmasına neden olmaktadır.

3.1.2. Uluslararası Ekonomik Kuruluşların Yapısal Uyum Programlarına ve Koşulluluğa Yönelik Yapılan Eleştiriler

IMF'nin kuruluş tarihinden bu yana, en temel hedeflerinden biri yapısal reformlar olmuştur. Ülkenin üretken kapasitesini arttıran, yada kaynakların etkin kullanımını sağlayan düzenlemeler (Esen, 2002: 3) anlamına gelen yapısal reformlar, yapısal programların uygulanması sonucunu doğurmuştur.

IMF, uyguladığı yapısal programları iki gruba ayırmaktadır; makroekonomik politika araçlarının işlevselliğini arttırıcı ve makroekonomik istikrarın sağlanmasını kolaylaştırıcı düzenlemeler (vergi yapısı ve idaresinde yapılacak iyileştirmeler yada döviz kuru sisteminde yapılacak düzenlemeler gibi) ve ekonominin etkinliği ile esnekliğini arttırıp büyümeyi kolaylaştırıcı, enerji, tarım gibi belirli sektörlerde fiyatlama politikalarındaki değişikliklerle ilgili, işgücü ve finansal piyasalardaki düzenlemeler. IMF'nin bu hedefleri doğrultusunda uyguladığı yapısal uyum programları, hükümetin sağlık, eğitim ve toplumsal refah harcamalarını ciddi bir biçimde azaltan, devlet teşebbüslerini özelleştiren, devalüasyonu teşvik eden, ithalatın serbest bırakılmasını sağlayarak yabancı yatırımlar önündeki kısıtlamaları kaldıran, ücretleri düşürerek işçileri koruyan mekanizmaları ortadan kaldıran bir nitelik taşımaktadır. Danaher'e göre refahın ve sefaletin dağıtımı piyasa güçlerinin elindedir ve bu şekilde devam ederse eşitsizlik daha da artacaktır çünkü piyasalar, doğaları gereği malları parası olanlara verecek ve parası olmayanlardan da esirgeyecektir (Danaher, 2001: 35). Böylelikle küresel eşitsizliklerde ani bir artış yaşanacaktır. Bu noktada, birçok nedenden ötürü piyasalar çoğu zaman kendi kendini ayarlayamadığı ve

patlamalarla düşüşler yaşandığı için ekonomik istikrar sağlayamamaktadır ve devlete bu bağlamda önemli roller düşmektedir (Stiglitz, 2006: 248).

1970’li ve 1980 yıllarda, IMF’nin ülkelere talep yönlü ve deflasyonu çözmeyi hedefleyen politikalar önererek gelir dağılımını göz ardı etmesi, IMF’nin yapısal reformlar oluşturmaya yol açmış ve bu reformlarla programların arz yönü tamamlanmaya çalışılmıştır. Bunun yanısıra, 1990’lı yılların başında eski sosyalist ülkelerin yaşadıkları dönüşüm ile birlikte kurulmasına çalışılan piyasa mekanizması ve yapısal programlar için IMF’nin destek ve kredi vermesi yapısal koşulların oluşturulmasını hızlandırmıştır. IMF’nin makroekonomik performansın büyük ölçüde yapısal koşullara bağlı olduğuna inanması ve bu çerçevede düşük gelirli ülkelere destek sağlamak istemesi ancak bu ülkelerde gerekli ekonomik yapının yeterince varolmaması ve bu yüzden de IMF programlarının tamamlanma oranının düşük olması yapısal koşulların iyileştirilmesi yönünde büyük çabaların ortaya çıkmasına yol açmıştır.

IMF’nin, uyguladığı yapısal uyum programlarının sayısını gitgide arttırması ancak elde edilen sonuçlarla bu programların farklı kutuplara doğru yol alması, programların başarılarına yönelik soru işaretlerinin ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Üye ülkelere uygulanan şartlar ve koşulların sorgulanmaya başlanması iktisatçılar ve toplumbilimciler tarafından bazı eleştirilerin gün ışığına çıkması sürecini hızlandırmıştır. 1980’li yıllarda özellikle döviz kuru ve dış ticaret sektörlerinde dağılan koşulların en çok eleştirildiği noktalardan biri uygulanması önerilen politikaların maliyetli olduğu yönündeki iddialardır. IMF’nin gelişmekte olan ülkelerin yapısal sorunlarına bakışının abartılı ve önerilen çözümlerin zamansız olması, yapısal politika yelpazesi genişledikçe kendisiyle ilgili olmayan alanlarda öneride bulunmaya başlaması ve birçok gelişmekte olan ülkenin yapısal reformlar olmadan da hızlı büyüme seviyelerini yakalaması da kurumun bazı noktalarda başarısız kalıp eleştiriye maruz kalmasına neden olmuştur (Esen, 2002: 5) Bu sayılanlara ek olarak IMF’nin hukukî çerçevesinin, özellikle

stand-by anlaşmalarının yapısal koşullara bağlanmasına çok kolay izin vermediği de kaçınılmaz bir gerçektir.

Koşulluluk, IMF ve Dünya Bankası'nda olduğu gibi, Dünya Ticaret Örgütü açısından da önemli bir kavramdır. Dünya Ticaret Örgütü'ne aday olacak bir ülkenin tarife uygulamalarını yükseltmemesi, kota uygulamalarına başvurmaması, yerli – yabancı mal ve hizmetler arasında ayrımcılık yapmaması, en çok kayırlan ülke kuralı gereği tüm ülkelere aynı tarifeleri uygulaması, ticaret politikalarını şeffaflaştırması, yerli piyasalarını Dünya Ticaret Örgütü koşullarına göre koruması, serbest rekabet şartlarını oluşturması, ticari problemlerini karşılıklı görüşmeler yoluyla çözmesi ve değişik görünmez engeller uygulamasına başvurmaması gerekmektedir (Bulut, 2007: 61) Üye ülkeler, dayatılan bu koşulları yerine getirmek için çaba göstermekte ve üyelik için ellerinden gelen herşeyi yapmaya çalışmaktadırlar. Ancak bu bile kuruluşça dayatılacak yeni politika önerilerinin ve şartların önüne geçememektedir. Ayrıca, Dünya Ticaret Örgütü'nün gümrük değerlemesi, temizlik ve bitki sağlığı önlemleri (SPS) ve fikri mülkiyet haklarına (TRIPs) ilişkin anlaşmalarının şartlarının gelişmekte olan ülkeler tarafından uygulamaya sokulması bu ülkelere yüksek mali külfetleri de beraberinde getirmektedir. Son verilere göre anlaşma unsurlarının uygulanması 150 milyon dolara kadar mal olabilmektedir – ki bu tutar Dünya Bankası'ndan Michael Finger'e göre birçok azgelişmiş ülkenin yıllık kalkınma bütçesine eşittir.

3.1.3. Uluslararası Ekonomik Kuruluşların Antidemokratik Yapısına Yönelik Yapılan Eleştiriler

Önceki bölümlerde de belirtildiği üzere, IMF ve Dünya Bankası'na üye ülkelerin oy hakkı, kotalarıyla doğrudan ilintilidir; bir ülkenin kotası ne kadar fazla ise, o ülke küresel ekonomide o kadar söz sahibidir. İlk kuruluşundan bu yana,

IMF ve Dünya Bankası'nda en yüksek kotaya sahip olan ABD, kuruluş içinde en yüksek kotaya sahip olarak bu özelliği yıllardır kaybetmemiştir. Ülke, savaş sonrasında kurulması kararlaştırılan IMF ve Dünya Bankası'nın lider ülkesi pozisyonuna kavuşmuş ve bu liderlik ona kendi kararlarını uygulamaya sokmasına yol açmıştır – ki IMF'nin ana sözleşmesinde ABD ve birkaç sanayileşmiş ülkenin söz sahibi olduğu açık seçik ortaya konmuştur (Sönmez, 2005: 307) ABD'nin küresel ekonomideki bu konumu, kararların eşitsiz bir şekilde alınmasına yol açarak küresel ekonomide antidemokratik bir ortamın yaratılmasına neden olmuştur.

Dünya Ticaret Örgütü ise, IMF ve Dünya Bankası'ndan farklı olarak, her ülkenin eşit oy hakkına sahip olduğu uluslararası bir kuruluştur. Ancak, bu bile kuruluşun antidemokratik olmasını engelleyememiştir. Dünya Ticaret Örgütü'nü savunanlar, kuruluşun demokratik olup olmaması ile ilgili olarak, görüşmelerin üye ülkelerin temsilcileri arasında gerçekleştiğini, çünkü bunun bağımsız devletlerin örgütü olduğu ve bu ülkelerin temsilcilerinin göz önünde yapmamayı tercih ettiği şeklinde bir cevap vermektedirler. Ama her hükümetin yapısına bağlı olarak, imzacı ülkeler, üstüne imza koydukları anlaşmaları savunmak amacıyla, etkilenen gruplar ve sivil toplum örgütleriyle yüzleşmek durumundadır. Dünya Ticaret Örgütü teorik olarak demokratik olsa da uluslararası ticarete ilişkin kurallar, en büyük pazarları olan ülkeler tarafından dikte edildiği için demokratik yapı aksamaktadır çünkü her ülke Dünya Ticaret Örgütü'ne katılmadan önce ABD ve ticaretle uğraşan diğer önemli ortaklarla ikili anlaşma imzalamak zorundadır. Bu duruma örnek olarak Çin ve Vietnam gibi ülkeler verilebilir. Dünyanın en büyük ikinci ticaret yapan ülkesi olarak ortaya çıkan Çin, 1999 yılında, kuruluşca verilen en çok tercih edilen ülke statüsünü alıncaya kadar, Dünya Ticaret Örgütü'nün dışında beklemek zorunda kalmıştır. Vietnam'ın Dünya Ticaret Örgütü'ne katılma umudu ise, Amerikalı görüşmeciler ödün konusunda baskı yaptığı sürece sürekli olarak ertelenmiş ve ancak tüm talepler karşılandığında, örgütün 150. Üyesi olarak 08.11.2006 tarihinde üyeliğe kabul

edilmiştir. Küreselleşmenin olumlu etkileri ile karşılaşan Vietnam, Dünya Ticaret Örgütü'ne üye olabilmek için olabilecek tüm muhtemel sıkıntılara katlanmıştır.

3.1.4. Uluslararası Ekonomik Kuruluşların Küresel Çevre Tahribatı Konusundaki Eleştiriler

Küresel ekonomiye yön veren uluslararası ekonomik kuruluşlar, küresel ekonomide istikrar sağlamaya çalışırken, negatif bir dışsallık olarak çevre tahribatını da beraberinde getirmiştir.

Küresel çevre tahribatına en belirgin şekilde sebep olan uluslararası ekonomik kuruluş, Dünya Ticaret Örgütü olmuştur. Dünya genelinde, 1980'lerden itibaren artan uluslararası ticaret, balıkçılığın artmasına, ormanların yok olmasına ve kirlilik yaratan sanayilerin gelişmekte olan ülkelere doğru genişlemesine neden olmuştur. Birleşmiş Milletler Tarım ve Gıda Örgütü'nün 2005 yılının Kasım ayında hazırladığı bir raporda, her yıl dünyanın yaklaşık 72 milyon dönüm - Panama ve Sierra Leone'nin alanı kadar – ormanın, ağaçların yok edilmesi nedeniyle kaybedildiğini belirtmektedir. Küreselleşme, dünya çapındaki orman örtüsünün kaybına yol açan birçok gücün hem kanalı hem de hızlandırıcısı olarak görev yapmaktadır. Kısaca küreselleşme, ticareti teşvik ederek, tüketimi teşvik etmekte, bu da dünya çapında daha fazla ağaç kesilmesine neden olmaktadır. Hem yerel hem de küresel düzeyde, koruyuculuğu ve ağaçlandırmayı yönetememek, ormansızlaşma konusunda aynı derecede sorumluluk taşımaktadır.

Dünya Ticaret Örgütü'nün küresel çevre tahribatına yönelik en iyi örneklerinden biri Çin'dir. Çin gıda konusundaki artan ihtiyacını, giderek daha fazla diğer ülkelerden sağlamaya çalışmaktadır. Bu, Çinlilerin artan soya talebini karşılayarak para kazanma fırsatından yararlanmak isteyen Brezilyalı çiftçiler için çok iyi bir haberdır. Çevreci Greenpeace kuruluşu, son yıllarda yaklaşık 10

milyon dönüm tropik ormanın, soya ekmek üzere temizlendiğini tahmin etmektedir (Chanda, 2009: 309) Brezilya ayrıca, Avrupa'nın sübvansede edilen sığırlarına yem olarak çok talep edilen soyanın ihracatını da arttırabilmektedir. Greenpeace, bakir ormanların çiftçiler tarafından temizlenmesiyle başlayan ve doğrudan, İngiltere ve Avrupa'daki fast-food restoranlarında satılan tavuk parçalarına giden 7,000 km'lik bir zincir olduğunu iddia etmekte ve İngilizlerin Brezilya'dan soya hayvan yemi ithal etmesinin "orman suçu" ile aynı değerde olduğunu belirtmektedir.

3.1.5. Uluslararası Ekonomik Kuruluşların Hız ve Sıralama Unsurlarına Yönelik Eleştiriler

Uluslararası ekonomik kuruluşların, hız ve sıralama unsurlarının önemi, kuruluşlarca yapılan raporlarda kendini göstermektedir. Çünkü IMF ve Dünya Bankası, kendilerinden kredi kullanan ülkelerin, konuyla ilgili olabilecek herşeyi rapor etmekle sorumlu olduklarını düşünmekte ve bir ülkenin bunu yerine getirmemesinin, hareketin mantıklı olup olmaması önemsenmeden, programın askıya alınması için bir gerekçe olduğunu kabul etmektedir. Hızlı raporlama tekniği ise, ülkelerin bazı şeyleri raporlarken hatalar yapmasına ve bazı noktaların atlanmasına sebep olmakta ve bu hatalar uygulanacak politikalar konusunda IMF'nin yanlış bilgilendirilmesi ve yönlendirmesi sonucunu doğurmaktadır.

3.1.6. Uluslararası Ekonomik Kuruluşların, Ülkelerin Kendi Kurum ve Kalkınma Önceliklerini Engellediğine Yönelik Eleştiriler

Günümüz dış ticaret rejimi karşıtları dış ticaretin "aşağı doğru bir yarış" başlattığını, ülkelerin, çevrenin, emeğin ve tüketicilerin korunması konusunda en

alt düzeye yaklaştıklarını ifade etmektedirler. Diğer taraftan, dış ticareti savunanlar ise, dış ticaretin ulusal standartları erozyona uğrattığına ilişkin çok az kanıt bulunduğunu öne sürerek buna karşı çıkmaktadırlar

Gelişmekte olan ülkeler, bugünkü dış ticaret yasalarının çok müdahaleci olduğundan ve kalkınmaya yönelik politikalara çok az alan bıraktığından yakınmaktadır. Dünya Ticaret Örgütü savunucuları buna verdikleri yanıtta, söz konusu kanıtların aksi taktirde kaynak israfına yol açacak ve kalkınmaya engel olacak zararlı politikaları dizginlemek konusunda yararlı bir disiplin sunduğunu söylemektedirler (Rodrik, 2009 : 239).

Böyle bir sorunun üstesinden gelmenin yollarından biri, dış ticaretin genel bir halk desteği alan yerel uygulamaları gözle görünür biçimde sarsması halinde ülkelerin bu alanlardaki ulusal standartları ve politikaları gerekirse piyasa erişimini kısıtlayarak veya Dünya Ticaret Örgütü yükümlülüklerini askıya alarak destekleyebileceklerini kabul etmektir. Örneğin, bu teknolojik kapasiteyi canlandırmayı amaçlayan genel destek gören bir kalkınma stratejisinin parçası olduğunda, yoksul ülkelerin endüstriyel faaliyetleri (ve dolaylı olarak da ihracatlarını) sübvansetmelerine izin verilebilir. Bu yaklaşım, uluslararası ticaret sistemini kalkınma programlarının yerel olarak sahiplenilmesi hedefiyle daha uyumlu hale getirecektir. Bu tür ithalat ülkedeki çalışma koşullarını kötüleştirdiğinde, gelişmiş ülkeler işçi hakları uygulamalarının zayıf olduğu ülkelere gelen ithal mallara karşı geçici korunma arayışına girebilmektedirler.

3.1.7. Dünya Ticaret Örgütü'nün Fikri Mülkiyet Haklarının Adaletsizliğine Yönelik Eleştiriler

Dünya Ticaret Örgütü'ne yapılan eleştirilerden en önemlilerinden biri, mülkiyet haklarını, çoğu zaman zayıf ve yoksul ülkelerin zararına olmak üzere, şiddetle savunmalarıdır (Chanda, 2009: 311). Küreselleşmenin bu eski konusu,

münhasır ürünleri ve teknoloji sahiplerini, bunlara sahip olmayanlarla karşı karşıya getirmiştir. Örneğin Çin'in ipekböceği yumurtalarından kahve çekirdeğine, kauçuk tohumlarından tekstil makinası tasarımına kadar, fikri mülkiyet hakları, uzun zamandan beri kemikleşmiş bir anlaşmazlık konusu olmuştur. İleri teknoloji ve ilaç şirketlerinin yoğun araştırma ve geliştirme çalışmalarıyla ve yatırımlarıyla riskler de artmış ve sonuçta ortaya çıkan savaşlar daha da şiddetli hale gelmiştir. Ancak Dünya Ticaret Örgütü'nün fikri mülkiyet haklarını güçlendirmesi geliştirmekte olan ülkelerin fikri mülkiyet haklarına erişmesini daha da zorlaştırmakta ve bu durumda şartların eşit olmasını engellemektedir .

3.2. KÜRESEL EKONOMİDE OLUŞTURULABİLECEK YENİ ULUSLARARASI EKONOMİK KURULUŞLARA İLİŞKİN DEĞERLENDİRMELER

IMF, Dünya Bankası ve Dünya Ticaret Örgütü'nün, kuruluşlarından bu yana ortak amaçları, en genel ifadeyle, küresel ekonomik istikrarı sağlayarak dünya refahının artışına katkıda bulunmak olmuştur. Ancak, özellikle 1980'li yıllarda küresel ekonomide yaşanan değişimler, bu kuruluşların bazı alanlarda yetersiz kalmasına yol açmış ve hedeflerindeki sapmalar, kuruluşların, ana çizgide ilerlemesinin önüne engeller çıkarmıştır. Kuruluşlarla ilgili eleştiriler başlıca şu noktalarda toplanmaktadır:

- Kuruluşlar dünya ekonomisine müdahalede ideolojik davranmaktadırlar. Sosyal devlet ilkesi ve sosyal politikalar gözardı edilirken, finansal ve ticari kaygılar öne çıkarılmaktadır. Yoksulluk, işsizlik, çevrenin korunması gibi sosyal amaçlar kuruluşların politikalarında önceliğe sahip değildir.

- Kuruluşların yönetimi ABD hegemonyasından çıkarılmalıdır. Kuruluşlar tüm ortakların eşit katkısıyla yönetilmeli, demokratik ve şeffaf bir yönetim anlayışı egemen olmalıdır.
- Özellikle IMF politikaları deneme yanılma yöntemiyle uygulanmakta, iktisat biliminin doğruları çoğu zaman gözardı edilmekte ve genel geçer politikalar uygulanmamaktadır. Ülkeler, krizlerin çözümünde adeta birer laboratuvar gibi kabul edilmektedir
- Uluslararası yardımlarda "koşulluluk" ilkesi yarardan çok zarar getirmektedir. Koşulluluk yerine "seçicilik" ilkesi uygulamaya konmalıdır.

Belirttiğimiz bu olumsuzluklar sonucunda tüm dünyada uzun bir süreden beri bu kuruluşların politikalarına dönük ciddi protestolar gerçekleşmektedir. Christophe Aguiton, küreselleşmeye ve dolayısıyla da uluslararası ekonomik kuruluşlara olan bu tepki ve protestoları, üç kategoride değerlendirmektedir; üçüncü dünya ülkelerinin dış borçlarının sıfırlanması ya da uluslararası para hareketlerinde finansal spekülasyonların önüne geçilebilmesi amacıyla Tobin vergisi uygulanması gibi konularda yürütülmekte olan kampanyalar; Seattle, Washington D.C., Prag, Melbourne, Nice, Buenos Aires ve Quebec'te karşımıza çıkan kitlesel inisiyatifler; Bangkok, Cenova, Porto Alegre kentlerinde oluşturulan inisiyatiflerdir (Pakhuy, 2005: 55). Ayrıca, büyük kampanyalarla bağlantılı olarak gerçekleştirilen kitlesel gösteriler de - Seattle'da Dünya Ticaret Örgütü'ne karşı düzenlenen gösteriler, Washington D.C. ve Prag'da Dünya Bankası ve IMF'ye karşı gerçekleştirilen gösteriler gibi – bu alanda dikkat çekicidir. 2002 yılında toplanan Dünya Sosyal Forumu ile 2003 yılında düzenlenen Asya Sosyal Forumu da, bu kuruluşlara yönelik protestolardandır. Green Peace ve Friends of the Earth gibi kuruluşlar, Dünya Ticaret Örgütü'ne karşı protestolar düzenlemekle birlikte, 1999 ve 2001 yıllarında sırasıyla Seattle ve Katar'da, Dünya Ticaret Örgütü'ne yönelik ciddi başkaldırıışlar söz konusu olmuştur.

Bu uluslararası ekonomik kuruluşlara karşı örgütlenme sürecinde, konferanslar da önemli bir yere sahip olmuştur. 2000 yılının Ekim ayında, Güney Kore'nin başkenti Seul'da yapılan Avrupa Doğu Asya Zirvesi ile birlikte düzenlenen konferans, Bangkok, Cenova ve Porto Alegre'de düzenlenen uluslararası konferanslar, 2000 yılının Kasım ayında Fransa'nın Marsilya ilinde düzenlenen AB – Akdeniz ülkeleri arasındaki zirve ile birlikte düzenlenen konferanslar, bu ülkelerdeki muhalif hareketlerin ve gösterilerin gerçekleşmesini de beraberinde getirmiştir.

Protesto ve konferanslar şeklinde, dünya çapında ortaya çıkan tepkiler dikkate alındığında, adı geçen uluslararası ekonomik kuruluşların, küresel ekonomi genelinde ekonomik istikrarı sağlamada bazı aksaklıklara yol açtığı, yadsınamaz bir gerçektir. Bu noktada ise, karşımıza önemli bir soru çıkmaktadır: Bu kuruluşlar yeni reformlarla faaliyetlerine kaldıkları yerden devam mı etmelidir yoksa tamamen ortadan kaldırılarak yerlerine yeni alternatif kuruluşlar mı oluşturulmalıdır? Bu soru çerçevesinde, bazı iktisatçılar ve politika bilimcileri, kuruluşların, yapılacak yeni reformlarla yeni dünya düzenine uyum sağlayan demokratik kuruluşlar haline dönüşeceklerini savunurlarken, diğerleri de bu kuruluşların çalışmalarına tamamen son verilmesi ve yerlerine yeni kuruluşların oluşturulması gerekliliği konusunda ısrar etmektedirler.

İlk olarak, mevcut uluslararası ekonomik kuruluşlara yönelik reform hareketlerine bakılması uygun olacaktır. Bu hareketlerden ilki, bu kuruluşları çıkarlardan ve ideolojilerden arındırmak olmalıdır. IMF'nin düşünüş sistemine finansal çıkarlar hakimken, Dünya Ticaret Örgütü'nün düşünüş sistemine ise ticari çıkarlar hakimdir ve IMF yoksul insanlara ilişkin meselelere önem vermezken Dünya Ticaret Örgütü de ticareti herşeyin üstünde tutmaktadır. Kuruluşların bünyesinde yer alan pek çok dış ticaret ve maliye bakanı ve bazı politik liderler, dış ticaretin serbestleştirilmesi ve sermaye piyasalarının liberalleştirilmesinin herkes için fayda sağlayacağını ifade etmekte, Merkez Bankası başkanları güne yoksulluk istatistikleri konusunda endişelenerek

başlayacağı yerde enflasyon istatistikleri konusunda endişelenerek başlamaktadırlar (Stiglitz, 2006: 243) Genel çıkarları düşünmeden özel çıkarlar konusunda kaygı duyulması, bu kuruluşların uluslararası olmaktan çıkıp, belli çıkar gruplarının tekelinde olmasına yol açmaktadır. Oysa uluslararası finansal çıkarlar gözetildiğinde her ülke eşit derecede düşünülmeli ve kişiye ve belli ülkelere hizmet eden bir kuruluş yaratmaktan uzak durulmalıdır.

Uluslararası ekonomik kuruluşlara yönelik yapılması gereken ikinci reform hareketi, bu kuruluşları tek bir hakim ülke gücünden kurtarıp demokratik bir yapıya kavuşturmak olmalıdır. IMF kurulduğunda, piyasaların çoğu zaman iyi çalışmadığı, işsizliklere yol açabildiği ve ülkelerin kendi ekonomilerini düzeltmelerine yardımcı olacak fonları sağlamayı becerebilmeyeceği bilincine dayanmaktaydı ve ekonomik istikrarı sağlamak için küresel düzeyde bir kolektif faaliyete ihtiyaç olduğu inancına dayanarak kurulmuştu. Dünya çapında vergi mükelleflerinin ödedikleri paralarla kurulan ve bir kamu kuruluşu olan bu kuruluş bu özelliğini belli etmekte ne yazık ki pasif kalmaktadır. Bunun en iyi göstergesi de, kendisini finanse eden vatandaşlara ve yaşamlarını etkilediği insanlara değil, devletlerin maliye bakanlıklarına ve merkez bakanlıklarına rapor veriyor olmasıdır. IMF ve Dünya Bankası ülkelere kalkınma ve geçiş sorunlarıyla ilgili alternatif görüşler sunabilir ve demokratik işleyişi güçlendirebilirler ancak her iki kuruluş da dünya üzerinde en gelişmiş yedi sanayi ülkesi ve özellikle de bu devletlerin hazine ve maliye bakanlarının ortak istekleriyle yönetildiklerinden alternatif stratejiler hakkında demokratik tartışmalar istedikleri en son şey olmaktadır. Dolayısıyla küreselleşme gerektiği gibi adil bir şekilde kendilerini etkileyen politikalarla ilgili bütün ülkelere söz hakkı verilerek yürütüldüğünde, hem sürekli ve daha kalıcı bir büyüme sağlanabilmekte, hem de bu büyümenin meyveleri daha eşit bir şekilde bölüştürebilmektedir.

Uluslararası kuruluşlara ve özellikle de IMF'ye yönelik reformlardan üçüncüsü, önerdikleri politikaları, ortak karar birliğine varılmış bir şekilde uygulamaya koymalarıdır. IMF, üstünde yaygın bir fikir birliğine varılmamış

politika önerilerini genel geçermiş gibi sunmaktadır. Örneğin hiçbir ekonominin hiperenflasyon altında başarılı olamayacağı konusunda bir fikir birliği olsa da enflasyon mümkün olduğu kadar aşağıya çekilmesinin getirisinin, maliyetlerini karşılayacağına dair fazla kanıt bulunmamaktadır.

Uluslararası ekonomik kuruluşların gerçekleştirmesi gereken dördüncü reform, ülkelere, iflasa yönelik reformlar ve moratoryumlar uygulamaları konusunda bilinçlendirmeye yönelik politikalar benimsetmeleridir. Günümüzde IMF, borç verdiği ülkelerin borçlarını ödeyememeleri durumunda kurtarma operasyonlarına yönelmekte ancak bu durum bu ülkeleri daha da güç koşulların içine itmektedir. Bu yüzden ülkelere iflas reformları uygulamaları uluslararası kuruluşlarca “pervasızca” verilen kredilerin önüne geçmekte ve kredi verenleri yeterli dikkati göstermeye teşvik edeceği için daha da avantajlı olmaktadır .

Uluslararası ekonomik kuruluşların yardım ve kalkınmaya ilişkin düşünce sistemlerinde de değişim ve reformlara ihtiyaç duyulmaktadır. Yardım konusunda uluslararası kuruluşlarca öne sürülen “koşulluluk” demokratik işleyişi baltalamakta ve birçok gelişmekte olan ülke şartlılıktan kaynaklı olarak kendisi için öncelikli olan konularla ilgilenememektedir. Bu konu ile bağlantılı olarak öne sürülen bir reform da şartlılığın yerini seçiciliğin almasıdır. Seçicilik ile birlikte sicili sağlam olan ülkelere yardım edilebilmekte ve ülkelerin kendi kalkınma stratejilerini kendilerinin seçmesine izin verilebilmektedir.

Uluslararası kuruluşların reformuna ilişkin bir diğer çalışma da, bu kuruluşların gizliliğini ortadan kaldırmaya yönelik çalışmalar olmalıdır. Yönetimlerinde yapısal bir değişiklik gerçekleştirilemediği sürece, uluslararası ekonomik kuruluşların, yoksullara, çevreye ve toplumsal ve politik meselelere duyarlı olmasını sağlamak için en önemli yol, açıklığı ve şeffaflığı arttırmaktır. Kamu kuruluşu olmalarına rağmen kamuya karşı doğrudan hiçbir sorumluluklarının olmaması ve halka açık konuşmaların yapılmaması sonucu modellerin ve politikaların zamanında yapılacak olan eleştirilere açık olmaması

bu kuruluşların şeffaflığını zedelemekte ve gizli bir yapının hakim olmasına neden olmaktadır. Gizlilik ise, antidemokratik bir yapı oluşmasına yol açmaktadır. Bu bağlamda kuruluşlar içerisinde daha açık bir yapının oluşturulması konusunda mutlaka çalışmaların yapılması gerekmekte ve ancak bu şekilde bu kuruluşlar dünya ekonomisi açısından verimli ve faydalı olabilmektedirler.

Reform hareketleri, uluslararası ekonomik kuruluşların başarısını ve verimini arttırma konusunda başarılar vadetmektedir. Sözü edilen reformlar, gerçekleştirildikleri taktirde, kuruluşların küresel ekonomiyi düzenlemede ve yönetmede belirgin değişimlere yol açacakları tahmin edilmektedir.

Bu konuda daha radikal bir yaklaşım ise kuruluşların kaldırılarak yerlerine yenilerinin kurulmasıdır. Bu yöndeki bir öneriye göre ise IMF, artık gelişmekte olan ülkelerin ekonomik sorunlarını çözmeye çalışan kurum kimliğinden çıkarılmalı, bu işlev Dünya Bankası'na devredilmelidir (Eğilmez, 2009: 126). Dünya Bankası gelişmekte olan ülkelerin proje ve sektör kredisi ihtiyaçlarının karşılanmasının yanı sıra bu ülkelerin ekonomik sorunlarının çözümüne destek sağlama fonksiyonunu da üstlenebilir. IMF'nin bir bölümü yine IMF adını koruyarak Dünya Bankası'na devredilebilir. Bugünkü IMF ise Küresel Düzenleme ve Politikalar Kurumu gibi bir ad alarak tümüyle bir politika kurumu haline getirilebilir. Bu kurumda bütün üye ülkelerin gruplar halinde temsil edildiği icra kurulu olmalı ve yapılacak küresel finansal düzenlemeler bu kurulun onayından geçmelidir. Bu kurumun, mali sektörle ilgili kuralları geliştirmek ve küresel sisteme dahil olan bütün ekonomilerde uygulanmasını gözetmek; mali sektörle ilgili denetim mekanizmasının temel çerçevesini oluşturmak ve küresel olarak uygulanmasını sağlamak; küresel finansal sistemde geçerli olacak maliye ve para politikasının çerçevesini oluşturmak ve bunun küresel olarak uygulanmasını gözetmek olmak üzere üç temel görevi olmalıdır.

Eğilmez'in tasarladığı yeni kurum, emir verici değil tavsiye edici bir kurum olmalı ve yapılan küresel finansal düzenlemelere uymayan ekonomilere, kurumlara yönelik işlemler için uyarılar yapmalıdır. Aynı zamanda bu kurumun düzenlemeleri reyting kuruluşları için de göstergedir ve bu kuruluşlar da reytinglerini bu kurallar ve düzenlemeler doğrultusunda yapmalıdır.

Bu yeni kurum, ülkelerin farklı ekonomik yapıları, kuralları, denetim mekanizmaları ve politika uygulamaları olduğunu göz önünde bulundurarak bu farkların küresel finansal sistemi bozmasının önüne geçmek için düzenlemelerde bulunmalı ve buna göre yapılacak denetimlerin de genel çerçevesini çizmelidir. Yeni kurum, bu kurallara ters uygulamalar içinde olan ülkeler ve ekonomik kuruluşlar için yatırımcıları uyarma görevini üstlenmeli ancak yatırımcılara da engel olmamalıdır. Bütün bu uyarılara karşın o ülkelere yada alanlara yatırım yapanlar ise kendi risklerini kendileri üstlenmiş olarak oraya gitmeli, batış halinde de kimseden destek yada yardım beklememelidir.

Eğilmez aslında, kuruluşlara yönelik reform hareketlerinden, kurumların tamamen ortadan kaldırılması ve yerine yeni kuruluşların oluşturulmasına yumuşak bir geçiştten bahsetmektedir. Bu geçişte bir anda bu kuruluşlar tamamen yok olmamakta ancak farklı bir biçime bürünerek uluslararası ekonomiye yön vermektedir.

Yapılacak reformlar ve Eğilmez'in eski kuruluşlara "yama" tekniği ile kurmaya çalıştığı yeni uluslararası kuruluş tasarımının yanısıra bu kuruluşların kaldırılarak yeni uluslararası kuruluşların inşası da başka bir yöntemi teşkil etmektedir. Bu konuda çeşitli alternatif senaryolar ortaya çıkabilmektedir. Samir Amin'e göre, gelecekte birçok farklı dünya düzeninin bulunması, yeni dünya düzenine ilişkin senaryolar düşünmekten alıkoymamalıdır (Amin, 1999: 26)

Birinci senaryoda, daha önce Dünya Bankası, IMF ve Dünya Ticaret Örgütü olmak üzere aktif olarak çalışan üç kuruluşun tamamen yıkılarak bu kuruluşlara üye olan ülkelerin tek bir çatı altında toplanması ve bu tek

uluslararası kuruluş altında Ticaret Bölümü ile Yapılandırma ve Kredilendirme Bölümü olmak üzere iki alt kuruluşun yer almasıdır. Bu senaryoya göre, Ticaret Bölümü ülkelerin dış ticaretle yaşadıkları sorunları analiz etmektedir. Yapılandırma ve Kredilendirme Bölümü ise, kota olmaksızın her ülkenin 100 temsilcisiinden meydana gelen bir yapı sergilemekte ve bu 100 kişinin içinde her iş alanından temsilci bulunmaktadır. Bu birimin görevi ise oybirliği içinde finansal sorunlarda tarafsız kararlar alınmasını ve çözümler bulunmasını sağlamaktır.

İkinci bir senaryo ise, dünya ticaretini düzenlemeye yönelik hiçbir kurumun olmaması, onun yerine Uluslararası Ekonomik İşbirliği adında genel bir kurum oluşturularak bu kuruluşta oluşturulacak organlar aracılığıyla hem dünya ticaretini yönetmek hem de parasal desteğe ihtiyacı olan ülkelerin sorunlarını inceleyerek çözüm önerilerinde bulunmaktır.

Bu senaryolar hiç kuşkusuz şu an için herhangi bir altyapıya sahip olmamakta ve dolayısıyla havada kalmaktadır. Ancak günümüzdeki uluslararası ekonomik kuruluşların faaliyetlerine son verilmesi durumunda meydana getirilecek olan tüm kuruluşlarda da bazı temel unsurların ve kriterlerin bulunması şarttır. Bu kriterlerin ne olduğu ise tezimizin satırları arasında, özellikle de kuruluşların rol ve sorumluluklarındaki değişimler, bu uluslararası ekonomik kuruluşlara yöneltilen eleştiriler ve yapılması gereken reformlar bölümlerinde belirtilmektedir. Dünya ekonomisinin sürekli bir değişim ve dönüşüm içerisinde olduğu asla unutulmamalı ve uluslararası ekonomik kuruluşlara bu doğrultuda yön verilmelidir. Hangi kuruluş olursa olsun esas önemli olanın, genel anlamda küresel ekonomik düzenin ve ülkeler arasında gerek ticari gerekse de finansal açıdan anlaşmazlıkların bulunmadığı, olsa dahi çözüme kavuşturabilecek organların mevcut olabileceği bir ortamın sağlanması olduğu dikkatlerden kaçmamalıdır.

SONUÇ

Uluslararası ekonomik kuruluşlar, belli kurallar çerçevesinde küresel ekonomiyi düzenleyen kuruluşlardır. Küresel ekonomide faaliyet gösteren birçok uluslararası ekonomik kuruluş bulunmaktadır. Bu kuruluşlardan en önemlileri hiç kuşkusuz, IMF (Uluslararası Para Fonu), WB (Dünya Bankası) ve WTO (Dünya Ticaret Örgütü)'dur. Temelleri 1944 yılında atılan ve Bretton Woods Konferansı'nda oluşturulmalarından dolayı, Bretton Woods ikizleri olarak da anılan IMF ve WB'ndan IMF, para piyasalarında istikrarın sağlanması amacıyla ödemeler bilançosu dengesizliklerinde ülkelere kısa vadeli kredi olanakları sağlamak amacıyla kurulmuşken, WB da savaştan yeni çıkmış ülkelere kalkınma amaçlı krediler vermek amacıyla faaliyete geçmiştir. 1947 yılında GATT ile küresel ekonomide beliren WTO ise, küresel ekonominin ticaret ayağını oluşturmuş ve 1995 yılında kurumsal nitelik kazanarak ülkeler arasındaki ticarete ilişkin kurallar belirleyen bir kuruluş haline dönüşmüştür. Ancak, küresel ekonomideki değişimlere paralel olarak, zaman içerisinde kuruluşların rol ve sorumluluklarında birtakım değişiklikler yaşanmıştır. Tezin amacını da, işte bu üç uluslararası ekonomik kuruluşun, küresel ekonomide yaşanan gelişmeler paralelinde, 1944 yılından bu yana değişen rol ve sorumluluklarını incelemek, teşkil etmektedir.

Bu üç kuruluş faaliyetlerine devam ederken dünya ekonomisinde de küreselleşme, özellikle son yıllarda etkisini daha da arttırmıştır. Küreselleşmenin hızlanması beraberinde birçok karmaşık sosyal ve ekonomik sorunu da getirmiş, ülkelerarası gelir dağılımında bozulma hızlanmış, dünya genelinde yoksulluk sorunu daha da derinleşmiş, çevresel sorunlar ciddi boyutlara ulaşmıştır. Bu anlamda kuruluşları itibariyle dünya refahını arttırmayı amaçlamış olan bu kuruluşlar belirttiğimiz gibi karmaşıklaşan ve derinleşen küresel sorunlar ile başa çıkamaz olmuşlardır. Özellikle de ekonomik ve sosyal sorunlara ideolojik yaklaşımları, işsizlik, yoksulluk, çevre sorunlarını öncелеmek gibi sosyal ve çevresel politikalar yerine finansal ve ticari kaygılar ile ülke sorunlarına

yaklaşmaları dünya genelinde tepkilerin doğmasına yol açmış ve bu kuruluşlar ciddi olarak tartışılmaya başlanmıştır.

Tezimizde, kuruluşların küreselleşmenin getirdiği sorunlar karşısında yetersiz kalmaları ve bu yöndeki eksiklikler ayrıntılı bir şekilde açıklanmıştır. Özellikle 2008 yılında etkisini hissettirmeye başlayan ve 2009 yılında tüm dünyayı etkisi altına alan ekonomik kriz sonrasında bu kuruluşların varolan yapıları ve işlevleri ile dünya ölçeğindeki sorunlara bundan sonra sağlıklı çözümler üretebilmeleri ve etkin bir şekilde müdahale edebilmeleri olanaklı görünmemektedir.

Bu nedenle önümüzdeki yıllarda Uluslararası Para Fonu, Dünya Bankası ve Dünya Ticaret Örgütünün küreselleşen dünyada yaşanacak ekonomik ve sosyal sorunlara etkin ve hızlı bir şekilde müdahale edebilmeleri için yeniden yapılandırılmaları kaçınılmaz bir sorumluluktur. Dünya ülkeleri aynen 1944 yılında Bretton Woods'da yaptıkları gibi yeniden bir araya gelmeli ve dünya ekonomisinin yeniden yapılanması sorununu ele almalıdırlar. 2009 yılında yaşadığımız ve etkileri hala da sürmekte olan ekonomik krize benzer krizlerle dünya ekonomisinde bir daha karşılaşmamak ve dünya ülkelerinin ekonomik gelişme ve kalkınmalarına daha etkin bir şekilde katkıda bulunabilmek için uluslararası kuruluşların çok daha etkin bir şekilde yapılandırılmaları gereklidir. Çok daha demokratik ve şeffaf bir şekilde tüm ülkelerin eşit katkısıyla yönetilen, büyüyen dünya ekonomisinde ve ülkeler bazında ortaya çıkabilecek ekonomik sorunlara müdahale edebilmek için çok daha güçlü finansal yapıları olan, sosyal ve çevresel sorunlara öncelik veren yeniden yapılandırılmış uluslararası ekonomik kuruluşlara dünyanın acil ihtiyacı vardır.

KAYNAKÇA

ADDA, Jacques; **Ekonominin Küreselleşmesi**, Ankara, İletişim Yayıncılık, 2002.

AKOLAŞ, Arzu; "Bilişim Sistemleri ve Bilişim Teknolojisinin Küreselleşme Olgusu ve Girişimcilik Üzerine Yansımaları", **Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, sayı 12, 2004, s. 30-43.

ALA, Melahat; "Yoksulluk ve Küresel Çözumsuzlük", **Paradoks Ekonomi, Sosyoloji ve Politika Dergisi**, cilt 5, sayı 2, 2009, s. 1-20.

ALBAYRAK, Gökçen Coşkun; "Globalizasyon Süreci ve Azgelişmiş Ülkeler", **Globalizasyonun Yansımaları**, 2002, s. 17-41.

AMİN, Samir, **Küreselleşme Çağında Kapitalizm**, çev. Vasıf Erenus, İstanbul, Sarmal Yayınevi.

ALPAR, Cem, ONGUN, M. Tuba; **Dünya Ekonomisi ve Uluslararası Ekonomik Kuruluşlar**, Ankara, Türkiye Ekonomi Kurumu, 1985.

AYDEMİR, Cahit, KAYA, Mehmet; "Küreselleşme Kavramı ve Ekonomik Yönü", **Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi**, cilt 6, sayı 20, 2007, s. 260-282, (Erişim), <http://www.e-sosder.com>, 2 Nisan 2009.

BAĞIMSIZ SOSYAL BİLİMCİLER; **Türkiye’de ve Dünya’da Ekonomik Bunalım, 2008-2009**, İstanbul, Yordam Kitap, 1. Baskı, 2009.

BALKANLI, A. Osman "Küresel Ekonominin Belirleyici Faktörleri Üzerine", **Uludağ Üniversitesi İİBF Dergisi**, cilt 21, sayı 1, 2002, s. 13-26.

BARRO, Robert J, Jong-Wha Lee; "IMF Programs : Who is Chosen and What are the Effects?", **NBER Working Paper Series**, sayı 8951, 2003 (Erişim) <http://www.nber.org/papers/w8951>, 12 Eylül 2009.

BIRD, Graham; **IMF Lending to Developing Countries, Issues and Evidence**, Londra, Routledge Yayınları, 2001.

BORATAV, Korkut; **Bir Krizin Kısa Hikayesi**, Ankara, Arkadaş Yayınevi, 2009.

BOUGHTON, James; "Why White, Not Keynes? Inventing The Postwar International Monetary System", **IMF Working Paper**, 2002, s. 1-25.

BULUT, Cihan; "Azerbaycan'ın Dünya Ticaret Örgütü Üyeliğinin Değerlendirilmesi ", **Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, cilt 9, sayı 2, 2007, s. 59-73.

CHANDA, Nayan; **Küreselleşmenin Sıradışı Öyküsü**, çev. Dilek Cenkçiler, Ankara, ODTÜ Yayıncılık, 2009.

ÇETİN, Halis; "Liberalizmin Tarihsel Kökenleri", **Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, cilt 2, sayı 1, 2002, s. 79-96

CHOSSUDOVSKY, Michel, **Yoksulluğun Küreselleşmesi IMF ve Dünya Bankası Reformlarının İç Yüzü**, çev. Neşenur Domaniç, İstanbul, Çivi Yayınları, 1993.

DANAHER, Kevin; **IMF ve Dünya Bankası'na Karşı 10 Neden**, çev. Bülent Doğan, İstanbul, Metis Yayınları, 2001.

DEARDORFF, Alan V.; “Dünya Ekonomisi ve Dünya Ticaret Örgütü Nereye Gidiyor?”, **Uluslararası Ekonomi ve Dış Ticaret Politikaları**, cilt 3, sayı 1-2, 2008, s. 18.

DİKKAYA, Mehmet, ÖZYAKIŞIR, Deniz; **Küreselleşmenin Ekonomi-Politiği**, Ankara, Gazi Kitabevi, 2008.

DİNLER, Zeynel; **İktisada Giriş**, Bursa, Ekin Kitabevi, 7. Baskı, 2001.

EĞİLMEZ, Mağfi; **Küresel Finans Krizi**, İstanbul, Remzi Kitabevi, 5. fBaskı, 2009.

ERMAN, Arif; **Küresel Ekonomik Kriz, Sermaye Birikiminin Analizi**, İstanbul, Truva Yayınları, 2010.

ESEN, Oğuz; “Türkiye’de Uygulanan IMF Destekli Yapısal Programlar”, **Kriz ve IMF Politikaları**, İstanbul, Alkım Yayınevi, 2002, s. 1-22.

GOYAL, Krishn A.; “Impact of Globalization On Developing Countries”, **International Research Journal of Finance and Economics**, sayı 5, 2006, (Erişim) <http://www.eurojournals.com/finance.htm>, 10 Ocak 2009.

HUTCHISON, Michael; “How Costly are IMF Stabilization Programs?”, **Economic Research and Data**, FRBSF Economic Letter, 30 Mart 2001, (Erişim) <http://www.frbsf.org/publications/economics/letter/2011-08.html>, 10 Şubat 2011.

IMF, (Erişim) <http://www.imf.org>

IMF, **The Origins of the IMF,** (Erişim)
<http://www.imf.org/external/pubs/ft/exrp/what.htm#origins>, 10 Kasım 2010.

IMF, **The IMF's Purposes,** (Erişim)
<http://www.imf.org/external/pubs/ft/exrp/what.htm#box2>, 10 Eylül 2010.

IMF, **Articles of Agreement of the International Monetary Fund,** (Erişim)
<http://www.imf.org/external/pubs/ft/aa/aa01.htm>, 01 Eylül 2010.

IMF, **The Members' Quotas and Voting Power and IMF Board of Governors,**
<http://www.imf.org/external/np/sec/memdir/members.htm>, 12 Ocak 2011.

IMF, **World Economic Outlook 1997,** (Erişim)
<http://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/weo1097/weocon97HTM>, 01 Şubat 2011.

IMF, **World Economic Outlook 2002,** (Erişim)
<http://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2002/01/index.htm>, 08 Aralık 2010.

IMF, **World Economic Outlook 2010,** (Erişim)
<http://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2010/01/index.htm>, 09 Aralık 2010.

IMF, **Reports on the Observance of Standards and Codes,** (Erişim)
<http://www.imf.org/rosc.html>, 08 Ocak 2010.

IMF, **The Reform, Change and Continuity,**
<http://www.imf.org/external/np/sec/pn/2000/PN0028.htm>, 10 Nisan 2009.

IMF, **The Annual Report 1997** (Erişim)

<http://www.imf.org/external/pubs/ft/ar/1997/eng/index.htm>, 5 Aralık 2010.

IMF, **The Annual Report 2000** (Erişim)

<http://www.imf.org/external/pubs/ft/ar/2000/eng/index.htm>, 5 Aralık 2010.

IMF, **The Annual Report 2005** (Erişim)

<http://www.imf.org/external/pubs/ft/ar/2005/eng/index.htm>, 5 Aralık 2010.

IMF, **The Annual Report 2006** (Erişim)

<http://www.imf.org/external/pubs/ft/ar/2006/eng/index.htm>, 5 Aralık 2010.

IMF, **The Annual Report 2008** (Erişim)

<http://www.imf.org/external/pubs/ft/ar/2008/eng/index.htm>, 5 Aralık 2010.

IMF, **The Annual Report 2009** (Erişim)

<http://www.imf.org/external/pubs/ft/ar/2009/eng/index.htm>, 5 Aralık 2010.

IMF, **The Annual Report 2010**, (Erişim)

<http://www.imf.org/external/pubs/ft/ar/2010/eng/index.htm>, 5 Aralık 2010.

INTERNATIONAL TRADE CENTER; **International Trade Statistics 2009**,

(Erişim) <http://www.intracen.org/tradstat>, 1 Şubat 2011.

INTERNATIONAL TRADE CENTER; **International Trade Statistics 2009**,

(Erişim) <http://www.intracen.org/tradstat>, 1 Şubat 2011.

KARABIÇAK, Mevlüt; “Küreselleşme Sürecinde Gelişmekte Olan Ülke Ekonomilerinde Ortaya Çıkan Yönelim ve Tepkiler”, **Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, cilt 7, sayı 1, 2002, s.115-131.

KAZGAN, Gülten; **Küreselleşme ve Ulus – Devlet, Yeni Ekonomik Düzen**, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 5. Baskı, 2009.

KAZGAN, Gülten; **İktisadi Düşünce Veya Politik İktisadın Evrimi**, İstanbul, Remzi Kitabevi, 12. Baskı, 2006.

KHAN, M., MALCOLM, D. Knight; “Stabilization Programs in Developing Countries: A Formal Framework”, **IMF Staff Papers**, sayı 28,

KILIÇ, Ramazan, ÖZÇELİK, Özer; “Küresel Bir Sorun: Kayıtdışı Ekonomi”, **Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, sayı 16, s. 338-360.

KONGAR, Emre; “Aydınlanma-Üçüncü Küreselleşme Ne Getirecek?”, (Erişim) http://www.kongar.org/aydinlanma/2002/306_Ucuncu_Kuresellesme_Ne_Getirecek.php, 18 Mayıs 2010.

KRUGMAN, Paul; **Bunalım Ekonomisinin Geri Dönüşü**, çev. Neşenur Domaniç, İstanbul, Literatür Yayıncılık, 5. Baskı, 2008.

ONGUN, Tuba; “Türkiye’de Cari Açıklar ve Ekonomik Krizler”, **Kriz ve IMF Politikaları**, İstanbul, Alkım Kitabevi, 2002.

OPEC; **OPEC Annual Statistics Bulletin 2002**, (Erişim) http://www.opec.org/opec_web/en/press_room/1075.htm, 10 Mart 2009.

ÖZDEMİR, Süleyman; **Küreselleşme Sürecinde Refah Devleti**, İstanbul, İstanbul Ticaret Odası, 2. Baskı, 2008.

ÖZEL, Saruhan; **Global Dengesizliklerin Dengesi, Ne Kadar Sürdürülebilir Nasıl Sonuçlandırılabilir?**, İstanbul, Alfa Yayınları, 4. Baskı, 2008.

ÖZTÜRK, Feride, ÇELEBİOĞLU, Fatih; **Dünya Ekonomisinden Seçme Konular**, Ankara, Seçkin Yayıncılık, 2006.

ÖZTÜRK, Nazım; “IMF’nin Değişen Rolü ve Gelişmekte Olan Ülke Ekonomilerine Etkileri”, **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, cilt 57, sayı 4, 2002, s. 96-123.

PAKHUY, Nazire Özlem; “Küreselleşen Dünyada Güçlü Devletlerin Müdahale Aracı Olarak Dünya Ticaret Örgütü”, **Abant İzzet Baysal Üniversitesi**, Bolu, 2005, s. 55.

RODRİK, Dani; **Tek Ekonomi Çok Reçete**, çev. Neşenur Domaniç, Ankara, Eflatun Yayınevi, 2009.

SEN, Amartya Kumar; **Development As Freedom**, Oxford, Oxford Press, 1999.

SEYİDOĞLU, Halil; **Uluslararası İktisat Teori Politika ve Uygulama**, İstanbul, Güzem Can Yayınları, 17. Baskı, 2009.

YUSUF , Shahid; Globalisation and Challenge for Developing Countries, **World Bank, Policy, Research Working Paper**, No: WPS 2618, 2001 (Erişim) http://www.wds.worldbank.org/servlet/WDSContentServer/WDSP/IB/2001/07/13/000094946_01062804153076/Rendered/PDF/multi0page.pdf, 23 Ocak 2011.

SÖNMEZ, Sinan; **Dünya Ekonomisinde Dönüşüm**, Ankara, İmge Kitabevi, 2. Baskı, 2005.

STIGLITZ, Joseph E.; **Küreselleşme: Büyük Hayal Kırıklığı**, çev. Arzu Taşçıoğlu - Deniz Vural, İstanbul, Planb Yayıncılık, 4. Baskı, 2006.

ŞAHİNÖZ, Ahmet; **“Dünya Ticaret Örgütü’nün Dönüşümü”**, Küreselleşme ve Türkiye Tarımı, TMMOB Ziraat Mühendisleri Odası, Ankara, 2002.

ŞENSES, Fikret; “Neo-liberal Küreselleşme Kalkınma İçin Bir Fırsat mı, Engel mi? ”, **ERC Working Paper in Economic**, cilt 4, sayı 9, 2004, s.1-27.

TÖRE, Samuray; “Dünya Ekonomisinde IMF’nin ve Yapısal Uyum Programlarının Yer ve İşlevi, 2006.

Türk Ansiklopedi; <http://turkansiklopedi.com/component/content/.../1642-feodalite.pdf>, (Erişim) 01 Mayıs 2009.

UĞUR, Mehmet Sedat; “Küreselleşen Dünyada İklim Değişikliğinin Dünya Ekonomisine Maliyetleri”, **Afyon Kocatepe Üniversitesi Dergisi**, 2008, (Erişim) <http://Kongreikt.ege.edu.tr/cd/pdf/45.pdf>, 10 Nisan 2009.

UNCTAD; **UNCTAD Handbook of Statistics 2009**, (Erişim)
<http://stats.unctad.org/Handbook/ReportFolders/reportFolders.aspx>, 13
 Ocak 2011.

UNCTAD; **UNCTAD Handbook of Statistics 2010**, (Erişim)
<http://www.unctad.org/templates/webflyer.asp?docid=14293&intlItemID=2068&lang=1&mode=downloads>, 13 Ocak 2011.

WALLACH, Lori, SFORZA, Michelle; **DTÖ Kimin Ticaret Örgütü?**, çev. Deniz Aytaş, İstanbul, Metis Yayınları, 2002.

WILLIAMSON, John, MAHAR, Molly; **Finansal Liberalizasyon Üzerine Bir İnceleme**, çev. Güven Delice, Ankara, Liberte Yayınları, 2002.

World Bank; (Erişim)
<http://web.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/EXTABOUTUS>, 10
 Temmuz 2009.

World Bank; **Global Economic Prospects and the Developing Countries**, 2010, (Erişim)
<http://web.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/EXTDEC/EXTDECPROSPECTS/GEPEXT/EXTGEP2010>, 03 Ocak 2011.

World Bank; (Erişim)
<http://web.sitesources.worldbank.org/EXTABOUTUS/Resources/> - 2005 - 11 – 2009, 05 Ocak 2011.

World Bank; (Erişim)
<http://web.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/EXTABOUTUS/EXTARCHIVES>, 05 Ocak 2011.

World Bank; **World Development Indicators 2006**, (Erişim)
<http://econ.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/DATASTATISTICS>, 12
 şubat 2011.

World Bank; **World Development Indicators 2008**, (Erişim)
<http://econ.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/DATASTATISTICS>, 12
 şubat 2011.

World Bank; **World Development Report 2006**, (Erişim)
<http://web.siteresources.worldbank.org>, 12 şubat 2011.

World Bank; **World Development Indicators 2009**, (Erişim)
<http://econ.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/DATASTATISTICS>, 12
 şubat 2011.

WTO; **WTO Legal Texts**, (Erişim) 11 Nisan 2010
http://www.wto.org/english/docs_e/legal_e/06-gatt.pdf
http://www.wto.org/english/docs_e/legal_e/14-ag.pdf
http://www.wto.org/english/docs_e/legal_e/18-trims.pdf
http://www.wto.org/english/docs_e/legal_e/26-gats.pdf
http://www.wto.org/english/docs_e/legal_e/27-trips.pdf

WTO; **Understanding the WTO**,
http://www.wto.org/english/thewto_e/whatis_e/tif_e/understanding_text_e.pdf, (Erişim) 11 Nisan 2010.

YAYLA, Atilla; **Liberalizm**, Ankara, Turan Kitabevi, 2. Baskı, 1992.

ZİEGLER, Jean; **Dünyanın Yeni Sahipleri ve Onlara Direnenler**, çev. Mahmut Nedim Demirtaş, İstanbul, Altın Kitaplar Akdeniz Yayıncılık, 2004,

(Erişim) <http://turizmdebusabah.com>), 01 Nisan 2009.

(Erişim) <http://kalkinma.org/?goster.asp?sayfa=makale&id=88>, 06 Haziran 2009.

(Erişim) <http://sbe.dpu.edu.tr/16/337-358.pdf>, 12 Aralık 2009

(Erişim) <http://okusi.net/garydean/works/Globalisation.html>, 1 Ocak 2009.

ÖZET

GÜNEŞ GEDİK, Esmâ. Küresel Ekonomide Uluslararası Ekonomik Kuruluşların Yeni Sorumluluğu ve Rolü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara - 2011.

Uluslararası ekonomik kuruluşlar, küresel ekonomiyi düzenleyen ve şekillendiren kuruluşlardır. Uluslararası ekonomik kuruluşlardan en önemlileri, hiç kuşkusuz, IMF, WB ve WTO'dur.

IMF ve WB, 1944 yılında kurulmuş olup, IMF, ödemeler bilançosu ile ilgili sorunlarda ülkelere kısa vadeli kredi olanakları sağlama görevini üstlenmişken, WB ise, II. Dünya Savaşı sonrası ülkelere, kalkınmalarına yönelik krediler vermiştir. Kuruluşuna yönelik ilk adımı 1947 yılında GATT'ın oluşumu ile atılan WTO ise, belirlediği belli kurallar çerçevesinde küresel ticareti düzenleyen temel kuruluş olmuştur.

II. Dünya Savaşı sonrasında, küresel ekonomide yer alan önemli ekonomik olaylara paralel olarak, uluslararası ekonomik kuruluşların rol ve sorumluluklarında, zamanla bazı değişiklikler ortaya çıkmıştır. 1980'lerde finansal piyasaların liberalizasyonu ile ortaya çıkan küreselleşme, bu rol ve sorumlulukların değişimine yol açan temel etken olmuştur. Bu dönemden itibaren, uluslararası ekonomik kuruluşlar, küresel ekonomideki konumları dolayısıyla sorgulanmaya başlanmış ve dünya genelinde küresel boyutta tepkilerle karşılaşmışlardır.

Çalışmanın amacı, IMF, WB ve WTO olmak üzere üç ekonomik kuruluşun, küresel ekonomideki rol ve sorumluluklarındaki değişimlerini, küresel ekonomide vuku bulan olaylarla ilişkili bir biçimde ortaya koymak ve bu uluslararası ekonomik kuruluşların yeni rol ve sorumluluklarının ne olduğu konusunda ayna görevi üstlenmektir.

Anahtar Sözcükler:

1. Küreselleşme
2. Küresel Ekonomi
3. Uluslararası Para Fonu (IMF)
4. Dünya Ticaret Örgütü (WTO)
5. Dünya Bankası (WB)
6. Uluslararası Ekonomik Kuruluşlar

ABSTRACT

GÜNEŞ GEDİK, Esma. The New Responsibility And Role of International Economic Institutions In The Global Economy, Master Thesis, Ankara, 2011.

International economic institutions are the institutions that regulate and shape the global economy in frame of certain rules. The most important international economic institutions are, without doubt, IMF, WB and WTO.

IMF and WB are formed in 1944 and while IMF undertook the role of supplying short-term credit opportunities to countries in balance of payment problems, WB, has given the countries credits for development after World War II. WTO, whose first step was taken in 1947 with the formation of GATT, has been the basic organisation regulating the global trade with the framework of certain rules.

After World War II, there appeared some changes in the role and responsibilities of international economic organisations, in parallel with important economic events in the global economy. Globalisation, which came into being with the liberalisation in the financial markets, has been the primary reason causing the change of these roles and responsibilities. After this period on, international economic organisations has been questioned about their roles in the global economy and faced reactions in global dimensions in the world generally.

The aim of this work is, to bring up the matter of change of roles and responsibilities of three international economic institutions, in accordance with the events taking place in global economy and to act as a mirror about what the new roles and responsibilities of the organisations are.

Key Words:

1. Globalisation
2. Global Economy
3. International Monetary Fund (IMF)
4. World Trade Organisation (WTO)
5. World Bank (WB)
6. International Economic Institutions